

**ТАТАРСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ЮТАЗЫ МУНИЦИПАЛЬ РАЙОНЫ
АКБАШ АВЫЛ ЖИРЛЕГЕ СОВЕТЫ**

КАРАР

№ 30

Акбаш ав.

10.11.2023 ел

**Татарстан Республикасы Ютазы муниципаль районы
«Акбаш авыл жирлеге» муниципаль берәмлеге Уставын кабул итү турында**

Россия Федерациясе Конституциясе, 2003 елның 6 октябрдәге «Россия Федерациясендә жирле үзидарәне оештыруның гомуми принциплары турында»гы 131-ФЗ санлы Федераль закон, 2005 елның 21 июлендәге «Муниципаль берәмлекләр уставларын дәүләт теркәвенә алу турында»гы 97-ФЗ санлы Федераль закон, Татарстан Республикасы Конституциясе, 2004 елның 28 июлендәге «Татарстан Республикасында жирле үзидарә турында»гы 45-ТРЗ санлы Татарстан Республикасы Законы нигезендә, «Татарстан Республикасы Ютазы муниципаль районының «Акбаш авыл жирлеге» муниципаль берәмлеге Уставыны таянып, Татарстан Республикасы Ютазы муниципаль районының 2023 елның 1 ноябрдәге «Татарстан Республикасы Ютазы муниципаль районының «Акбаш авыл жирлеге» муниципаль берәмлеге Уставын кабул итү турында» Татарстан Республикасы Ютазы муниципаль районының Акбаш авыл жирлеге Советы карары проекты буенча гавами тыңлаулар беркетмәсен исәпкә алып, Татарстан Республикасы Ютазы муниципаль районының 2023 елның 1 ноябрдәге «Татарстан Республикасы Ютазы муниципаль районының «Акбаш авыл жирлеге» муниципаль берәмлеге Уставын кабул итү турында» Татарстан Республикасы Ютазы муниципаль районының Акбаш авыл жирлеге советы карары проекты буенча гавами тыңлаулар нәтижеләре буенча, Татарстан Республикасы Ютазы муниципаль районы Акбаш авыл жирлеге Советы карар итте:

1. Татарстан Республикасы Ютазы муниципаль районының «Акбаш авыл жирлеге» муниципаль берәмлеге Уставын кабул итәргә.

2. 2005 елның 21 июлендәге «Муниципаль берәмлекләр уставларын дәүләт теркәвенә алу турында»гы 97-ФЗ санлы Федераль законда билгеләнгән тәртиптә муниципаль берәмлекләр уставларын теркәү өлкәсендә вәкаләтле федераль башкарма хакимият органында Татарстан Республикасы Ютазы муниципаль районының «Акбаш авыл жирлеге» муниципаль берәмлеге Уставын теркәргә.

3. Татарстан Республикасы Ютазы муниципаль районының «Акбаш авыл жирлеге» муниципаль берәмлеге Уставын һәм «Акбаш авыл жирлеге» муниципаль берәмлеге Уставын Татарстан Республикасы Ютазы муниципаль районының «Акбаш авыл жирлеге» муниципаль берәмлеге уставында каралган тәртиптә элегә карарны рәсми бастырып чыгаруны (халыкка житкерүне) муниципаль берәмлек уставларын теркәү өлкәсендә вәкаләтле федераль башкарма хакимият органы территорияль органынан кергән көннән соң 7 эш көненнән дә соңга калмыйча тәмин итәргә.

4. Татарстан Республикасы Ютазы муниципаль районының «Акбаш авыл жирлеге» муниципаль берәмлеге Уставы һәм әлеге карарның 3 пунктында каралган тәртиптә аларны рәсми бастырып чыгарганнан (халыкка житкөргәннән) соң үз көченә керә.

5. Әлеге карар үз көченә кәргән мизгелдән һәм Татарстан Республикасы Ютазы муниципаль районының «Акбаш авыл жирлеге» муниципаль берәмлеге уставыннан үз көчләрен югалткан дип танырга:

- Татарстан Республикасы Ютазы муниципаль районының «Татарстан Республикасы Ютазы муниципаль районының 2019 елның 17 июлендәге «Акбаш авыл жирлеге» муниципаль берәмлеге Уставын кабул итү турында»гы 10 санлы Акбаш авыл жирлеге Советы карары; Татарстан Республикасы Ютазы муниципаль районының «Акбаш авыл жирлеге» муниципаль берәмлеге Уставы, Россия Федерациясе Юстиция министрлығының Татарстан Республикасы буенча идарәсе тарафыннан теркәлгән Россия Федерациясе Юстиция министрлығының 2019 елның 7 августындагы RU дәүләт теркәве № 165433032019001.

6. Әлеге карарны «Интернет» мәгълүмат-телекоммуникация челтәрендә Татарстан Республикасының хокукый мәгълүмат порталында <http://pravo.tatarstan.ru/>, адресы буенча, Татарстан Республикасы Ютазы муниципаль районының Акбаш авыл жирлеге торак пунктлары территориясендә түбәндәге адрес буенча махсус мәгълүмат стендларында халыкка житкөргә: Акбаш авылы, Мәктәп урам, 17 йорт, Акбаш авылы мәдәният йорты бинасы; Еновка авылы, Яшел урам, 18 йорт һәм шулай ук «Бердәм дәүләти һәм муниципаль хезмәтләр (функцияләр) порталы» федераль дәүләт мәгълүмат системасында һәм «Рәсми Татарстан» мәгълүмат-телекоммуникация челтәрендә <http://jutaza.tatarstan.ru>.

7. Әлеге карар рәсми басылып чыккан көненнән үз көченә керә.

8. Әлеге карарның үтәлешен тикшереп торуну үз өстемдә калдырам.

Татарстан Республикасы
Ютазы муниципаль районы

Акбаш авыл жирлеге башлығы урынбасары

Г.Ф.Хажиева

Татарстан Республикасы
Ютазы муниципаль районы
Акбаш авыл жирлеге Советының
2023 елның 10 ноябрндагы 30 санлы карары
белән кабул ителгән

Татарстан Республикасы
Ютазы муниципаль районы
Акбаш авыл жирлеге башлыгы вазыйфаларын
башкаручы

Г.Ф.Хажиева

Татарстан Республикасы
Ютазы муниципаль районы
“Акбаш авыл жирлеге” муниципаль берәмлек
УСТАВЫ

Акбаш ав.
2023 ел

I бүлек. ГОМУМИ НИГЕЗЛӘМӘЛӘР

1 маддә. Авыл жирлеге һәм аның статусы

1. Татарстан Республикасы Ютазы муниципаль районының «Акбаш авыл жирлеге» муниципаль берәмлегенә авыл жирлеге статусы бирелгән.
2. Муниципаль берәмлекнең рәсми исеме Татарстан Республикасы Ютазы муниципаль районының «Акбаш авыл жирлеге» муниципаль берәмлеге. Кыскача варианты «Акбаш авыл жирлеге» (алга таба торак пункт).
3. «Акбаш авыл жирлеге» муниципаль берәмлеге «Татарстан Республикасы Ютазы муниципаль районы» муниципаль берәмлеге составына керә.

2 маддә. Торак пунктның территорияль төзелеше

1. Торак пункт территориясе составына Акбаш авылы, Еновка авылы керә.
2. Акбаш торак пункты авыл жирлегенә административ үзеге булып тора.
3. Торак пункт чикләре Татарстан Республикасының 2005 елның 31 гыйнварындагы «Ютазы муниципаль районы» муниципаль берәмлегенә һәм аның составындагы муниципаль берәмлекләрнең территорияләре чикләрен билгеләү һәм аларның статусы турында»гы 46-ТРЗ санлы Законы белән билгеләнгән.
4. Торак пункт территориясе составына милек формасына һәм максатчан билгеләнешенә карамастан жирләр керә.
5. Торак пункт чикләрен үзгәртү, аны үзгәртеп кору Татарстан Республикасы законы белән законнарда билгеләнгән тәртиптә башкарыла.

3 маддә. Торак пунктның рәсми символлары

1. Торак пункт тарихи, мәдәни, милли һәм башка жирле традицияләргә һәм үзенчәлекләргә чагылдырган рәсми символлар урнаштырырга хокуклы.
2. Торак пункт гербынан тыш, аның рәсми символлары буларак федераль закон нигезендә башка символлар да каралырга мөмкин.
3. Рәсми символларның тасвирламасы, аларны куллану тәртибе федераль законнарда һәм геральдик Кагыйдәләргә ярашлы рәвештә торак пункт Советы тарафыннан расланган Торак пункт символлары турында Нигезләмә белән билгеләнә.

4 маддә. Гражданның жирле үзидарәне гамәлгә ашыру хокукы

1. Жирле үзидарә Россия Федерациясе гражданы (алга таба

гражданнар) тарафыннан жирле референдумнарда, муниципаль сайлауларда һәм турыдан – туры ихтыяр белдерүнең башка формаларында катнашу, шулай ук әлеге Уставта каралган сайлап куелган һәм башка жирле үзидарә органнары аша башкарыла.

2. Гражданнар жирле үзидарәне турыдан-туры да, үз вәкилләре аша да, женесенә, расасына, милләтенә, теленә, чыгышына, милек һәм вазифа хәленә, дингә мөнәсәбәтенә, ышануларына, ижтимагый берләшмәләргә каравына карамастан, тигез хокукларга ия.

Торак пункт территориясендә даими яки күбесенчә яшәүче чит ил гражданнары жирле үзидарә гамәлгә ашырганда Россия Федерациясенен халыкара килешүләренә һәм федераль законнарга ярашлы хокукларга ия.

3. Гражданнар жирле үзидарә органнарына һәм жирле үзидарә вазифаи затларына турыдан-туры мөрәжәгать итәргә, жирле үзидарә органнары эшчәнлегенә турында мәгълүмат алырга хокуклы.

4. Жирлекнең жирле үзидарә органнары һәм вазифаи затлары һәркемгә аның хокукларына һәм ирекләренә турыдан-туры кагылышлы документлар һәм материаллар белән танышу мөмкинлеген, шулай ук, әгәр законда башкасы каралмаган булса, жирлекнең жирле үзидарә органнары эшчәнлегенә турында гражданнарның башка тулы һәм ышанычлы мәгълүмат алу мөмкинлеген тәмин итәргә тиеш.

5. Жирле үзидарә органнары массакүләм мәгълүмат чаралары аша һәм башка ысул белән халыкка даими рәвештә торак пунктны һәм аның аерым территорияләрен үстерүнең иң мөһим мәсьәләләре, гомуми файдаланудагы транспорт эше, торак-коммуналь хужалык, халыкка төрле хезмәтләр күрсәтүче социаль-мәдәни һәм башка учреждениеләр һәм хезмәтләр челтәрен үстерү, социаль ташламалар турында хәбәр итәләр, 2009 елның 09 февралендәге «Дәүләт органнары һәм жирле үзидарә органнары эшчәнлегенә турында мәгълүматка керүне тәмин итү турында»гы 8-ФЗ санлы Федераль закон нигезендә жәмәгать тәртибен һәм табигый һәм техноген характердагы гадәттән тыш хәлләрне саклау торышы.

6. Гражданнар, оешмалар, әгәр алар законнарга каршы килсәләр, гражданнарның хокукларын, ирекләрен бозсалар, жирлекнең жирле үзидарә органнары һәм вазифаи затларының карарларын, гамәлләрен (гамәлсезлеген) судта бәхәсләшәргә хокуклы.

5 маддә. Жирле үзидарәнең хокукый нигезе

1. Жирлекнең жирле үзидарә хокукый нигезен халыкара хокукның гомум танылган принциплары һәм нормалары, Россия Федерациясенен халыкара килешүләре, Россия Федерациясе Конституциясе, федераль конституцион законнар, 2003 елның 06 октябрендәге «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында»гы 131-ФЗ санлы Федераль закон, аларга ярашлы рәвештә Россия Федерациясенен башка норматив хокукый актлары (Россия Федерациясе Президентының указлары һәм боерыклары, Россия Федерациясе Хөкүмәте карарлары һәм боерыклары, федераль башкарма хакимият органнарының башка норматив хокукый актлары), Татарстан

Республикасы Конституциясе, 2004 елның 28 июлендәге «Татарстан Республикасында жирле үзидарә турында»гы 45-ТРЗ санлы Татарстан Республикасы Законы, Татарстан Республикасы законнары һәм башка норматив хокукый актлары, жирлек уставы, жирле референдумнарда һәм гражданнар жыеннарында кабул ителгән карарлар һәм башка муниципаль хокукый актлар.

6 маддә. Жирле үзидарә органнары структурасы

1. Жирле үзидарә органнары структурасына жирлек Советы, жирлек башлыгы, жирлекнең башкарма комитеты, жирлекнең Контроль-хисап органы, законнарға ярашлы рәвештә төзелә торган башка жирле үзидарә органнары керә.

2. Жирле үзидарә органнары структурасын үзгәртү әлеге уставка үзгәрешләр кертү юлы белән башкарыла.

7 маддә. Жирле әһәмияттәге торак пункт мәсьәләләре

1. Авыл жирлегенен жирле әһәмияттәге мәсьәләләренә түбәндәгеләр керә:
1) жирлек бюджеты проектын төзү һәм карау, жирлек бюджетын раслау һәм үтәү, аның үтәлешен контрольдә тоту, жирлек бюджеты үтәлеше турында хисап төзү һәм раслау;

2) жирле салымнарны һәм жыемнарны билгеләү, үзгәртү һәм бетерү;

3) жирлекнең муниципаль милкендә булган милеккә ия булу, файдалану һәм аның белән идарә итү;

4) торак пунктлар чикләрендә янғын куркынычсызлыгының беренчел чараларын тәмин итү;

5) торак пунктта яшәүчеләрне элемтә, жәмәгать туклануы, сәүдә һәм көнкүреш хезмәтләре белән тәмин итү өчен шартлар тудыру;

6) ял оештыру һәм авыл халкын мәдәният оешмалары хезмәтләре белән тәмин итү өчен шартлар тудыру;

7) Жирлек территориясендә физик культура, мәктәп спорты һәм массакүләм спортны үстерү өчен шартлар тудыру, жирлекнең рәсми физкультура-сәламәтләндерү һәм спорт чараларын үткәрүне оештыру;

8) торак пунктның архив фондларын формалаштыру;

9) жирлек территориясен төзекләндерү кагыйдәләрен раслау, жирлек территориясен төзекләндерү кагыйдәләрен үтәү, инвалидлар өчен социаль, инженерлык һәм транспорт инфраструктурасы объектларына һәм күрсәтелә торган хезмәтләргә ирешү мөмкинлеген тәмин итү таләпләрен үтәү, жирлек территориясен күрсәтелгән Кагыйдәләргә ярашлы төзекләндерүне оештыру;

10) адреслашу объектларына адреслар бирү, адресларны үзгәртү, юкка чыгару, урам-юл челтәре элементларына исемнәр бирү (федераль әһәмияттәге автомобиль юлларыннан, төбәк яки муниципаль-ара әһәмияттәге автомобиль юлларыннан, муниципаль районның жирле әһәмияттәге автомобиль юлларыннан тыш), торак пункт чикләрендәге планлаштыру структурасы элементларына исемнәр бирү, мондый исемнәрне үзгәртү, юкка чыгару, мәгълүматны Дәүләт адреслы реестрлар;

11) авыл хужалыгы житештерүен үстерүгә ярдәм итү, кече һәм урта эшқуарлыкны үстерү өчен шартлар тудыру;

12) торак пунктта балалар һәм яшьләр белән эшләү буенча чаралар оештыру һәм гамәлгә ашыру;

13) жәмәгать тәртибен саклауда катнашучы гражданның һәм аларның берләшмәләренә ярдәм күрсәтү, халык дружиналары эшчәнлеген өчен шартлар тудыру;

14) каты коммуналь калдыкларны туплау (шул исәптән аерым туплау) һәм транспортлау буенча эшчәнлекне оештыруда катнашу;

15) ритуаль хезмәтләр оештыру һәм жирләү урыннарын тоту;

16) торак пункт чикләрендә халыкны су белән тәмин итүне, су чыгаруны, халыкны ягулык белән тәмин итүне Россия Федерациясе законнары белән билгеләнгән вәкаләтләр чикләрендә оештыру;

17) торак пунктлар чикләрендә жирле әһәмияттәге автомобиль юлларына карата юл эшчәнлеген;

18) торак пункт территориясендә яшәүче Россия Федерациясе халыкларының телләрен һәм мәдәниятен саклауға һәм үстерүгә, мигрантларның социаль һәм мәдәни адаптациясенә, милләтара (этникара) конфликтларны профилактикалауға юнәлдерелгән чараларны гамәлгә ашыру өчен шартлар тудыру;

19) авыл жирлегендә яшәүчеләрнең күпләп ял итү өчен шартлар тудыру һәм халыкның күпләп ял итү урыннарын төзекләндерүне оештыру, шул исәптән гражданның гомуми файдаланудагы су объектларына һәм аларның яр буйларына иреккә керүен тәмин итү;

20) Россия Федерациясенең гражданлык законнары нигезендә үз белдеге белән төзелешне сүтү турында карар, үз белдеге белән төзелешне сүтү яисә аны рөхсәт ителгән төзелешнең чик параметрларына, капитал төзелеш объектларын реконструкцияләүгә, жирдән файдалану һәм төзелеш кагыйдәләренә, территорияне планлаштыру буенча документациягә, яисә капитал төзелеш объектлары параметрларына федераль законнар белән билгеләнгән мәжбүри таләпләргә туры китерү турында Карар кабул итү законнар белән.

2. Жирлекнең жирле үзидарә органнары «Татарстан Республикасы Ютазы муниципаль районы» муниципаль берәмлегенең жирле үзидарә органнары белән Россия Федерациясе Бюджет кодексы нигезендә жирлек бюджетыннан «Татарстан Республикасы Ютазы муниципаль районы» муниципаль берәмлеге бюджетына бирелә торган бюджетара трансфертлар хисабына жирле әһәмияттәге мәсьәләләргә хәл итү буенча үз вәкаләтләренә бер өлешен аларга тапшыру турында килешү төзүгә хокуклы.

Күрсәтелгән килешүләр билгеле бер вакытка төзелергә, аларның гамәлдә булу нигезләрен һәм туктатылу тәртибен билгеләүче нигезләмәләргә, шул исәптән вакытыннан алда, тапшырыла торган вәкаләтләргә гамәлгә ашыру өчен кирәкле бюджетара трансфертларның әлегә өлешендә күрсәтелгән еллык күләм белгеләү тәртибен үз эченә алырга, шулай ук килешүләргә үтәмәгән өчен финанс санкцияләргә күздә тотарга тиеш. Килешүләр төзү тәртибе жирлек Советының норматив хокукый акты белән билгеләнә.

8 маддә. Жирле үзидарә органнарының жирле әһәмияттәге мәсьәләләргә карамаган мәсьәләләрне хәл итүгә хокуклары

1. Жирле үзидарә органнары:
  - 1) торак пункт музейларын булдыру;
  - 2) торак пунктта нотариус булмаган очракта, законнарда каралган нотариаль гамәлләр башкару;
  - 3) опека һәм попечительлек буенча эшчәнлекне гамәлгә ашыруда катнашу;
  - 4) торак пункт территориясендә жирле милли-мәдәни автономияләреннән хокукларын гамәлгә ашыру белән бәйлә эшчәнлекне гамәлгә ашыру өчен шартлар тудыру;
  - 5) Россия Федерациясә халыкларының милли-мәдәни үсешенә һәм торак пункт территориясендә миллиәтара мөнәсәбәтләр өлкәсендәгә чараларны гамәлгә ашыруга ярдәм күрсәтү;
  - 6) жирлек территориясендә урнашкан муниципаль предприятиеләрне һәм учреждениеләрне мобилизацияләү буенча чараларны оештыруда һәм гамәлгә ашыруда катнашу;
  - 7) муниципаль янгын күзәтчеләген булдыру;
  - 8) туризмны үстерү өчен шартлар тудыру;
  - 9) кеше хокукларын тәмин итүне жәмәгать контролендә тотучы жәмәгать күзәтү комиссияләренә һәм мәжбүри тоту урыннарында булган кешеләргә ярдәм күрсәтү;
  - 10) 1995 елның 24 ноябрәндәгә «Россия Федерациясендә инвалидларны социаль яклау турында»гы 181-ФЗ санлы Федераль закон нигезендә инвалидларның ижтимагый берләшмәләренә, шулай ук Гомумроссия инвалидларның ижтимагый берләшмәләре тарафыннан оештырылган оешмаларга ярдәм күрсәтү;
  - 11) гражданның торак законнары нигезендә социаль файдаланудагы торак фондының торак урыннарын арендау шартнамәләре буенча муниципаль торак фондының торак урыннарын бирү;
  - 12) торак пункт территориясендә яшәүче хужасыз хайваннар белән эш итү буенча эшчәнлекне гамәлгә ашыру;
  - 13) 2016 елның 23 июнендәгә «Россия Федерациясендә хокук бозуларны профилактикалау системасы нигезләре турында»гы 182-ФЗ санлы Федераль законда каралган хокук бозуларны профилактикалау өлкәсендәгә чараларны гамәлгә ашыру;
  - 14) инвалидларның, сәламәтлек мөмкинлекләре чикләнгән кешеләреннән, адаптив физик культура һәм адаптив спортның Физик культурасын һәм спортны үстерүгә ярдәм күрсәтү;
  - 15) Россия Федерациясенәң 1992 елның 7 февралендәгә 2300-1 санлы «кулланучылар хокукларын яклау турында»гы Законнда каралган кулланучылар хокукларын яклау буенча чараларны гамәлгә ашыру;
  - 16) полициянең участок вәкаләтләсә вазифасын биләүче хезмәткәргә һәм аның гаилә әгъзаларына күрсәтелгән вазифаны биләү чорына торак бина бирү;

17) алкоголь, наркотик яки башка төрле токсик исерек хәлдә булган кешеләргә ярдәм күрсәтү буенча чаралар үткәрү.

2. Жирлекнең жирле үзидарә органнары әлеге статьяның 1 өлешендә күрсәтелгән мәсьәләләрне хәл итәргә, 2003 елның 06 октябрәндәге «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында»гы 131-ФЗ санлы Федераль законның 19 маддәсе нигезендә тапшырылмаган башка дөүләт вәкаләтләрен гәмәлгә ашыруда катнашырга, шулай ук органнар компетенциясенә кермәгән башка мәсьәләләрне хәл итәргә хокуклы башка муниципаль берәмлекләренң жирле үзидарәсе, дөүләт хакимияте органнары һәм аларның компетенциясеннән федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән чыгарылмаган, жирлек бюджеты керемнәре хисабына, Россия Федерациясе бюджет системасы бюджетларыннан бирелгән бюджетара трансфертлардан һәм өстәмә түләүләр нормативлары буенча салым керемнәре керемнәреннән тыш.

9 маддә. Жирле әһәмияттәге мәсьәләләрне хәл итү буенча жирлекнең жирле үзидарә органнары вәкаләтләре

Жирле әһәмияттәге мәсьәләләрне хәл итү максатларында жирлекнең жирле үзидарә органнары түбәндәге вәкаләтләргә ия:

- 1) жирлек уставын кабул итү һәм аңа үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү, муниципаль хокукий актлар чыгару;
- 2) жирлекнең рәсми символларын билгеләү;
- 3) муниципаль предприятиеләр һәм учреждениеләр төзү, муниципаль казна учреждениеләре эшчәнлеген финанс белән тәмин итү һәм бюджет һәм автоном муниципаль учреждениеләр тарафыннан муниципаль биремне үтәүне финанс белән тәмин итү, шулай ук муниципаль ихтыяжларны тәмин итү өчен товарлар, эшләр, хезмәтләр сатып алуны гәмәлгә ашыру;
- 4) муниципаль предприятиеләр һәм учреждениеләр тарафыннан күрсәтелә торган хезмәтләргә тарифлар билгеләү һәм, әгәр федераль законнарда башкасы каралмаган булса, муниципаль предприятиеләр һәм учреждениеләр башкарган эшләр;
- 5) 2010 елның 27 июлендәге «Жылылык белән тәмин итү турында»гы 190-ФЗ санлы Федераль законда каралган жылылык белән тәмин итүне оештыру вәкаләтләре;
- 6) су белән тәмин итү һәм су бүлеп бирү өлкәсендә 2011 елның 07 декабрәндәге «Су белән тәмин итү һәм су бүлеп бирү турында»гы 416-ФЗ санлы Федераль законда каралган вәкаләтләре;
- 7) 2014 елның 28 июнендәге «Россия Федерациясендә стратегик планлаштыру турында»гы 172-ФЗ санлы Федераль законда каралган стратегик планлаштыру өлкәсендәге вәкаләтләре;
- 8) муниципаль сайлауларны, жирле референдумны, чакыртып алу буенча тавыш бирүне эзерләүне һәм уздыруны оештыру һәм матди-техник тәмин итү, депутат, жирле үзидарәнең сайланулы органы әгъзасы, жирле

үзидарәнен сайланулы вазыйфай заты, жирлекнен чикләрен үзгәртү, жирлекне үзгәртеп кору мәсьәләләре буенча тавыш бирү;

9) жирлекнен икътисады һәм социаль өлкәсе торышын чагылдыра торган статистик күрсәткечләренә жыюны оештыру һәм күрсәтелгән күрсәткечләренә дәүләт хакимияте органнарына Россия Федерациясе Хөкүмәте билгеләгән тәртиптә бирү;

10) жирлекләренң коммуналь инфраструктурасы системаларын комплекслы үстерү программаларын, жирлекләренң транспорт инфраструктурасын комплекслы үстерү программаларын, таләпләре Россия Федерациясе Хөкүмәте тарафыннан билгеләнә торган жирлекләренң социаль инфраструктурасын комплекслы үстерү программаларын эшләү һәм раслау;

11) жирлекнен муниципаль хокукый актларын бастырып чыгару, жирле әһәмияттәге мәсьәләләр буенча муниципаль хокукый актлар проектлары буенча фикер алышу, жирлек халкына жирлекнен социаль-икътисадый һәм мәдәни үсеше турында рәсми мәгълүматны житкерү, аның ижтимагый инфраструктурасын һәм башка рәсми мәгълүматны үстерү турында басма массакуләм мәгълүмат чарасы учреждениесе;

12) федераль законнар нигезендә халыкара һәм тышкы икътисадый элементләренә гамәлгә ашыру;

13) жирлек жирле үзидарәсенен сайланулы вазыйфай затларына, жирлекнен сайланулы жирле үзидарә органнары әгъзаларына, жирлекнен вәкиллеке органы депутатларына, муниципаль хезмәткәрләр һәм муниципаль учреждениеләр хезмәткәрләренә һөнәри белем бирүне һәм өстәмә һөнәри белем бирүне оештыру, мәгариф турында Россия Федерациясе законнарында һәм муниципаль хезмәт турында Россия Федерациясе законнарында каралган тәртиптә муниципаль хезмәт өчен кадрлар әзерләүне оештыру;

14) энергияне сак тоту һәм энергетика нәтижәләлеген арттыру өлкәсендә муниципаль программаларны раслау һәм гамәлгә ашыру, муниципаль торак фонды тәшкил итә торган күпфатирлы йортларга энергетика тикшерүен үткәрүне оештыру, жирлек чикләрендә энергияне сак тоту турындагы һәм энергетика нәтижәләлеген арттыру турындагы законнарда каралган башка чараларны оештыру һәм үткәрү;

15) 2003 елның 06 октябрәндәге «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында»гы 131-ФЗ санлы Федераль закон һәм жирлек уставы нигезендә башка вәкаләтләр.

1. Жирлек Уставының 7 маддәсе нигезендә кертелгән мәсьәләләр буенча

жирле әһәмияттәге мәсьәләләр, федераль законнар, жирлек Уставы белән күрсәтелгән мәсьәләләрне хәл итү буенча жирлекнен жирле үзидарә органнары вәкаләтләре билгеләнергә мөмкин.

2. Федераль законнарда билгеләнгән очракларда Татарстан Республикасы законнары белән жирле үзидарә органнары һәм Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары арасында вәкаләтләрне яңадан бүлү гамәлгә ашырылырга мөмкин. Вәкаләтләрне яңадан бүлү Татарстан Республикасы Дәүләт Советы вәкаләтләрененң кимендә срогына рөхсәт ителә.

9

Татарстан Республикасының мондый законнары чираттагы финанс елы башыннан үз көченә керә.

3. 2004 елның 28 июлендәге «Татарстан Республикасында жирле үзидарә турында»гы 45-ТРЗ санлы Татарстан Республикасы Законнда каралган башка вәкаләтләрне муниципаль милеккә идарә итү, жирле бюджетны булдыру, раслау һәм үтәү, жәмәгать тәртибен саклауны гамәлгә ашыру, жирле үзидарә органнары структурасын билгеләү, жирлек территориясе чикләрен үзгәртү, шулай ук 2004 елның 28 июлендәге «Татарстан Республикасында жирле үзидарә турында»гы 45-ТРЗ санлы Татарстан Республикасы Законнда каралган башка вәкаләтләрне Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары вәкаләтләренә кертү рөхсәт ителми.

4. Жирлекнең жирле үзидарә органнары 2004 елның 28 июлендәге «Татарстан Республикасында жирле үзидарә турында»гы 45-ТРЗ санлы Татарстан Республикасы Законы нигезендә жирлекнең жирле әһәмияттәге мәсьәләләрен хәл итү максатларында жирлек өчен ирекле нигездә социаль әһәмиятле булган (шул исәптән кизү торулар) гражданның гамәлгә ашыруга жәлеп итү турында карар кабул итәргә хокуклы.

5. Социаль әһәмияткә бары тик махсус һөнәри әзерлек таләп ителми торган эшләр генә кертеләргә мөмкин.

6. Социаль әһәмиятле эшләрне башкаруга жирлекнең хезмәткә сәләтле балигъ яшьтәге кешеләре төп эшләреннән азат булган яки уку вакытыннан өч айга кимендә бер тапкыр түләүсез нигездә жәлеп ителәргә мөмкин. Шул ук вакытта социаль әһәмияткә ия эшләрнең озынлыгы рәттән дүрт сәгатәтән артык була алмый.

7. Әлеге маддәдә билгеләнгән жирлекнең жирле үзидарә органнары вәкаләтләре мөстәкыйль рәвештә гамәлгә ашырыла.

10 маддә. Муниципаль контроль

1. Жирлекнең жирле үзидарә органнары жирле әһәмияттәге мәсьәләләр буенча кабул ителгән муниципаль хокукый актларда билгеләнгән таләпләрнең үтәлешен муниципаль контроль оештыралар һәм гамәлгә ашыралар, ә контрольнең тиешле төрләре жирлекнең жирле үзидарә органнары вәкаләтләренә кертелгән очракларда шулай ук федераль законнарда, Россия Федерациясе субъектлары законнарында билгеләнгән таләпләрнең үтәлешен муниципаль контроль оештыралар һәм гамәлгә ашыралар.

2. Муниципаль контроль төрләрен оештыру һәм гамәлгә ашыру 2020 елның 31 июлендәге «Россия Федерациясендә дәүләт контроле (күзәтчелеге) һәм муниципаль контроль турында»гы 248-ФЗ санлы Федераль закон белән жайга салына.

3. Муниципаль контрольне гамәлгә ашыру тәртибе жирлек советы тарафыннан раслана торган муниципаль контроль турындагы нигезләмә белән билгеләнә.

11 маддә. Жирлекнең жирле үзидарә органнарына Татарстан Республикасының аерым дәүләт вәкаләтләрен биру

1. Жирлекнең жирле үзидарә органнарына аерым дәүләт вәкаләтләрен биру 2003 елның 06 октябрәндәге «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында»гы 131-ФЗ санлы Федераль закон һәм 2021 елның 21 декабрәндәге «Россия Федерациясе субъектларында гавами хакимият оештыруның гомуми принциплары турында»гы 414-ФЗ санлы Федераль закон таләпләре нигезендә Татарстан Республикасы законнары белән гамәлгә ашырыла.

2. Жирлекнең жирле үзидарә органнары тарафыннан Татарстан Республикасының аерым дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыру мәсьәләләре буенча Татарстан Республикасы законнары белән билгеләнгән очрақларда Татарстан Республикасы башкарма хакимияте органнары үз компетенциясе чикләрендә үтәү өчен мәжбүри норматив хокукый актлар чыгарырга һәм аларның үтәлешен контрольдә тотарга хокуклы.

3. Жирле үзидарә органнарына аерым дәүләт вәкаләтләре чикләnmәгән вакытка яки, әгәр әлегә вәкаләтләренң билгеле бер гамәлдә булу вакыты булса, әлегә вәкаләтләр гамәлдә булу вакытына бирелә ала.

4. Жирле үзидарә органнарына тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрен финанс белән тәмин итү жирле бюджетларга тиешле бюджетлардан бирелгән субвенцияләр хисабына гына башкарыла.

5. Жирле үзидарә органнары өстәмә рәвештә үз матди ресурсларын һәм финанс средстволарын жирлек уставында каралган очрақларда һәм тәртиптә аерым дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыру өчен кулланырга хокуклы.

6. Жирле үзидарә органнары бу максатларга бүленгән матди ресурслар һәм финанс средстволары чикләрендә аерым дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыру өчен жаваплы.

7. Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары жирле үзидарә органнарының аерым дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыруын, шулай ук бу максатларга бирелгән матди ресурслардан һәм финанс чараларыннан файдалануны тикшерә.

12 маддә. Жирлекнең муниципаль-ара хезмәттәшлектә катнашуы

Жирлекнең муниципаль-ара хезмәттәшлектә катнашуы федераль законнар һәм жирле үзидарә турында Татарстан Республикасы законнары нигезендә гамәлгә ашырыла.

13 маддә. Жирле үзидарә органнарының дәүләт хакимияте органнары белән үзара мөнәсәбәтләре

Жирле үзидарә органнарының дәүләт хакимияте органнары белән үзара мөнәсәбәтләре:

- 1) жирле үзидарә органнарының торак пунктны социаль-икътисади үстерүгә юнәлдерелгән дәүләт программаларын гамәлгә ашыруда катнашуы;
- 2) жирле үзидарә органнары һәм дәүләт хакимияте органнары арасында килешүләр (килешүләр) төзү;
- 3) даими яки вакытлыча координацион, консультатив, киңәшмә һәм башка эш органнары булдыру;
- 4) Татарстан Республикасы Дәүләт Советында жирлек Советының закон чыгару инициативасы;
- 5) законнарда билгеләнгән башка үзара эш итү формалары.

14 маддә. Муниципаль хезмәтне хокукый жайга салу

Муниципаль хезмәтне хокукый жайга салу, муниципаль хезмәт вазыйфаларына таләпләрне, муниципаль хезмәткәрнең статусын билгеләү, муниципаль хезмәтне үтү шартлары һәм тәртибен кертәп, 2007 елның 02 мартындагы «Россия Федерациясендә муниципаль хезмәт турында»гы 25-ФЗ санлы Федераль закон, 2013 елның 25 июнендәге «Муниципаль хезмәт турында»гы 50-ТРЗ санлы Татарстан Республикасы кодексы, жирлек Советы тарафыннан раслана торган жирлекнең муниципаль хезмәт турында Нигезләмә һәм башкалар белән гамәлгә ашырыла жирлекнең муниципаль хокукый актлары белән.

II бүлек. ХАЛЫКНЫҢ ЖИРЛЕ ҮЗИДАРӘНЕ ГАМӘЛГӘ АШЫРУ ҺӘМ ХАЛЫКНЫҢ ЖИРЛЕ ҮЗИДАРӘНЕ ГАМӘЛГӘ АШЫРУДА КАТНАШУ ФОРМАЛАРЫ

15 маддә. Торак пунктта яшәүчеләрнең жирле үзидарәне турыдан туры гамәлгә ашыру һәм халыкның жирле үзидарәне гамәлгә ашыруда катнашу формалары

Торак пункт халкы жирле үзидарәне гамәлгә ашыруда түбәндәге формаларда катнаша:

- 1) жирле референдум;
- 2) муниципаль сайлаулар;
- 3) авыл жирлегә Советы депутатын чакыртып алу буенча тавыш бирү;
- 4) торак пунктның чикләрен үзгәртү һәм үзгәртеп кору мәсьәләләре буенча тавыш бирү;
- 5) гражданның хокук булдыру инициативасы;
- 6) территорияль ижтимагый үзидарә;
- 7) жәмәгать тыңлаулары, жәмәгать фикер алышулары
- 8) гражданның жыены;
- 9) гражданның жыены;
- 10) гражданның конференциясе (делегатлар жыелышы);
- 11) гражданның арасында сораштыру;
- 12) инициативалы проектлар;

- 13) жирле әһәмияттәге иң мөһим мәсьәләләрне халык фикер алышуы;
- 14) гражданның жирле үзидарә органнарына мөрәжәгатьләре;
- 15) Россия Федерациясе Конституциясенә, федераль законнарга, Татарстан Республикасы Конституциясенә һәм Татарстан Республикасы законнарына каршы килмәгән башка формалар.

16 маддә. Жирле референдум

1. Жирле референдум халык тарафыннан жирле әһәмияттәге мәсьәләләрне федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары нигезендә хәл итү максатыннан үткәрелә.

2. Жирле референдум торак пунктның бөтен территориясендә үткәрелә.

3. Жирле референдум билгеләү турында карарны торак пункт Советы кабул итә:

1) жирле референдумда катнашу хокукына ия булган Россия Федерациясе гражданны тәкъдим иткән инициатива буенча;

2) сайлау берләшмәләре, уставлары сайлауларда һәм (яки) референдумнарда катнашуны күздә тоткан һәм федераль закон белән билгеләнгән тәртиптә һәм срокларда теркәлгән башка ижтимагый берләшмәләр тарафыннан тәкъдим ителгән инициатива буенча;

3) жирлек Советы һәм жирлек башлыгы инициативасы буенча, алар тарафыннан бергәләп тәкъдим ителгән.

4. Жирле референдумны гражданиннар, сайлау берләшмәләре, башка ижтимагый берләшмәләр инициативасы буенча билгеләү шарты булып әлеге инициативаны яклап имзалар жыю тора, аларның саны референдумда катнашучылар санының биш процентын тәшкил итәргә тиеш, әмма 25 имзадан ким булмаска тиеш.

Гражданныр, сайлау берләшмәләре, башка ижтимагый берләшмәләр тарафыннан тәкъдим ителгән референдум үткөрү инициативасы федераль закон белән билгеләнгән һәм аңа ярашлы рәвештә кабул ителә торган Татарстан Республикасы законы тәртибендә рәсмиләштерелә.

Жирлек Советы һәм жирлек башлыгы тарафыннан берлектә тәкъдим ителгән референдум үткөрү инициативасы жирлек Советы карары һәм жирлек башлыгы карары белән рәсмиләштерелә. Күрсәтелгән инициативаны тәкъдим итү тәртибе жирлек Советының норматив хокукый акты белән билгеләнә.

5. Жирлек Советы жирле референдумны жирлек советына документлар кергән көннән алып 30 көн эчендә билгеләргә тиеш, алар нигезендә жирле референдум билгеләнә.

Әгәр жирле референдум жирлек Советы тарафыннан билгеләнгән срокларда билгеләнмәгән булса, референдум гражданныр, сайлау берләшмәләре, жирлек башлыгы, Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары, Татарстан Республикасы Сайлау комиссиясе яки прокурор мөрәжәгәте нигезендә суд тарафыннан билгеләнә. Суд билгеләгән жирле референдум территориаль сайлау комиссиясе тарафыннан оештырыла, ә аны үткөрүне тәмин итү Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте башкарма органы яки жирле референдум үткөрүне тәмин итү йөкләнгән башка орган тарафыннан башкарыла.

6. Жирле референдумда яшәу урыны торак пункт чикләрендә урнашкан Россия Федерациясе гражданны катнашырга хокуклы. Россия Федерациясе гражданны яшерен тавыш бирүдә гомуми тигез һәм турыдан-туры ихтыяр белдерү нигезендә жирле референдумда катнашалар.

Тавыш бирү нәтижеләре һәм жирле референдумда кабул ителгән карар рәсми рәвештә бастырылырга (халыкка игълан ителергә) тиеш.

7. Жирле референдумда кабул ителгән карар жирлек территориясендә мәжбүри үтәлергә тиеш һәм нинди дә булса дәүләт хакимияте органнары, аларның вазифаи затлары яки жирлекнең жирле үзидарә органнары тарафыннан раслауга мохтаж түгел.

8. Жирлекнең жирле үзидарә органнары жирле референдумда кабул ителгән карарны, алар арасында вәкаләтләргә аеруга ярашлы рәвештә, әлегә устав белән үтәүне тәэмин итә.

9. Жирле референдум үткәрү турында карар, шулай ук жирле референдумда кабул ителгән карар федераль законнарда ярашлы рәвештә суд тәртибендә шикаять ителергә мөмкин.

10. Гражданнының жирле референдумда катнашу хокукына гарантияләр, шулай ук жирле референдумны әзерләү һәм үткәрү тәртибе Федераль закон һәм аңа ярашлы рәвештә кабул ителә торган 2004 елның 24 мартындагы «Жирле референдум турында»гы 23-ТРЗ санлы Татарстан Республикасы законы белән билгеләнә.

17 маддә. Муниципаль сайлаулар

1. Жирлектә муниципаль сайлаулар яшерен тавыш бирүдә гомуми тигез һәм турыдан-туры сайлау хокукы нигезендә жирлек Советы депутатларын сайлау максатларында үткәрелә.

2. Муниципаль сайлаулар поселок Советы тарафыннан билгеләнә. Муниципаль сайлаулар билгеләү турында карар тавыш бирү көненә кадәр 90 көннән дә иртәрәк һәм 80 көннән дә соңга калмыйча кабул ителергә тиеш. Бу карар массакуләм мәгълүмат чараларында рәсми рәвештә кабул ителгәннән соң 5 көннән дә соңга калмыйча басылып чыгарылырга тиеш. Федераль законнарда, Татарстан Республикасы Сайлау кодексында билгеләнгән очракларда сайлауларны билгеләү турында Карар Татарстан Республикасы Сайлау комиссиясе яки суд тарафыннан кабул ителә.

3. Муниципаль сайлауларны әзерләү һәм үткәрү территорияль сайлау комиссиясенә аларның компетенциясе чикләрендә йөкләнә.

4. Жирлек Советы депутатларын сайлау федераль законнарда, Татарстан Республикасы Сайлау кодексында билгеләнгән тәртиптә үткәрелә.

5. Авыл жирлегә Советы депутатлары сайлау округына сайлаучылар вәкиллегең уртача нормасы нигезендә төзелгән бер мандатлы сайлау округлары буенча сайлана.

6. Тавыш бирүдә катнашкан сайлаучыларның иң күп тавышын алган теркәлгән кандидат бер мандатлы сайлау округы буенча сайланган дип таныла.

Әгәр дә жирлек Советы депутатларын сайлауда бер мандатлы сайлау округында тавыш бирү бер кандидат буенча үткәрелсә, тавыш бирүдә катнашкан сайлаучыларның кимендә 50 проценты тавышларын алган кандидат сайланган дип санала. Теркәлгән кандидатлар алган тавышлар саны тигез булганда, элек теркәлгән кандидат сайланган дип санала.

7. Жирлек Советы депутатларын сайлау нәтижеләре рәсми рәвештә бастырылырга (халыкка игълан ителергә) тиеш.

18 маддә. Жирлек Советы депутатын чакыртып алу буенча тавыш бирү

1. Жирлек Советы депутаты, шул исәптән жирлек башлыгы, сайлаучылар тарафыннан закон һәм әлеге Устав нигезендә һәм тәртибендә кире чакырылырга мөмкин.

2. Жирлек Советы депутатын чакыртып алу нигезләре булып сайлаучыларның аңа карата ышанычын шик астына куючы һәм жирлек башлыгының депутатлык бурычларын яки бурычларын үтәмәүдә, депутат, жирлек башлыгы статусына туры килми торган гамәлләр башкаруда һәм Россия Федерациясе Конституциясен, Татарстан Республикасы Конституциясен, законнарны һәм башкаларны бозуда чагылган депутатның суд тәртибендә расланган конкрет хокуксыз карарлары яки гамәлләре (гамәлсезлеге) тора. Россия Федерациясе һәм Татарстан Республикасы норматив хокукый актларының, әлеге устав һәм башка муниципаль норматив хокукый актлар.

3. Авыл жирлегенә Советы депутатын чакыртып алу буенча тавыш бирү Халык инициативасы буенча үткәрелә.

4. Жирлек Советы депутатын чакыртып алу һәм ана ярдәм итү өчен гражданнарның имзаларын жыю инициативасын тәкъдим итү өчен муниципаль сайлауларда катнашу хокукына ия булган кимендә 10 кешедән торган инициатив төркем төзелә.

5. Инициатив төркем территорияль сайлау комиссиясенә инициатив төркемне теркәү турында үтенеч белән мөрәжәгать итә. Инициатив төркемнен үтенечендә депутатны чакыртып алу өчен нигез булып торган конкрет законсыз карар яки гамәл (гамәл итмәү) күрсәтелергә тиеш, аның туган көне, туган көне, паспорт яки паспортны алыштыручы документ сериясе, номеры һәм датасы, аны биргән органның исеме яки коды, шулай ук инициатив эгъзаның һәр эгъзасының яшәү урыны адресы күрсәтелергә тиеш. Жирлек территориясендә аның исемненән эш итәргә вәкаләтле затлар һәм төркемнәр. Инициатив төркемнен үтенече әлеге төркемнең барлык эгъзалары тарафыннан имзаланырга тиеш. Гаризага суд карары кушылырга тиеш, ул күрсәтелгән законсыз карарларны яки депутатның гамәлләрен (гамәлсезлеген) раслай.

6. Инициатив төркемне теркәү, жирлек Советы депутатын чакыртып алу буенча тавыш бирү инициативасын хуплау өчен имзалар жыю, жыелган имзаларны тикшерү жирле референдум үткәрү өчен закон белән билгеләнгән тәртиптә башкарыла.

7. Жирлек Советы депутатын чакыртып алу буенча тавыш бирү жирлек Советы тарафыннан билгеләнә һәм жирле референдум үткәрү өчен закон белән

билгелэнгән тәртиптә, 2003 елның 06 октябрэндәге «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында»гы 131-ФЗ санлы Федераль законда каралган үзенчәлекләрне исәпкә алып үткәрелә.

8. Территориаль сайлау комиссиясе тарафыннан инициатив төркемнең үтенечен караганда, жирлек Советы тарафыннан жирлек Советы депутатын чакыртып алу буенча тавыш бирүне билгеләгәндә, тиешле депутат аны чакыртып алу өчен нигез буларак тәкъдим ителгән шартлар турында аңлатмалар бирергә, кирәкле документларны тапшырырга хокуклы. Әлеге депутат алдан, территориаль сайлау комиссиясе, жирлек Советы утырышлары уздырылганчы өч көннән дә соңга калмыйча, аларны үткөрү вакыты һәм урыны турында язмача хәбәр итәргә тиеш.

9. Жирлек Советы депутаты, аны чакыртып алу буенча тавыш бирүне үткәргәндә, сайлаучыларга аны чакыртып алу өчен нигез буларак тәкъдим ителгән хәлләр турында аңлатмалар бирү максатыннан, инициатив төркем белән тигез нигездә агитация алып бару хокукына ия.

10. Жирлек Советы депутаты, шул исәптән жирлек башлыгы, тиешле сайлау округында теркәлгән сайлаучыларның яртысыннан ким булмаган өлеше кире чакырылган дип санала.

11. Жирлек Советы депутатын чакыртып алу буенча тавыш бирү нәтижәләре рәсми рәвештә бастырылырга (халыкка игълан ителергә) тиеш.

12. Сайлау комиссиясе 5 көн эчендә, рәсми рәвештә тавыш бирү нәтижәләрен ясаганнан соң, инициатив төркемгә, жирлек советына һәм жирлек советының тиешле депутатына аны кире алу буенча тавыш бирү нәтижәләре турында язмача хәбәр итә.

19 маддә. Чикләрне үзгәртү, торақ пунктны үзгәртү мәсьәләләре буенча тавыш бирү

1. Чикләрне үзгәртү, торақ пунктны үзгәртеп кору мәсьәләләре буенча тавыш бирү халыкның күрсәтелгән чикләрне үзгәртүгә, торақ пунктны үзгәртеп коруга ризалыгын алу максатыннан үткәрелә.

2. Чикләрне үзгәртү, торақ пунктны үзгәртеп кору мәсьәләләре буенча тавыш бирү торақ пунктның бөтен территориясендә яки аның территориясенен бер өлешендә «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында»2003 елның 06 октябрэндәге 131-ФЗ номерлы Федераль закон белән билгелэнгән очрақларда үткәрелә.

3. Жирлек чикләрен үзгәртү, жирлекне үзгәртеп кору мәсьәләләре буенча тавыш бирү жирлек Советы тарафыннан билгеләнә һәм 2002 елның 12 июнендәге «Россия Федерациясе гражданның сайлау хокукларының һәм референдумда катнашу хокукының төп гарантияләре турында»гы 67-ФЗ санлы Федераль закон һәм 2004 елның 24 мартындагы «Жирле референдум турында»гы 23-ТРЗ санлы Татарстан Республикасы Законы белән билгелэнгән тәртиптә, 2003 елның 06 октябрэндәге «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында»гы 131-ФЗ санлы федераль законда каралган үзенчәлекләрне исәпкә алып үткәрелә.

4. Торак пункт чикләрен үзгәртү, торак пунктны үзгәртеп кору мәсьәләләре буенча тавыш бирү, әгәр анда сайлау хокукына ия булган торак пункт халкының яртысыннан артыгы яки торак пунктның бер өлеше катнашкан булса, узган дип санала. Халыкның торак пункт чикләрен үзгәртүгә ризалыгы, әгәр күрсәтелгән үзгәрешләр өчен тавыш бирүдә катнашкан торак пункт халкының яртысыннан артыгы яки торак пунктның бер өлеше тавыш биргән булса, торак пунктны үзгәртү алынган дип санала.

5. Чикләрен үзгәртү, торак пунктны үзгәртү һәм кабул ителгән карарлар мәсьәләләре буенча тавыш бирү нәтижеләре рәсми рәвештә бастырылырга (халыкка игълан ителергә) тиеш.

20 маддә. Гражданның хокук ижаты инициативасы

1. Гражданның 2003 елның 06 октябрендәге «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында»гы 131-ФЗ санлы Федераль закон нигезендә жирлек советының әлеге Уставы һәм норматив хокукый акты нигезендә билгеләнгән тәртиптә хокук булдыру инициативасына хокуклы.

2. Хокук булдыру инициативасы белән сайлау хокукына ия гражданның төркеме чыгыш ясый ала. Гражданның инициатив төркеменен минималь саны муниципаль берәмлек вәкилләре органының норматив хокукый акты белән билгеләнә һәм сайлау хокукына ия муниципаль берәмлек халкының 3 процентыннан артмаска тиеш.

3. Хокук булдыру инициативасын гамәлгә ашыру максатыннан гражданның:

гражданның яшәү урыны буенча жылышларын (эшләрен) һәм хокук булдыру инициативасын тикшерү һәм тәкъдим итү буенча башка коллектив чараларны оештыру һәм үткөрү;

хокук булдыру инициативасын тәкъдим итүне хуплау өчен имзалар жыю буенча инициатив төркемнәр булдыру;

торак пунктта яшәүчеләрнең имзаларын жыюны һәм хокук булдыру инициативасын законнарга каршы килмәгән ысуллар белән тәкъдим итүне хуплау өчен агитация алып бару.

4. Жирле үзидарә органнары һәм вазифаи затлары гражданның хокук булдыру инициативасын гамәлгә ашыруда ярдәм итәргә тиеш.

5. Гражданның хокук ижаты инициативасын гамәлгә ашыру тәртибендә кертелгән муниципаль норматив хокукый акт проекты, әлеге устав белән билгеләнгән компетенцияләренә ярашлы рәвештә, ул кертелгән көннән алып өч ай дәвамында жирлек Советы, жирлек башлыгы тарафыннан аның ачык утырышында мәжбүри каралырга тиеш.

Гражданның инициатив төркеме вәкилләренә әлеге проектны караганда үз позицияләрен белдерү мөмкинлеге тәмин ителергә тиеш.

6. Гражданның хокук ижаты инициативасын гамәлгә ашыру тәртибендә кертелгән муниципаль норматив хокукый акт проектына карау процедурасы жирлек Советы Регламенты, жирлек башлыгының норматив хокукый акты белән билгеләнә.

7. Гражданнарның хокук ижаты инициативасын гамәлгә ашыру тәртибендә кертелгән муниципаль хокукый акт проектын карау нәтижәләре буенча кабул ителгән мотивацияле карар рәсми рәвештә язма рәвештә аны керткән гражданнар инициативалы төркеменә житкерелергә тиеш.

21 маддә. Территориаль ижтимагый үзидарә

1. Территориаль ижтимагый үзидарә дип гражданнарның яшәү урыны буенча торак пункт территориясенә бер өлешендә жирле әһәмияттәге мәсьәләләр буенча үз инициативаларын гамәлгә ашыру өчен мәстәкыйль һәм үз жаваплылыгы астында үз-үзләрен оештыруны аңларга кирәк.

2. Жирлектә территориаль ижтимагый үзидарә турыдан-туры халык тарафыннан гражданнар жыйналары һәм конференцияләре үткәрү, шулай ук территориаль ижтимагый үзидарә органнары булдыру аша башкарыла.

3. Территориаль ижтимагый үзидарә гражданнарның түбәндәге яшәү территорияләре чикләрендә гамәлгә ашырыла: күп фатирлы торак йорт; торак йортлар төркеме; торак микрорайон; торак пункт булмаган авыл торак пункты; гражданнарның башка яшәү территорияләре.

4. Территориаль ижтимагый үзидарә гамәлгә ашырыла торган территория чикләре әлегә территориядә яшәүче халык тәкъдиме буенча торак пункт Советы тарафыннан билгеләнә.

5. Территориаль ижтимагый үзидарә гамәлгә ашырыла торган Территория башка шундый ук Территория составына керә алмый.

6. Территориаль ижтимагый үзидарә аның уставына ярашлы рәвештә юридик зат булырга мөмкин һәм коммерцияле булмаган оешманың оештыру-хокукый формасында дәүләт теркәвенә алынырга тиеш.

7. Территориаль ижтимагый үзидарә уставында:

- 1) ул гамәлгә ашырыла торган территория;
- 2) Территориаль ижтимагый үзидарә эшчәнлегенә максатлары, бурычлары, формалары һәм төп юнәлешләре;
- 3) территориаль ижтимагый үзидарә органнарын формалаштыру, вәкаләтләрен, хокукларын һәм бурычларын туктату тәртибе, вәкаләтләре срогы;
- 4) карар кабул итү тәртибе;
- 5) милекне сатып алу тәртибе, шулай ук күрсәтелгән милектән һәм финанс чараларыннан файдалану һәм алар белән идарә итү тәртибе;
- 6) территориаль ижтимагый үзидарәне гамәлгә ашыруны туктату тәртибе.

8. Территориаль ижтимагый үзидарә эшчәнлегә мәсьәләләре буенча гражданнар жыйналары, конференцияләре аның уставына ярашлы рәвештә чакырыла.

9. Территориаль ижтимагый үзидарәне оештыру һәм гамәлгә ашыру мәсьәләләре буенча гражданнар жыйлышы, әгәр анда тиешле территориядә яшәүчеләрнең кимендә өчтән бер өлеше катнашса, хокуклы дип санала. Территориаль ижтимагый үзидарәне оештыру һәм гамәлгә ашыру мәсьәләләре буенча гражданнар конференциясе, әгәр анда гражданнар жыйнарында сайланган делегатларның өчтән бер өлеше катнашса, хокуклы дип санала.

10. Территориаль ижтимагый үзидарәне гамэлгә ашыручы гражданныр жыелышынын, конференциясенен аерым вәкаләтләренә түбәндәгеләр керә:

- 1) территориаль ижтимагый үзидарә органнары структурасын билгеләү;
- 2) Территориаль ижтимагый үзидарә уставын кабул итү, аңа үзгәрешләр кертү;
- 3) территориаль ижтимагый үзидарә органнарын сайлау;
- 4) территориаль ижтимагый үзидарә эшчәнлегенә төп юнәлешләр билгеләү;
- 5) территориаль ижтимагый үзидарәненә керемнәре һәм чыгымнары сметасын һәм аның үтәләше турында хисапны раслау;
- 6) территориаль ижтимагый үзидарә органнары эшчәнлегә турындагы хисапларны карау һәм раслау;
- 7) инициатив проектны тикшерү һәм аны хуплау мәсьәләсе буенча карар кабул итү.

11. Территориаль ижтимагый үзидарә органнары:

- 1) Тиешле территориядә яшәүче халык мәнфәгатьләрен яклай;
- 2) гражданныр жыеннарында һәм конференцияләрендә кабул ителгән карарларның үтәләшен тәмин итә;
- 3) территорияне төзекләндерү буенча хужалык эшчәнлеген, тиешле территориядә яшәүче гражданнырның социаль-көнкүреш ихтыяжларын канәгатьләндерүгә юнәлдерелгән башка хужалык эшчәнлеген, күрсәтелгән гражданныр акчалары хисабына да, жирле бюджет акчаларын кулланып территориаль ижтимагый үзидарә органнары һәм жирле үзидарә органнары арасындагы килешү нигезендә дә гамэлгә ашыра алалар;
- 4) жирле үзидарә органнарына (жирлек Советы, жирлек башлыгы һәм жирлек башкарма комитеты) әлегә органнар һәм жирле үзидарә вазыйфай затлары тарафыннан мәжбүри каралырга тиешле муниципаль хокукый актлар проектларын кертергә хокуклы.

11. Территориаль ижтимагый үзидарә органнары инициативалы проектны проект инициаторлары буларак тәкъдим итә ала.

12. Территориаль ижтимагый үзидарәне оештыру һәм гамэлгә ашыру тәртибе, жирле бюджеттан кирәкле акчаларны бүлөп бирү шартлары һәм тәртибе жирлек советының әлегә Уставы һәм норматив хокукый акты белән билгеләнә.

22 маддә. Территориаль ижтимагый үзидарә оештыру тәртибе

1. Территориаль ижтимагый үзидарә оештыру максатларында гражданныр, жирле үзидарә органнары инициативасы буенча территориаль ижтимагый үзидарә Уставы проектын эшләүче һәм бу территориаль ижтимагый үзидарәне гамэлгә ашыру күздә тотылган территориядә яшәүче гражданныр жыенын оештыручы гражданныр инициатив төркеме оештырыла.

2. Гражданныр жыены Тиешле территориядә территориаль ижтимагый үзидарә булдыру турында Карар кабул итә, аның уставын кабул итә, шулай ук территориаль ижтимагый үзидарә уставын теркәү белән бәйлә мәсьәләләр буенча жирлек Советында гражданныр жыенын тәкъдим итәргә вәкаләтле (вәкаләтле) вәкилләре (вәкилләрне) билгели.

3. Территориаль ижтимагый үзидарә жирлек Советы тарафыннан территориаль ижтимагый үзидарә уставы теркәлгәннән бирле оештырылган дип санала.

23 маддә. Территориаль ижтимагый үзидарә уставын теркәү тәртибе

1. Территориаль ижтимагый үзидарә уставын теркәү өчен гражданнар Жыенының вәкаләтле вәкиле (вәкаләтле вәкилләре) жирлек башлыгына:

гражданнар жыенының барлык вәкаләтле вәкилләре тарафыннан имзаланган территориаль ижтимагый үзидарә уставын теркәү турында гариза;

гражданнар жыены протоколы, анда территориаль ижтимагый үзидарә булдыру турында Карар кабул ителде, анда гражданның фамилиясе, исеме, этисенең исеме, туган көне, сериясе, паспорты яки паспорттын алыштыручы документ бирү датасы, вәкаләтле вәкилләрнең һәрберсенең яшәү урыны адресы күрсәтелгән;

территориаль ижтимагый үзидарә Уставының ике экземпляры.

2. Әлеге статьяның 1 пунктында билгеләнгән документлардан тыш, башка документлар тапшыру турындагы таләп рөхсәт ителми.

Вәкаләтле вәкилгә документларны алуда исемлек һәм аларны алу датасы күрсәтелгән расписка бирелә.

3. Жирлек башлыгы территориаль ижтимагый үзидарә уставын теркәү турында документлар килгән көннән алып ике атна эчендә жирлек Советының уставны теркәү яки аны теркәүдән баш тарту турындагы карары проектын алдан карау һәм эзерләүне оештыра.

4. Гражданнар Жыенының вәкаләтле вәкилләре территориаль ижтимагый үзидарә уставын алдан караганда һәм киңәшмә тавышы хокукы белән поселок Советы утырышында катнашырга хокуклы.

5. Жирлек советы территориаль ижтимагый үзидарә уставын теркәү турында яки әлеге статьяның 1 өлешендә күрсәтелгән документларны жирлек башлыгы алганнан соң 30 көн эчендә аны теркәүдән баш тарту турында Карар кабул итә. Уставны теркәүдән баш тартуны мотивацияләргә кирәк.

6. Территориаль ижтимагый үзидарә уставын теркәүдән баш тарту өчен нигез булып Россия Федерациясе Конституциясенә территориаль ижтимагый үзидарә уставы нормаларының, федераль законнарның, Татарстан Республикасы Конституциясенә һәм Татарстан Республикасы законнарының, жирлек Уставының, муниципаль берәмлекнең башка норматив хокукый актларының каршы килүе тора.

7. Территориаль ижтимагый үзидарә уставын теркәүдән баш тарту территориаль ижтимагый үзидарә булдыруның максатка туры килмәве мотивлары буенча рөхсәт ителми.

8. Жирлек Советы тарафыннан өч көн эчендә территориаль ижтимагый үзидарә уставын теркәү мәсьәләсе буенча кабул ителгән мотивацияле карар рәсми рәвештә язма рәвештә гражданнар жыены вәкаләтле вәкиленә (вәкаләтле вәкилләренә) житкерелергә тиеш.

9. Жирлек Советы территориаль ижтимагый үзидарә уставын теркәү турында Карар кабул иткән очракта, уставның бер экземпляры аны теркәү

турында билге белән гражданнар жыелышының вәкаләтле вәкиленә тапшырыла, икенче экземпляр жирлек Советында саклана.

10. Территориаль ижтимагый үзидарә уставына кертелгән үзгәрешләр әлеге статьяда билгеләнгән тәртиптә жирлек Советы тарафыннан теркәлергә тиеш. Әлеге үзгәрешләр теркәлгән көннән үз көченә керә.

24 маддә. Жәмәгать тыңлаулары, жәмәгать фикер алышулары

1. Жирле әһәмияттәге мәсьәләләр буенча муниципаль хокукый актлар проектлары буенча фикер алышу өчен жирлек Советы, жирлек башлыгы тарафыннан ачык тыңлаулар үткәрелергә мөмкин.

2. Халык тыңлаулары халык, торак пункт Советы, торак пункт башлыгы инициативасы буенча үткәрелә.

Халык яки поселок Советы инициативасы буенча үткәрелә торган ачык тыңлаулар поселок Советы тарафыннан билгеләнә, ә поселок башлыгы инициативасы буенча поселок башлыгы тарафыннан билгеләнә.

3. Жәмәгать тыңлауларына:

1) жирлек уставы проекты, шулай ук әлеге уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында муниципаль норматив хокукый акт проекты, жирлек уставына әлеге уставны әлеге норматив хокукый актларга туры китерү максатларында Россия Федерациясе Конституциясе, федераль законнар, конституция яки Татарстан Республикасы законнары нигезләмәләрен төгәл кабатлау формасында үзгәрешләр кертелгән очрактан тыш;

2) жирлек бюджеты проекты һәм аның үтәлеше турында хисап;

3) торак пунктны социаль-иқтисади үстерү стратегиясе проекты;

4) торак пунктны үзгәртү мәсьәләләре.

Генераль планнар проектлары, жирдән файдалану һәм төзелеш кагыйдәләре проектлары, территорияне планлаштыру проектлары, территорияләрне чикләү проектлары, территорияләрне төзекләндерү кагыйдәләре проектлары, күрсәтелгән документларның берсенә үзгәрешләр кертүне күздә тоткан проектлар, жир кишәрлеген яки капитал төзелеш объектын шартлы рәвештә файдалануның рөхсәт ителгән төренә рөхсәт бирү турында карар проектлары, рөхсәт ителгән чикнең чик параметрларынан тайпылуга рөхсәт бирү турында карар проектлары буенча капитал төзелеш объектларын төзү, реконструкцияләү, жир кишәрлекләреннән һәм капитал төзелеш объектларынан рөхсәт ителгән файдалануның бер төрен жирдән файдалану һәм төзелешнең расланган кагыйдәләре булмаганда мондый файдалануның башка төренә үзгәртү мәсьәләләренә ачык тыңлаулар яки ижтимагый фикер алышулар үткәрелә, аларны оештыру һәм үткәрү тәртибе әлеге статьяның 4-10 өлешләренә ярашлы рәвештә шәһәр төзелеше эшчәнлегенә турындагы закон нигезләмәләрен исәпкә алып билгеләнә.

4. Жәмәгать тыңлауларын үткәрү турында карар муниципаль хокукый акт проекты тиешле орган яки жирлекнең вазифай заты караган көнгә кадәр 20 көннән дә соңга калмыйча кабул ителергә тиеш.

5. Жәмәгать тыңлауларын үткәрү турында мәгълүмат, аларны үткәрү вакыты һәм урыны күрсәтелгән, шулай ук жәмәгать тыңлауларына чыгарыла

торган муниципаль норматив хокукый акт проекты, жәмәгать тыңлаулары уздырылганчы 7 көннән дә соңга калмыйча, басылып чыгарылырга (халыкка игълан ителергә) тиеш, шул исәптән Татарстан Республикасы Ютазы муниципаль районының рәсми сайтында Татарстан Республикасы Муниципаль берәмлекләре порталы составында веб-адрес буенча «Интернет» мәгълүмати-телекоммуникация челтәрәндә дәүләт хакимияте һәм жирле үзидарә органнарының Бердәм «Рәсми Татарстан» порталын урнаштыру: <http://jutaza.tatarstan.ru/>), торак пунктның мәгълүмати стендларында, шулай ук Федераль дәүләт мәгълүмат системасында урнаштыру дәүләт һәм муниципаль хезмәтләрнең (функцияләрнең) Бердәм порталы.

6. Ачык тыңлаулар һәм муниципаль норматив хокукый акт проекты турында мәгълүмат бастырылган көннән башлап, жирлек халкы жирлек башлыгына ачык тыңлауларга чыгарылган муниципаль норматив хокукый акт мәсьәләсә яки проекты буенча тәкъдимнәр һәм искәрмәләр, шул исәптән «дәүләт һәм муниципаль хезмәтләрнең (функцияләрнең) Бердәм порталы» федераль дәүләт мәгълүмат системасы аша жибәрергә хокуклы.

Искәрмәләр һәм тәкъдимнәр юнәлешә жәмәгать тыңлаулары уздырылганчы 2 эш көннән дә соңга калмыйча тәмамлана.

Жирлек башлыгы килгән тәкъдимнәрне һәм искәрмәләрне гомумиләштерүне һәм аларны жәмәгать тыңлауларында катнашучыларга житкерүне оештыра.

7. Жәмәгать тыңлаулары муниципаль хокукый акт проектына карау көнәнә кадәр 7 көннән дә соңга калмыйча үткәрелә. Жәмәгать тыңлаулары белгечләр, экспертлар, кызыксынучы затлар чакыруы белән үткәрелә. Жәмәгать тыңлауларында поселокта яшәүче теләсә кайсы кеше катнашырга хокуклы.

8. Жәмәгать тыңлауларын үткәрү нәтижәләре буенча жирле үзидарә органнары һәм жирлекнең вазифаи затлары тарафыннан мәжбүри каралырга тиешле тәкъдимнәр кабул ителә, аларның компетенциясенә жәмәгать тыңлауларына чыгарыла торган муниципаль хокукый акт проектына кабул итү кертелгән.

9. Ачык тыңлаулар нәтижәләре бастырылырга (ачыкланырга) тиеш, шул исәптән Татарстан Республикасы Муниципаль берәмлекләре порталы составындагы Татарстан Республикасы Ютазы муниципаль районының рәсми сайтында «Рәсми Татарстан» дәүләт хакимияте һәм жирле үзидарә органнарының бердәм «Интернет» мәгълүмат-телекоммуникация челтәрәндә веб-адрес буенча урнаштырылырга тиеш: <http://jutaza.tatarstan.ru/>, торак пунктның мәгълүмат стендларында, шулай ук «дәүләт һәм муниципаль хезмәтләрнең (функцияләрнең) Бердәм порталы " федераль дәүләт мәгълүмат системасында ачык тыңлаулар уздырылганнан соң 5 көннән дә соңга калмыйча урнаштырылачак.

10. Жәмәгать тыңлауларын оештыру һәм үткәрү тәртибе жирлек Советы тарафыннан расланган жәмәгать тыңлаулары турында Нигезләмә белән билгеләнә.

1. Жирле эһәмияттәге мәсьәләләр буенча фикер алышу, жирле үзидарә органнары һәм авыл жирлеге жирле үзидарәсе вазыйфаи затлары эшчәнлеге турында халыкны мәғълүматлаштыру, инициатив проектлар кертү һәм аларны карау, территориаль ижтимагый үзидарәне гамәлгә ашыру мәсьәләләре буенча фикер алышу өчен жирлек территориясендә гражданнар жыеннары үткәрелергә мөмкин. Гражданнар жыеннары авыллар, торақ массивлар, кварталлар, урамнар, торақ йортлар буенча чакырыла.

2. Гражданнар жыены халык, жирлек Советы, жирлек башлығы инициативасы буенча, шулай ук территориаль ижтимагый үзидарә уставында каралган очрақларда үткәрелә.

3. Жирлек советы яки жирлек башлығы инициативасы буенча үткәрелә торган гражданнар жыелышы жирлек советы яки жирлек башлығы тарафыннан билгеләнә.

4. Халык инициативасы буенча уздырыла торган гражданнар жыелышы жирлек Советы тарафыннан территориаль ижтимагый үзидарә органнарының, тиешле территориядә яшәүче һәм әлеге территорияләрдә урнашкан предприятие, учреждение, оешма житәкчеләренә жыелышында катнашу хокукына ия булган 10 проценттан ким булмаган гражданнар төркеменә язма тәкъдиме буенча билгеләнә.

Гражданнар жыенын үткәрү турында тәкъдим аның каравына чыгарыла торган мәсьәләләр исемлеген, жыенны үткәрү вакыты һәм урынын үз эченә алырга тиеш. Бу тәкъдим вәкаләтле затлар тарафыннан имзаланырга тиеш, ә жыелыш үткәрү инициативасы белән гражданнар төркеме мөрәжәгать итсә, аларның һәрберсенә фамилиясе, исеме, әтисенә исеме, туган көне, яшәү урыны адресы күрсәтелгән.

Жирлек советы гражданнар жыенын уздыру турында кертелгән тәкъдимне үзенә якынлашып килүче утырышында карый.

Жирлек советы гражданнар жыенын үткәрүдән аның максатка туры килмәве сәбәпләре буенча баш тартырга хокукы түгел.

Территориаль ижтимагый үзидарәне гамәлгә ашыру максатларында гражданнар жыенын билгеләү һәм үткәрү тәртибе территориаль ижтимагый үзидарә уставы белән билгеләнә.

5. Инициатива проектларын кертү һәм аларны карау мәсьәләләре буенча гражданнар жыелышында Тиешле территориядә яшәүче 16 яшькә житкән кешеләр катнашырга хокукы. Инициатив проектларны кертү мәсьәләләрен карау һәм тикшерү максатларында гражданнар жыенын билгеләү һәм үткәрү тәртибе авыл жирлеге Советының норматив хокукый акты белән билгеләнә.

6. Гражданнар жыенын үткәрү вакыты һәм урыны һәм фикер алышуга кертелә торган мәсьәләләр турында тиешле территориядә яшәүчеләргә жыелыш уздырылачак көнгә кадәр 7 көннән дә соңга калмыйча массакүләм мәғълүмат чаралары, почта хәбәрләре, йорт тирәли йөрүләр, белдерүләр һәм башка мөмкин булган чаралар кулланып хәбәр ителә.

Гражданнар жыенын әзерләү һәм үткәрүне жирлекнең башкарма комитеты тәмин итә.

5. Жыелыш эшендә әлеге территориядә яшәүче, сайлау хокукына ия гражданныр катнашырга хокуклы. Жыелышта катнашу хокукына ия булган гражданнырның гомуми саны Муниципаль сайлаулар үткәргәндә кулланыла торган Россия Федерациясе гражданнырның Россия Федерациясе чикләрендә булган һәм яшәгән урыннары буенча теркәү исәп-хисабы мәгълүматлары нигезендә билгеләнә.

Әгәр анда жыелышта катнашу хокукы булган гражданнырның өчтән бер өлеше булса, гражданныр жыелышы хокуклы дип санала.

Жыелыш карарлары жыелышта булган гражданнырның күпчелек тавышлары белән кабул ителә.

8. Гражданныр жыелышы жирле үзидарә органнарына һәм жирле үзидарә вазифаи затларына мөрәжәгатьләр кабул итә ала, шулай ук жирле үзидарә органнары һәм жирле үзидарә вазифаи затлары белән үзара мөнәсәбәтләрдә гражданныр жыелышын тәкъдим итәргә вәкаләтле затларны сайлый ала.

9. Территориаль ижтимагый үзидарәне гамәлгә ашыруга бәйле мәсьәләләр буенча уздырыла торган гражданныр жыелышы территориаль ижтимагый үзидарә уставы белән аның компетенциясенә кертелгән мәсьәләләр буенча карар кабул итә.

10. Гражданныр жыелышы кабул иткән мөрәжәгатьләр жирле үзидарә органнары һәм жирле үзидарә вазифаи затлары тарафыннан мәжбүри каралырга тиеш.

11. Гражданныр жыенын билгеләү һәм үткәрү тәртибе, шулай ук гражданныр Жыенының вәкаләтләре федераль закон, жирлек советының әлеге Уставы һәм норматив хокукый акты, территориаль ижтимагый үзидарә уставы белән билгеләнә.

12. Гражданныр жыены нәтижеләре рәсми рәвештә бастырылырга (халыкка игълан ителергә) тиеш.

26 маддә. Гражданныр жыены

1. Гражданныр жыены халыкның жирле үзидарәне турыдан-туры гамәлгә ашыру һәм халыкның жирле үзидарәне гамәлгә ашыруда катнашу формасы булып тора.

2. Гражданныр жыены 2003 елның 6 октябрәндәге «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында»гы 131-ФЗ санлы Федераль законда каралган очракларда һәм торак пункт Советы карары белән расланган Гражданныр жыенын үткәрүгә әзерлек тәртибе турындагы нигезләмәгә ярашлы рәвештә үткәрелә.

3. 2003 елның 6 октябрәндәге «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында»гы 131-ФЗ санлы Федераль законның 25.1 маддәсендә каралган очракларда гражданныр жыены үткәрелергә мөмкин:

1) торак пунктта торак пункт чикләрен үзгәртү мәсьәләсе буенча (муниципаль район), аның составына күрсәтелгән торак пункт керә, ул

күрсәтелгән торак пункт территориясен башка торак пункт (муниципаль район) территориясенә кертүне күздә тотат;

2) торак пункт составына керүче торак пунктта яки муниципаль район чикләрендә торак пунктлар арасында урнашкан торак пунктта, әлеге торак пункт территориясендә гражданнарның үзара салым акчаларын кертү һәм куллану мәсьәләсе буенча;

3) Татарстан Республикасы Законына ярашлы рәвештә, торак пункт составына керүче торак пункт территориясенә бер өлешендә яки муниципаль район чикләрендә торак пунктлар арасындагы территориядә урнашкан торак пункт территориясенә әлеге өлешендә гражданнарның үзара салым чараларын кертү һәм куллану мәсьәләсе буенча.

4. Гражданнар жыенын жирлек башлыгы яки сайлау хокукына ия булган торак пунктта яшәүче 10 кешедән ким булмаган төркем инициативасы буенча чакырырга мөмкин.

Торак пункт территориясе чикләрен билгеләү критерийлары, анда гражданнарның үзара салым чараларын кертү һәм куллану мәсьәләсе буенча гражданнар жыены үткәрелергә мөмкин, Татарстан Республикасы законы белән билгеләнә.

5. Жыенны үткәрү инициативасын яклап жыелырга тиешле имзалар саны торак пункт территориясендә даими яки күбесенчә яшәүче, яшәү урыны буенча теркәлгән гражданнар санының 5 процентын тәшкил итә, әмма 25 имзадан ким булмаска тиеш.

6. Жирлек башлыгы тарафыннан чакырылган гражданнар жыены жирлек башлыгы карары белән билгеләнә, инициатив төркем тарафыннан чакырылган гражданнар жыены жирлек Советы карары белән билгеләнә.

7. Торак пунктта яшәүчеләр алдан ук гражданнар жыенын үткәрү вакыты һәм урыны турында хәбәр ителә, алдан ук муниципаль хокукый акт проекты һәм гражданнар жыены карарына чыгарыла торган мәсьәләләр буенча материаллар белән торак пунктта гражданнар жыенын үткәрүгә эзерлек тәртибе турындагы нигезләмәдә билгеләнгән тәртипкә ярашлы рәвештә билгеләнә.

8. Жыенда кабул ителгән карарлар муниципаль хокукый актлар булып тора, жирлек башлыгы тарафыннан имзалана һәм Татарстан Республикасы муниципаль норматив хокукый актлар регистрына кертелергә тиеш.

9. 2003 елның 06 октябрендәге «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында»гы 131-ФЗ санлы Федераль законның 25.1 маддәсендә каралган гражданнар жыены сайлау хокукына ия булган торак пункт яки торак пункт халкының яртысыннан артыгы катнашында хокуклы. Әгәр торак пунктта сайлау хокукына ия булган әлеге торак пунктта яшәүчеләрнең яртысыннан артыгы бер үк вакытта бергә булу мөмкинлеге булмаса, әлеге Уставка ярашлы рәвештә гражданнар жыены гражданнар жыенын үткәрү турында Карар кабул ителгән көннән алып бер айдан да артмаган вакыт эчендә этаплап үткәрелә. Шулай ук вакытта элек гражданнар жыенында катнашкан кешеләр тавыш бирүдә катнашмый. Гражданнар жыены карары, әгәр аның өчен гражданнар жыенында катнашучыларның яртысыннан артыгы тавыш бирсә, кабул ителгән дип санала.

27 маддә. Гражданнар конференциясе (делегатлар жыелышы)

1. Гражданнар конференциясе (делегатлар жыелышы) жирле әһәмияттәге мәсьәләләрне тикшерү һәм барлык торак пункт халкы вәкилләренен фикерен ачыклау кирәк булганда үткәрелә. Жирлекнең тиешле территориаль өлешләрендә яшәүче гражданнар конференциясе (делегатлар жыелышы) гражданнар жыелышын чакыру авыр булган очракларда үткәрелә.

2. Гражданнар конференциясен (делегатлар жыелышын) билгеләү һәм үткерү, делегатлар сайлау тәртибе жирлек советының әлеге Уставы һәм (яки) норматив хокукый акты, территориаль ижтимагый үзидарә уставы белән билгеләнә.

3. Гражданнар конференциясе (делегатлар жыелышы) гражданнар жыелышы вәкаләтләрен гамәлгә ашыра.

4. Гражданнар конференциясе (делегатлар жыелышы) халык, торак пункт Советы, торак пункт башлыгы инициативасы буенча үткәрелә. Жирлек советы яки жирлек башлыгы инициативасы буенча үткәрелә торган гражданнар конференциясе (делегатлар жыелышы) жирлек советы яки жирлек башлыгы тарафыннан билгеләнә. Халык инициативасы буенча үткәрелә торган гражданнар конференциясе (делегатлар жыелышы) поселок Советы тарафыннан билгеләнә.

5. Гражданнар конференциясе (делегатлар жыелышы) сайланган делегатларның яртысыннан артыгы катнашса, хокуклы дип санала. Гражданнар конференциясе (делегатлар жыелышы) карарлары конференциядә катнашучы делегатларның күпчелек тавышлары белән кабул ителә.

6. Гражданнар конференциясе (делегатлар жыелышы) нәтижеләре рәсми рәвештә бастырылырга (халыкка игълан ителергә) тиеш.

28 маддә. Гражданнар арасында сораштыру

1. Гражданнардан сораштыру бөтен территориядә яки жирлек территориясенен бер өлешендә халыкның фикерен ачыклау һәм аны исәпкә алу өчен жирле үзидарә органнары һәм вазифаи затлары, шулай ук дәүләт хакимияте органнары тарафыннан карарлар кабул иткәндә үткәрелә. Сораштыру нәтижеләре тәкъдим итү характерында.

2. Гражданнарны сораштыруда сайлау хокукына ия булган торак пунктта яшәүчеләр катнашырга хокуклы. Инициатив проектны хуплау турында гражданнарның фикерен ачыклау мәсьәләсе буенча сораштыруда 16 яшькә житкән жирлектә яки аның бер өлешендә инициатив проектны гамәлгә ашырырга тәкъдим ителгән кешеләр катнашырга хокуклы.

3. Гражданнар арасында сораштыру:

1) жирле әһәмияттәге мәсьәләләр буенча жирлек советы яки жирлек башлыгы;

2) Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары - республика һәм республикаара әһәмияттәге объектлар өчен жирлекләренен максатчан

билгеләнешен үзгәртү турында Карар кабул иткәндә гражданның фикерен исәпкә алу өчен;

3) гражданның сораштыру элге инициативалы проектны хуплау турында гражданның фикерен ачыклау өчен, 16 яшькә житкән инициативалы проектны гамәлгә ашырырга тәкъдим ителгән Торак пунктта яки аның бер өлешендә яшәүчеләр инициативасы буенча үткәрелә.

4. Гражданның сораштыруны билгеләү һәм үткәрү тәртибе Татарстан Республикасы Законы нигезендә жирлек уставы һәм жирлек Советы карары белән билгеләнә.

5. Гражданның сораштыруны билгеләү турында карарны поселок Советы кабул итә. Гражданның сораштыру үткәрү өчен «Интернет» мәгълүмат-телекоммуникация челтәрендә Татарстан Республикасы Муниципаль берәмлекләре порталы составындагы Татарстан Республикасы Ютазы муниципаль районының рәсми сайты кулланылырга мөмкин: <http://jutaza.tatarstan.ru/>. жирлек Советының гражданның сораштыру билгеләү турындагы карарында:

- 1) сораштыруны үткәрү датасы һәм вакыты;
- 2) Сораштыру үткәргәндә тәкъдим ителгән (тәкъдим ителгән) сорауны (соруларны) формалаштыру;
- 3) сораштыру үткәрү методикасы;
- 4) сораштыру таблицасының формасы;
- 5) сораштыруда катнашучы муниципаль берәмлек халкының минималь саны;
- 6) «Интернет» мәгълүмат-телекоммуникация челтәрендә «Татарстан Республикасы Ютазы муниципаль районы» муниципаль берәмлегенә рәсми сайты кулланып, гражданның сораштыру үткәргән очракта сораштыруда катнашучыларны идентификацияләү тәртибе.

6. Авыл халкы гражданның сораштыру уздыру турында 10 көн алдан хәбәр ителә.

7. Гражданның сораштыруга әзерләү һәм үткәрү белән бәйле чараларны финанслау:

- 1) жирлек бюджеты акчалары хисабына жирлекнең жирле үзидарә органнары яки жирлек халкы инициативасы буенча сораштыру үткәргәндә;
- 2) Татарстан Республикасы бюджеты акчалары хисабына Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары инициативасы буенча сораштыру үткәргәндә.

8. Сораштыру нәтижеләре аны үткәргәннән соң бер ай эчендә бастырылырга (ачыкланырга) тиеш. Сораштыру нәтижеләре белән авылның теләсе кайсы кешесе танышырга хокуклы. Сораштыру нәтижеләре жирле үзидарә органнары тарафыннан тиешле карарлар кабул ителгәндә исәпкә алынырга тиеш.

29 маддә. Инициатив проектлар

1. Жирле әһәмияттәге мәсьәләләрне яки башка мәсьәләләрне хәл итү буенча жирлекнең жирле үзидарә органнарына бирелгән чараларны гамәлгә

ашыру максатыннан жирлекнең башкарма комитетына инициатив проект кертелергә мөмкин. Инициатив проектлар гамәлгә ашырыла торган торак пункт территориясенә бер өлешен билгеләү тәртибе торак пункт Советы карары белән билгеләнә.

2. Инициатива проектының кертү инициативасы белән ун алты яшькә житкән һәм жирлек территориясендә яшәүче кимендә ун гражданнан торган инициатив төркем, территориаль ижтимагый үзидарә органнары (алга таба проект инициаторлары) чыгыш ясарга хокуклы. Инициатив төркемнең минималь саны поселок Советы карары белән киметелергә мөмкин. Проект инициаторы булып тору хокукы жирлек Советы карарына ярашлы рәвештә жирлек территориясендә эшчәнлек алып баручы башка кешеләргә дә бирелергә мөмкин.

3. Инициатива проекты түбәндәге мәгълүматларны үз эченә алырга тиеш:

1) авыл халкы яки аның өлеше өчен өстенлекле әһәмияткә ия булган проблеманы тасвирлау;

2) күрсәтелгән проблеманы хәл итү буенча тәкъдимнәрне нигезләү;

3) инициатив проектны гамәлгә ашыруның көтелгән нәтижәсен (көтелгән нәтижәләрен) тасвирлау;

4) инициатив проектны гамәлгә ашыру өчен кирәкле чыгымнарны алдан исәпләү;

5) инициатив проектны гамәлгә ашыруның планлаштырылган вакыты;

6) әлеге проектны гамәлгә ашыруда кызыксынучы затларның планлаштырылган (мөмкин булган) финанс, милек һәм (яки) хезмәт катнашуы турында мәгълүмат;

7) инициатив проектны гамәлгә ашыру өчен әлеге акчаларны куллану күздә тотылган очракта, инициатив түләүләрнең планлаштырылган күләмәнән тыш, жирле бюджет акчалары күләменә күрсәтү;

8) торак пункт территориясен яки аның чикләрендә инициатив проект гамәлгә ашырылачак өлешен күрсәтү, торак пункт Советы карары белән билгеләнгән тәртипкә ярашлы;

9) жирлек Советы карарында каралган башка мәгълүматлар.

4. Инициатива проекты, ул жирлекнең башкарма комитетына кертелгәнче, инициатива проектының тикшерү, жирлек халкының яисә аның бер өлеше мәнфәгатьләренә туры килүен билгеләү, инициатива проектының гамәлгә ашыруның максатка ярашлылыгын билгеләү, шулай ук жыен, жыелыш яки конференция тарафыннан инициатива проектына ярдәм итү турында Карар кабул итү максатларында гражданнар жыенында, жыелышында яки конференциясендә, шул исәптән территориаль ижтимагый үзидарәне гамәлгә ашыру мәсьәләләре буенча гражданнар жыенында яки конференциясендә каралырга тиеш. Шулай ук вакытта бер жыенда, бер жыелышта яки гражданнарның бер конференциясендә берничә инициативалы проектны карау мөмкин.

Жирлек Советы карары белән инициатив проектка ярдәм итү мәсьәләсе буенча гражданнарның фикерен гражданнардан сораштыру, аларның имзаларын жыю юлы белән дә ачыклау мөмкинлеге каралырга мөмкин.

Проект инициаторлары инициативалы проектны жирлекнең башкарма комитетына керткәндә, аңа тиешлечә гражданнар жыены, жыелышы яки конференциясе протоколын, гражданнардан сораштыру нәтижәләрен һәм (яки)

жирлек халкының яки аның бер өлешенә инициативалы проектка ярдәм итүен раслаучы имза кәгазьләрен кушалар.

5. Жирлекнең башкарма комитетына инициатив проект кертү турындагы мәгълүматны бастырып чыгарырга (халыкка житкерергә) һәм Татарстан Республикасы Ютазы муниципаль районының рәсми сайтында Татарстан Республикасы Муниципаль берәмлекләре порталы составында «Рәсми Татарстан» дәүләт хакимияте һәм жирле үзидарә органнарының бердәм «Интернет» мәгълүмат-телекоммуникация челтәрендә урнаштырырга кирәк. <http://jutaza.tatarstan.ru/> жирлекнең башкарма комитетына инициатив проект кертелгәннән соң өч эш көне дәвамында мәгълүматны үз эченә алырга тиеш, әлеге статьяның 3 өлешендә күрсәтелгән, шулай ук проект инициаторлары турында. Бер үк вакытта гражданныр жирлекнең башкарма комитетына инициатив проект буенча үз искәrmәләрен һәм тәкъдимнәрен тәкъдим итү мөмкинлегенә турында хәбәр итәләр, аларны тапшыру вакыты биш эш көннән дә ким була алмый. Үз фикерләрен һәм тәкъдимнәрен 16 яшькә житкән торак пункт халкы юлларга хокуклы. Әгәр жирлекнең башкарма комитеты күрсәтелгән мәгълүматны "Интернет" мәгълүмат-телекоммуникация челтәрендә урнаштырырга мөмкинлекләре булмаса, күрсәтелгән мәгълүмат Татарстан Республикасы Ютазы муниципаль районының рәсми сайтында Татарстан Республикасы Муниципаль берәмлекләре порталы составында «рәсми Татарстан» дәүләт хакимияте һәм жирле үзидарә органнарының бердәм «Интернет» мәгълүмат-телекоммуникация челтәрендә веб-адрес буенча урнаштырыла: <http://jutaza.tatarstan.ru/>.

6. Инициатив проект жирлекнең башкарма комитетына ул кертелгән көннән алып 30 көн эчендә мәжбүри каралырга тиеш. Жирлекнең башкарма комитеты инициатив проектны карау нәтижеләре буенча түбәндәге карарларның берсен кабул итә:

1) инициатив проектны хупларга һәм аның өстендә эшне жирле бюджет турында карарда каралган бюджет ассигнованиеләре чикләрендә тиешле максатларга һәм (яки) жирле бюджет проектны төзү һәм карау тәртибенә (жирле бюджет турында карарга үзгәрешләр кертү) ярашлы рәвештә дәвам итәргә;

2) инициатив проектны хуплаудан баш тарту һәм аны инициаторларга кире кайтару, инициатив проектны хуплаудан баш тарту сәбәпләрен күрсәтү.

7. Жирлекнең башкарма комитеты түбәндәге очракларның берсендә инициатив проектны хуплаудан баш тарту турында Карар кабул итә:

1) инициатив проектны кертү һәм аны карауның билгеләнгән тәртибен үтәмәү;

2) инициатив проектның федераль законнар һәм Россия Федерациясенә башка норматив хокукый актлары, Татарстан Республикасы законнары һәм башка норматив хокукый актлары таләпләренә, әлеге Уставка туры килмәве;

3) жирле үзидарә органнарының кирәкле вәкаләтләре һәм хокуклары булмау сәбәпле инициатив проектны гамәлгә ашыру мөмкин түгел;

4) инициатив проектны гамәлгә ашыру өчен кирәкле акчалар күләмендә жирле бюджет акчаларының булмавы, аларны формалаштыру чыганагы инициатив түләүләр түгел;

5) инициатив проектта тасвирланган проблеманы нәтижәлерәк ысул белән чишү мөмкинлеге булу;

б) инициатив проектны конкурс сайлап алудан үтмәгән дип тану.

8. Жирлекнең башкарма комитеты әлеге статьяның 7 өлешендәге 5 пункттында каралган очракта проект инициаторларына инициатив проектны бергәләп эшләп бетерергә, шулай ук аны башка муниципаль берәмлекнең жирле үзидарә органы яки дөүләт органы каравына аларның компетенциясенә туры китереп тәкъдим итәргә хокуклы.

9. Инициатив проектларны тәкъдим итү, кертү, фикер алышу, карау, шулай ук аларны конкурс буенча сайлап алу тәртибен жирлек советы билгели.

10. Әгәр жирлекнең башкарма комитетына берничә инициатив проект кертелгән булса, шул исәптән эчтәлеге буенча охшаш өстенлекле проблемаларны тасвирлап, жирлекнең башкарма комитеты конкурс сайлап алуын оештыра һәм бу хакта проект инициаторларына хәбәр итә.

11. Инициатив проектларны конкурс сайлап алуны үткәру коллегиаль органга (комиссиягә) йөкләнә, аның эшчәнлеге һәм формалашу тәртибе поселок Советы карары белән билгеләнә. Коллегиаль орган (комиссия) составы жирлекнең башкарма комитеты тарафыннан формалаштырыла. Шул ук вакытта коллегиаль орган (комиссия) әгъзаларының яртысы жирлек Советы тәкъдимнәре нигезендә билгеләнергә тиеш. Проект инициаторларына һәм аларның вәкилләренә конкурс сайлап алуын үткәргәндә коллегиаль орган (комиссия) тарафыннан инициатив проектларны карауда катнашу һәм алар буенча үз позицияләрен белдерү мөмкинлеге тәмин ителергә тиеш.

12. Проект инициаторлары, тиешле муниципаль берәмлек территориясендә яшәуче, гражданнар жыены, жыелышы яки конференциясе тарафыннан вәкаләтләнгән башка гражданнар, шулай ук Россия Федерациясе законнары белән билгеләнгән башка затлар инициативалы проектны гамәлгә ашыруны Россия Федерациясе законнарына каршы килмәгән формаларда ижтимагый контрольдә тотарга хокуклы.

13. Жирлек башкарма комитетының инициатив проектны каравы, инициатив проектны гамәлгә ашыру барышы, шул исәптән акчаларны куллану, аны гамәлгә ашыруда кызыксынучы затларның мөлкәт һәм (яки) хезмәттә катнашуы турында мәгълүмат, веб-адрес буенча «Интернет» мәгълүмати-телекоммуникацион челтәрендә Татарстан Республикасы Муниципаль берәмлекләре порталы составында дөүләт хакимияте һәм жирле үзидарә органнарының Бердәм «Рәсми Татарстан» порталын бастырып чыгарырга (халыкка житкерергә) һәм Татарстан Республикасы Ютазы муниципаль районының рәсми сайтында урнаштырырга тиеш: <http://jutaza.tatarstan.ru/>. Жирлек башкарма комитетының инициатив проектны гамәлгә ашыру нәтижәләре турындагы хисабы Татарстан Республикасы Муниципаль берәмлекләре порталы составында Татарстан Республикасы Ютазы муниципаль районының рәсми сайтында «Рәсми Татарстан» дөүләт хакимияте һәм жирле үзидарә органнарының бердәм «Интернет» мәгълүмати-телекоммуникация челтәрендә веб-адрес буенча бастырып чыгарылырга (халыкка житкерелергә) һәм урнаштырылырга тиеш: <http://jutaza.tatarstan.ru/> инициатив проектны гамәлгә ашыру тәмамланганнан соң 30 календарь көн дәвамында. Әгәр

жирлекнең башкарма комитеты күрсәтелгән мәгълүматны "Интернет" мәгълүмати-телекоммуникация челтәрендә урнаштырырга мөмкинлекләре булмаса, күрсәтелгән мәгълүмат Татарстан Республикасы Ютазы муниципаль районының рәсми сайтында Татарстан Республикасы Муниципаль берәмлекләре порталы составында «рәсми Татарстан» дәүләт хакимияте һәм жирле үзидарә органнарының бердәм «Интернет» мәгълүмати-телекоммуникация челтәрендә веб-адрес буенча урнаштырыла: <http://jutaza.tatarstan.ru/>.

30 маддә. Жирле әһәмияттәге иң мөһим мәсьәләләрне халык фикер алышуы

1. Муниципаль хокукый актлар проектларын һәм жирле әһәмияттәге башка мөһим мәсьәләләрне халык фикер алышуына чыгару турындагы карар жирлек Советы тарафыннан үз инициативасы буенча яки тиешле территориядә яшәүче гражданныр таләбе буенча жирлек советы билгеләгән тәртиптә кабул ителә.

2. Муниципаль хокукый акт проектының тексты һәм халык фикер алышуына чыгарылачак мәсьәләләр буенча башка материаллар халык фикер алышуына чыгару турында Карар кабул ителгәннән соң 5 көннән дә соңга калмыйча массакүләм мәгълүмат чараларында бастырыла, торак пунктта яшәүчеләргә жибәрелә, халык белән танышу өчен мөмкин булган урыннарда урнаштырыла, башка ысуллар белән игълан ителә.

3. Мәсьәләне халык фикер алышуына чыгару белән бер үк вакытта жирлек советы фикер алышу барышында килгән тәкъдимнәрне һәм искәrmәләрне карау эшен оештыру вакытын һәм тәртибен билгели, күрсәтелгән максат өчен махсус комиссия төзи.

4. Жирлек Советы муниципаль хокукый актлар проектларын һәм жирле әһәмияттәге башка мөһим мәсьәләләрне тикшерүне тәмин итә, моның өчен кирәкле шартлар тудыра.

5. Халык фикер алышуына чыгарылган мәсьәләләр буенча тәкъдимнәр һәм искәrmәләр торак пункт Советына жибәрелә.

6. Муниципаль хокукый актлар проектлары һәм жирле әһәмияттәге башка мөһим мәсьәләләр буенча тәкъдимнәр һәм искәrmәләр жирлек Советы тарафыннан карала.

7. Халык фикер алышу нәтижеләре турында халыкка хәбәр ителә.

31 маддә. Гражданнырның жирле үзидарә органнарына мөрәжәгатьләре

1. Гражданныр жирле үзидарә органнарына индивидуаль һәм коллектив мөрәжәгатьләр ясау хокукына ия.

2. Гражданныр мөрәжәгатьләре 2006 елның 02 маендагы «Россия Федерациясе гражданныр мөрәжәгатьләрен карау тәртибе турында»гы 59-ФЗ санлы Федераль закон, 2003 елның 12 маендагы «Татарстан Республикасында гражданныр мөрәжәгатьләре турында»гы 16-ТРЗ санлы Татарстан Республикасы Законы белән билгеләнгән тәртиптә һәм срокларда каралырга тиеш.

3. Гражданнарның мөрәжәгатьләрен карау тәртибен һәм срокларын бозган өчен жирле үзидарә вазыйфай затлары Россия Федерациясе һәм Татарстан Республикасы законнары нигезендә җаваплы.

32 маддә. Торак пунктта яшәүчеләрнең жирле үзидарәне турыдан-туры гамәлгә ашыру һәм аны гамәлгә ашыруда катнашуның башка формалары

1. Жирлекнең әлеге Уставында каралган федераль законнар нигезендә халыкның жирле үзидарәне турыдан-туры гамәлгә ашыру һәм халыкның жирле үзидарәне гамәлгә ашыруда катнашу формалары белән беррәттән, гражданнар жирле үзидарәне гамәлгә ашыруда Россия Федерациясе Конституциясенә, федераль законнарга, Татарстан Республикасы Конституциясенә, Татарстан Республикасы законнарына каршы килмәгән башка формаларда катнашырга хокуклы.

2. Жирле үзидарәне жирлектә яшәүчеләрнең турыдан-туры гамәлгә ашыруы һәм халыкның жирле үзидарәне гамәлгә ашыруда катнашуы законлылык, иреклелек принципларына нигезләнә.

Жирле үзидарә органнары һәм жирле үзидарә вазыйфай затлары халыкка жирле үзидарә халкына турыдан-туры гамәлгә ашыруда һәм халыкның жирле үзидарә гамәлгә ашыруда катнашуында ярдәм итәргә тиеш.

III бүлек. ТОРАК ПУНКТ СОВЕТЫ

33 маддә. Торак пункт Советы Жирле үзидарәнең вәкиллекле органы

1. Торак пункт Советы даими эшләүче, жирле үзидарәнең коллегиаль вәкиллекле органы булып тора.

2. «Торак пункт Советының рәсми исеме» Татарстан Республикасы Ютазы муниципаль районы Акбаш авыл жирлегенә Советы". Кыскача вариант Акбаш авыл жирлегенә Советы (алга таба торак пункт Советы).

3. Авыл жирлегенә Советының вәкаләтләре 5 ел.

4. Жирлек советы жирлек халкына хисап бирә һәм контрольдә тота.

5. Торак пункт Советының мөһерләре, үз атамасы белән бланклары бар.

6. Жирлек Советы эшчәнлеген тәмин итү чыгымнары Россия Федерациясе бюджетлары чыгымнары классификациясенә ярашлы рәвештә жирлек бюджетында аерым юл белән карала.

34 маддә. Торак пункт Советы составы

1. Жирлек советы бер мандатлы сайлау округлары буенча муниципаль сайлауларда сайлана торган 10 депутаттан тора.

2. Жирлек советы аның составына билгеләнгән сандагы депутатларның өчтән ике өлешен сайлаганда хокуклы булып тора.

35 маддә. Авыл жирлегенә Советы депутаты статусы

1. Жирлек Советы депутатының вәкаләтләре ул сайланган көннән башлана һәм яңа чакырылыш жирлек Советы эшли башлаган көннән туктатыла. Яңа чакырылыш поселок Советы эшен башлаган көн булып аның сайлаулардан соң беренче утырышын үткөрү көне санала.

2. Жирлек Советы депутаты азат ителмәгән нигездә эшли, депутатлык эшчәнлеген төп эш урыны буенча хезмәт һәм хезмәт бурычларын үтәү белән бергә алып бара, әлеге уставта билгеләнгән очрақлардан тыш. Акбаш авыл жирлегендә даими нигездә бер генә депутат эшли ала.

3. Жирлек Советы депутатының сайлаучылар белән очрашулары махсус билгеләнгән урыннарда, шулай ук ишегалды эчендәге территорияләрдә, аларны үткөрү тормышны тәмин итү, транспорт яки социаль инфраструктура, элемент объектларының эшчәнлеген бозмаса, жәяүлеләр һәм (яки) транспорт чараларының хәрәкәтенә комачаулау тудырмаса яки гражданның торак биналарга яки транспорт яки социаль инфраструктура объектларына керүенә комачауламаса, үткәрелә. Татарстан Республикасы башкарма хакимияте органнарына яки жирле үзидарә органнарына мондый очрашулар турында хәбәр итү таләп ителми. Шулай ук вакытта жирлек Советы депутаты әлеге органнарда аларны үткөрү датасы һәм вакыты турында алдан хәбәр итәргә хокуклы.

4. Жирлекнең башкарма комитеты депутатларның сайлаучылар белән очрашуларын үткөрү өчен махсус билгеләнгән урыннарны билгели, шулай ук депутатларның сайлаучылар белән очрашуларын үткөрү өчен бирелә торган биналар исемлеген һәм аларны бирү тәртибен билгели.

5. Жирлек Советы депутатының сайлаучылар белән ачык чара формасындагы очрашулары Россия Федерациясенә жылышлар, митинглар, демонстрацияләр, йөрешләр һәм пикетлар турында законнарына ярашлы рәвештә үткәрелә.

6. Жылышлар, митинглар, демонстрацияләр, йөрешләр һәм пикетлар турында Россия Федерациясә законнары белән билгеләнгән ачык чара рәвешендә жирлек Советы депутатының сайлаучылар белән очрашуларын оештыруга яки үткөрүгә комачаулау Россия Федерациясә законнары нигезендә административ жаваплылыкка китерә.

7. Жирлек Советы депутаты статусына бәйле чикләүләр федераль законнар белән билгеләнә.

8. Жирлек Советы депутатына Россия Федерациясә һәм Татарстан Республикасы законнары, әлеге устав, жирлек Советы карарлары нигезендә үз вәкаләтләрен тоткарлыксыз гамәлгә ашыру өчен шартлар тудырыла.

9. Жирлек Советы депутаты жирлек Советы тарафыннан расланган депутат этикасы кагыйдәләрен үтәргә тиеш, алар шулай икән депутатның түбәндәге йөкләмәләрен дә үз эченә алырга тиеш:

1) эшқуарлык эшчәнлегенә белән шәхсэн яки ышанычлы затлар аша шөгыйльләнмәскә, шулай ук хужалык итүче субъект белән идарә итүдә катнашырга (торак, торак-төзелеш, гараж кооперативлары, бакчачылык, бакчачылык, дача кулланучылар кооперативлары, билгеләнгән тәртиптә теркәлгән күчәмсез милек ияләре ширкәте һәм профсоюз, Татарстан Республикасы Муниципаль берәмлекләр Советы, башка берләшмәләрдән тыш) муниципаль берәмлекләр), әгәр федераль законнарда башкасы каралмаган булса

яки тәртиптә булса, федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары нигезендә билгеләнгән муниципаль хокукый акт нигезендә, аңа әлеге оешма белән идарә итүдә катнашу йөкләнмәгән;

2) депутат бурычларын объектив үтәүдә шик тудырырга мөмкин булган тәртиптән тыелырга, шулай ук аның абруена яки поселок Советының абруена зыян китерергә сәләтле конфликтлы ситуацияләрдән качарга;

3) мәнфәгатьләр конфликты барлыкка килү куркынычы булганда шәхси кызыксыну депутат бурычларын объектив үтәүгә йогынты ясый яки йогынты ясый ала торган хәлләр бу хакта жирлек советына хәбәр итәргә һәм әлеге мәнфәгатьләр конфликтыны булдырмауга яки жайга салуга юнәлдерелгән аның карарын үтәргә;

4) жирлек советында билгеләнгән жәмәгать чыгышлары кагыйдәләрен үтәргә;

5) депутатлык эшчәнлегенә белән бәйлә булмаган максатларда Федераль закон нигезендә аңа депутатлык бурычларын үтәү белән бәйлә рәвештә билгелә булган конфиденциаль характердагы мәгълүматларны ачмаска һәм кулланмаска;

6) депутат бурычларын үтәү сәбәпле физик һәм юридик затлардан бүләкләр (бүләкләр, акчалата бүләкләр, ссудалар, хезмәтләр, күңел ачулар, ял, транспорт чыгымнары һәм башка бүләкләр) алмаска.

10. Үз вәкаләтләрен даими нигездә гамәлгә ашыручы Совет депутаты хокукы түгел:

1) эшқуарлык эшчәнлегенә белән шәхсэн яки ышанычлы кешеләр аша шөгыйльләнергә;

2) коммерцияле яки коммерцияле булмаган оешма белән идарә итүдә катнашырга, түбәндәге очрақлардан тыш:

а) сәяси партия, һөнәри берлек органы, шул исәптән жирле үзидарә органында оештырылган беренчел профсоюз оешмасының сайлап куелган органы белән түләүсез идарә итүдә катнашу, башка ижтимагый оешманың, торак, торак-төзелеш, гараж кооперативларының, күчемсез милек ияләре ширкәтенен съездында (конференциясендә) яки гомуми жыелышында катнашу;

б) коммерцияле булмаган оешма белән идарә итүдә түләүсез нигездә катнашу (сәяси партия, һөнәри берлек органы белән идарә итүдә катнашудан тыш, шул исәптән жирле үзидарә органында оештырылган беренчел профсоюз оешмасының сайлап куелган органы, башка ижтимагый оешманың, торак, торак-төзелеш, гараж кооперативларының съездында (конференциясендә) яки гомуми жыелышында катнашу, күчемсез милек ияләре ширкәте) Россия Федерациясе субъектының югары вазыйфай затына (Россия Федерациясе субъектының дәүләт хакимияте югары башкарма органы житәкчесе) Россия Федерациясе субъекты законы белән билгеләнгән тәртиптә алдан хәбәр итү белән;

в) Россия Федерациясе субъекты муниципаль берәмлекләре Советында, Муниципаль берәмлекләренен башка берләшмәләрендә, шулай ук аларның идарә органнарында муниципаль берәмлек мәнфәгатьләрен түләүсез нигездә тәкъдим итү;

г) муниципаль берәмлек исеменнән оешманы оештыручы вәкаләтләрен гамәлгә ашыру тәртибен яки муниципаль милектә булган акцияләренә (устав капиталындагы өлешләренә) идарә итү тәртибен билгеләүче муниципаль хокукый

актларга ярашлы рәвештә муниципаль берәмлек оештыручы (акционер, катнашучы) булып торган оешманың идарә органнарында һәм Ревизия комиссиясендә муниципаль берәмлек мәнфәгатьләрен түләүсез нигездә тәкъдим итү;

д) федераль законнарда каралган башка очраklar;

3) Укыту, фәнни һәм башка ижади эшчәнлектән тыш, башка түләүле эшчәнлек белән шөгыльләнәргә. Шул ук вакытта укыту, фәнни һәм башка ижади эшчәнлек, әгәр Россия Федерациясенә халыкара килешүендә яки Россия Федерациясе законнарында башкасы каралмаган булса, чит ил дөүләтләре, халыкара һәм чит ил оешмалары, чит ил гражданны һәм гражданлыгы булмаган затлар акчалары хисабына гына финанслана алмый;

4) идарә органнары, попечительлек яки күзәтү советлары, чит ил коммерцияле булмаган хөкүмәтнеке булмаган оешмаларның һәм Россия Федерациясе территориясендә эшләүче аларның структур бүлекчәләренә башка органнары составына керергә, әгәр Россия Федерациясенә халыкара килешүендә яки Россия Федерациясе законнарында башкасы каралмаган булса.

11. Жирлек Советы депутаты 2008 елның 25 декабрәдәге «Коррупциягә каршы тору турында»гы 273-ФЗ санлы Федераль закон һәм башка федераль законнар белән билгеләнгән чикләүләренә, тыюларны үтәргә, бурычларны үтәргә тиеш. Жирлек Советы депутаты вәкаләтләре 2008 елның 25 декабрәдәге «Коррупциягә каршы тору турында»гы 273-ФЗ санлы Федераль закон, 2012 елның 3 декабрәдәге «Дөүләт Вазыйфаларын биләүче затларның һәм башка затларның чыгымнарының аларның керемнәренә туры килүен контрольдә тоту турында»гы 230-ФЗ санлы Федераль закон, 2013 елның 7 маендагы «Аерым категориядәге затларга Россия Федерациясе территориясеннән читтә урнашкан чит ил банкларында счетлар (кертемнәр) ачуны һәм счетлар (кертемнәр) булдыруны, акчалар һәм кыйммәтле әйберләр саклауны, чит ил финанс инструментларына ия булуны һәм (яисә) алардан файдалануны тыю турында»гы 79-ФЗ санлы Федераль закон белән, 2003 елның 6 октябрәдәге «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында»гы 131-ФЗ санлы Федераль законда башкасы каралмаган булса.

12. Жирлек Советы депутаты тарафыннан коррупциягә каршы тору турында Россия Федерациясе законнары нигезендә бирелә торган керемнәр, чыгымнар, мөлкәт һәм мөлкәти характердагы йөкләмәләр турында мәгълүматларның дөрөсләген һәм тулылыгын тикшерү Татарстан Республикасы Раисы (Татарстан Республикасы дөүләт хакимиятенә югары башкарма органы житәкчесе) карары нигезендә Россия Федерациясе субъекты законы белән билгеләнгән тәртиптә үткәрелә.

13. Элеге маддәнең 7 өлеше нигезендә үткәрелгән тикшерү нәтижәсендә 2008 елның 25 декабрәдәге «Коррупциягә каршы тору турында»гы 273-ФЗ санлы Федераль закон, 2012 елның 3 декабрәдәге «Дөүләт Вазыйфаларын биләүче затларның һәм башка затларның чыгымнарының аларның керемнәренә туры килүен контрольдә тоту турында»гы 230-ФЗ санлы Федераль закон белән билгеләнгән чикләүләренә, тыюларны үтәмәү, бурычларны үтәмәү фактларын ачыклаганда, 2013 елның 7 маендагы «Аерым категориядәге затларга Россия Федерациясе территориясеннән читтә урнашкан чит ил банкларында счетлар

(кертемнәр) ачуны һәм счетлары (кертемнәре) булуны, акчалар һәм кыйммәтле әйберләр саклауны, чит ил финанс инструментларына ия булуны һәм (яисә) алардан файдалануны тыю турында»гы 79-ФЗ санлы Федераль закон белән Татарстан Республикасы Рәис (Татарстан Республикасы дәүләт хакимиятенен югары башкарма органы житәкчесе) жирлек Советы депутаты вәкаләтләрен вакытыннан алда туктату яисә аңа карата тиешле карарны кабул итәргә вәкаләтле жирле үзидарә органына яисә судка мөрәжәгать итә.

14. Жирлек Советы депутаты тәкъдим иткән керемнәр, чыгымнар, мөлкәт һәм мөлкәти характердагы йөкләмәләр турындагы мәгълүмат Татарстан Республикасы Муниципаль берәмлекләре порталы составындагы Татарстан Республикасы Ютазы муниципаль районының рәсми сайтында «Рәсми Татарстан» дәүләт хакимияте һәм жирле үзидарә органнарының бердәм «Интернет» мәгълүмати-телекоммуникация челтәрендә веб-адрес буенча урнаштырыла: <http://jutaza.tatarstan.ru/> һәм (яки) массакуләм мәгълүмат чараларына бастырып чыгару өчен бирелә, муниципаль хокукый актлар белән билгеләнгән торақ пункт.

15. Депутат, жирле үзидарәнән сайлап куелган органы әгъзасы, үз керемнәре, чыгымнары, мөлкәте һәм мөлкәти характердагы йөкләмәләре турында дәрәс булмаган яки тулы булмаган мәгълүматлар, шулай ук үз хатынының (тормыш иптәшенән) һәм балигъ булмаган балаларының керемнәре, чыгымнары, мөлкәте һәм мөлкәти характердагы йөкләмәләре турында мәгълүматлар тапшырган жирле үзидарәнән сайлап куелган вазифаи затына мәгълүмат мөһим түгел, 2003 елның 06 октябрәндәгә «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принципнары турында»гы 131-ФЗ санлы Федераль законда һәм жирлек Советы карары белән расланган тәртиптә билгеләнгән җаваплылык чаралары кулланылырга мөмкин.

36 маддә. Жирлек Советы депутатының сайлаучылар белән мөнәсәбәтләре

1. Авыл жирлегә Советы депутаты сайлаучылар, шулай ук аның сайлау округы территориясендә урнашкан предприятиеләр, оешмалар, дәүләт һәм башка органнар коллективнары белән элементдә тора.

2. Жирлек Советы депутаты сайлаучылар алдында җаваплы һәм аларга хисап бирә.

3. Жирлек Советы депутаты сайлаучылар алдында елына бер тапкырдан да сирәгрәк үз эше турында хисап бирә, вакыт-вакыт аларны жирлек советы эше турында хәбәр итә, шулай ук сайлаучыларны кабул итә.

4. Жирлек Советы депутаты гражданның законлы хокукларын, ирекләрен һәм мәнфәгатьләрен тәмин итү буенча законнарда каралган чараларны кабул итәргә, шул исәптән алардан килгән тәкъдимнәренә, гаризаларны, шикаятьләренә карарга, аларда булган мәсьәләләренә дәрәс һәм вакытында хәл итәргә ярдәм итәргә тиеш.

37 маддә. Яңа сайланган жирлек Советы эшен оештыру

1. Яңа чакырылыш жирлек Советы беренче утырышка депутатларның билгеләнгән санының өчтән ике өлеше сайланган көннән соң ун көннән дә соңга калмыйча жыела. Сайлаулардан соң беренче утырышны жирлек башлыгы чакыра.

2. Сайлаулардан соң беренче утырышны жирлек советының яңа башлыгы сайланганчы, жирлек Советының иң өлкән депутаты ача һәм алып бара.

38 маддә. Торак пункт Советы компетенциясе

Торак пункт Советы компетенциясендә:

- 1) торак пункт уставын кабул итү һәм аңа үзгәрешләр һәм өстәмэләр кертү;
- 2) торак пункт территориясендә гомуми мәжбүри кагыйдәләргә законнарға ярашлы рәвештә билгеләү;
- 3) жирлек бюджетын һәм аның үтәлеше турында хисапны раслау;
- 4) жирле салымнарны һәм жыемнарны билгеләү, үзгәртү һәм бетерү, аларны түләү буенча Россия Федерациясенең Салымнар һәм жыемнар турындагы законнары нигезендә ташламалар бирү;
- 5) торак пунктның социаль-иқътисади үсеше стратегиясен раслау;
- 6) муниципаль идарә итүнең һәм жирлекнең социаль-иқътисади үсешенә озак сроклы максатларын һәм бурычларын билгеләү, жирлекнең жирле үзидарә органнары вәкаләтләренә кертелгән мәсьәләләр буенча стратегик планлаштыру документларын карау һәм раслау (хуплау)
- 7) чикләргә үзгәртү, торак пунктны үзгәртү турында инициатива тәкъдим итү;
- 8) жирлек Советы депутатларын сайлауны билгеләү һәм жирлек Советы депутатларын сайлау буенча сайлау округлары схемасын раслау;
- 9) жирле референдумны билгеләү;
- 10) жирлек башлыгын сайлау;
- 11) жирлек башлыгының аның эшчәнлегенә нәтижәләре, Башкарма комитет эшчәнлегенә һәм муниципаль берәмлек башлыгы карамагындагы башка жирле үзидарә органнары турында, шул исәптән жирлек Советы тарафыннан куелган мәсьәләләргә хәл итү турында еллык хисапларын тыңлау;
- 12) Татарстан Республикасы Ютазы район Советына жирлек Советы депутатлары арасынан жирлек вәкилен сайлау;
- 13) жирлекнең башкарма комитеты структурасын раслау, аның хезмәткәрләренә чик санын билгеләү;
- 14) чикләргә үзгәртү, торак пунктны үзгәртеп кору, торак пункт Советы депутатын чакыртып алу мәсьәләләргә буенча тавыш бирүне билгеләү;
- 15) Татарстан Республикасы Дәүләт Советында Закон чыгару инициативасы хокукын гамәлгә ашыру;
- 16) жирлекнең муниципаль милкендә булган мөлкәт белән идарә итү һәм аның белән идарә итү тәртибен, шул исәптән федераль законнарға ярашлы рәвештә аны хосусыйлаштыру тәртибен һәм шартларын билгеләү; жирлек Советы килешүе буенча яки раслаганнан соң читләштерелгән муниципаль милек төрләргә исемлеген билгеләү;

17) муниципаль предприятиеләрне булдыру, үзгәртеп кору һәм бетерү, шулай ук муниципаль предприятиеләр һәм учреждениеләр хезмәтләренә тарифлар билгеләү, федераль законнарда каралган очраклардан тыш, эшләрне башкару турында карарлар кабул итү тәртибен билгеләү;

18) муниципаль-ара хезмәттәшлек оешмаларында торак пунктның катнашу тәртибен билгеләү;

19) жирлекнең жирле үзидарә органнары эшчәнлеген матди-техник һәм оештыру ягыннан тәмин итү тәртибен билгеләү;

20) жирле үзидарә органнары һәм жирле үзидарә вазифаи затлары жирле әһәмияттәге мәсьәләләрне хәл итү вәкаләтләрен үтәүне контрольдә тоту;

21) жирлек башлыгын отставкага жибәрү турында Карар кабул итү;

22) жирлекнең территориаль планлаштыру документларын, шәһәр төзелеше проектлауның жирле нормативларын, жирдән файдалану һәм жирлек территориясендә төзелеш кагыйдәләрен, Россия Федерациясе Шәһәр төзелеше кодексына ярашлы рәвештә башка шәһәр төзелеше документларын раслау;

23) «Татарстан Республикасы Ютазы муниципаль районы» муниципаль берәмлегенң жирле үзидарә органнары белән Россия Федерациясе Бюджет кодексы нигезендә жирлек бюджетыннан «Татарстан Республикасы Ютазы муниципаль районы» муниципаль берәмлеге бюджетына бирелә торган бюджетара трансфертлар хисабына үз вәкаләтләренң бер өлешен гамәлгә ашыруны гамәлгә ашыру турында килешү төзү турында карарлар кабул итү;

24) торак пункт территориясендәге урамнарны һәм торак пунктларның башка өлешләрен атау һәм үзгәртү мәсьәләләрен хәл итү;

25) территориаль ижтимагый үзидарә органнарына жирлек бюджетыннан кирәкле акчаларны бүлөп бирү шартларын һәм тәртибен билгеләү;

26) автоном коммерцияле булмаган оешмалар һәм фондлар формасында коммерцияле булмаган оешмалар булдыру турында карарлар кабул итү;

27) үз массакуләм мәгълүмат чараларын оештыру;

28) торак пункт Уставы һәм торак пункт Советы карарлары аңлатмасы;

29) жирлек Советы Регламентын һәм үз эшчәнлеген оештыру мәсьәләләре буенча башка карарлар кабул итү;

30) сайлап куелган вазыйфаи затларга, жирлекнең сайлап куелган органнары эгъзаларына, жирлек Советы депутатларына, муниципаль хезмәткәрләргә һәм муниципаль учреждениеләр хезмәткәрләренә һөнәри белем һәм өстәмә һөнәри белем бирүне оештыру;

31) торак пункт территориясен төзекләндерү кагыйдәләрен раслау;

32) жирлекнең коммуналь инфраструктурасы системаларын комплекслы үстерү программаларын, жирлекнең транспорт инфраструктурасын комплекслы үстерү программаларын, жирлекнең социаль инфраструктурасын комплекслы үстерү программаларын раслау, аларга таләпләр Россия Федерациясе Хөкүмәте тарафыннан билгеләнә;

33) федераль законнар, Татарстан Республикасы законнары белән жирлекләренң вәкиллекле органнары карамагына кертелгән башка вәкаләтләр, шулай ук әлеге устав белән жирлек Советы компетенциясенә кертелгән башка вәкаләтләр.

2. Жирлек советы жирлек башлыгының аның эшчәнлеге нәтижеләре, жирлек башкарма комитеты һәм жирлек башлыгы карамагындагы башка жирле үзидарә органнары эшчәнлеге, шул исәптән жирлек Советы куйган мәсьәләләрне хәл итү турында еллык хисапларын тыңлай.

39 маддә. Авыл жирлеге Советының эш тәртибе

1. Авыл жирлеге Советының эш тәртибе әлеге устав һәм авыл жирлеге Советы Регламенты белән билгеләнә.

2. Жирлек советы эшенен төп формасы булып аның утырышлары тора, аларда жирлек Советы компетенциясенә кертелгән мәсьәләләр хәл ителә.

3. Жирлек советы утырышы, әгәр анда сайланган депутатлар санының ким дигәндә 50 проценты катнашса, хокуклы.

4. Жирлек советының чираттагы утырышлары кирәк булганда, әмма өч айга бер тапкырдан да сирәгрәк үткәрелми. Чираттан тыш утырышлар жирлек башлыгы яки депутатлар төркеме инициативасы буенча жирлек Советы депутатларының билгеләнгән санының өчтән бер өлешеннән ким булмаган өлеше буенча чакырыла.

5. Совет утырышларын авыл жирлеге башлыгы чакыра. Жирлек Советы депутатлары һәм чакырылган затлар чираттагы утырышның вакыты, урыны һәм көн тәртибе турында биш көннән дә соңга калмыйча, ә чираттан тыш утырыш уздырылганчы бер көннән дә соңга калмыйча хәбәр ителә.

6. Авыл жирлеге Советы утырышлары ачык һәм ачык үткәрелә. Авыл жирлеге Советының ачык утырышларында авылның теләсә кайсы кешесе катнашырга хокуклы.

Регламентта каралган очракларда, жирлек Советы ябык утырыш үткөрү турында Карар кабул итәргә хокуклы, анда жирлек Советы чакырган затлар гына, шулай ук утырышта закон нигезендә катнашырга хокуклы затлар гына катнаша ала.

7. Жирлек Советының һәр утырышында утырыш протоколы алып барыла. Утырыш протоколына утырышның датасы, урыны һәм вакыты турында мәгълүмат кертелә, каралган барлык мәсьәләләр санап чыгарыла һәм тавыш бирү нәтижеләре күрсәтелгән барлык кабул ителгән карарлар теркәлә. Жирлек советы утырышы протоколына кул куелгач, жирлек башлыгы аның белән жирлекнең теләсә кайсы кешесе таныша ала.

8. Жирлек Советы утырышларында һәр депутатның бер тавышы бар. Авыл жирлеге Советы депутаты тавыш бирү хокукын үзе гамәлгә ашыра. Торак пункт Советы утырышларында тавыш бирү ачык (шул исәптән исемле) һәм яшерен булырга мөмкин. Һәр төр тавыш бирүне куллану очраклары әлеге устав, торак пункт Советы Регламенты белән билгеләнә.

Жирлек башлыгы һәм аның урынбасары булмаганда, Совет утырышын өлкән яшьтәге депутат ача һәм алып бара.

40 маддә. Жирлек Советы эшчәнлеген оештыру

1. Жирлек Советы эшчәнлеген оештыруны жирлек башлыгы башкара.

2. Жирлек Советы Регламентына ярашлы рәвештә, жирлек Советы компетенциясенә кертелгән мәсьәләләрне алдан карау һәм эзерләү өчен депутатлар арасыннан, жирлек башлыгыннан тыш, даими яки вакытлы комиссияләр оештырылырга, (яки) жирлек советы эшчәнлегенә төп юнәлешләре буенча әлеге мәсьәләләрне эзерләү өчен җаваплы депутатлар билгеләнергә мөмкин. Депутат ике даими комиссиядә генә эшләргә хокуклы.

3. Муниципаль программаларны, жирлек Советы карарлары проектларын эзерләү, жирлек Советы Регламенты нигезендә жирлек башлыгының хокукый акты нигезендә жирлек Советы карамагына кертелгән мөһим мәсьәләләрне тикшерү өчен депутатлар, жирлек башкарма комитеты, иҗтимагый берләшмәләр, оешмалар һәм предприятиеләр вәкилләре, белгечләр, экспертлар һәм жирлек халкы составында эшче, эксперт һәм башка киңәшмә төркемнәре төзелергә мөмкин.

41 маддә. Жирлек Советы тарафыннан контроль функцияләрне гамәлгә ашыру

1. Жирлек советы жирлек советы кабул иткән әлеге Устав нигезләмәләренә үтәлешен, жирлек бюджетының үтәлешен, бюджеттан тыш фондлар акчаларын, жирлекне үстерү программаларын куллануны, жирлекнең башкарма комитеты эшчәнлеген контрольдә тоту.

2. Жирле үзидарә органнары һәм аларның вазыйфай затлары тарафыннан законнарны, әлеге Уставны һәм башка муниципаль хокукый актларны бозу фактлары ачыкланган очракта, жирлек Советы карары белән депутатлар арасыннан күрсәтелгән фактларны тикшерү өчен вакытлыча контроль комиссияләр төзелергә мөмкин.

3. Законнарга ярашлы рәвештә, жирлек Советы инициативасы буенча жирлек башлыклары жирлек бюджеты акчаларын максатчан куллануны, муниципаль милекне нәтиҗәле куллануны тикшерә (ревизияли) ала. Күрсәтелгән контроль һәм эксперт-аналитик чараларны үткөрү тәртибе «Татарстан Республикасы Ютазы муниципаль районы» муниципаль берәмлегенә Контроль-хисап органы турында Нигезләмә белән билгеләнә.

4. Жирлекнең башкарма комитеты, предприятиеләр, учреждениеләр, оешмалар, вазыйфай затлар, территориаль иҗтимагый үзидарә органнары, әгәр закон белән башкача билгеләнмәгән булса, жирлек Советы, жирлек Советы депутаты мөрәҗәгатә буенча жирлек Советы карамагына кагылышлы мәсьәләләр буенча сорала торган мәгълүмат бирергә, ә законнарны, муниципаль хокукый актларны бозган очракта хокук бозуларны бетерү һәм гаепле затларны җаваплылыкка тарту өчен кичекмәстән чаралар күрергә тиеш.

5. Жирлек советы, контроль функцияләрен башкарып, жирлек Башкарма комитетының финанс-хужалык һәм башкарма-идарә итү эшчәнлегенә тыкшынырга хокуклы түгел.

42 маддә. Муниципаль район Советына жирлек вәкилен сайлау

1. Жирлек вәкиле яшерен тавыш бирү юлы белән жирлек Советы депутатлары арасыннан Татарстан Республикасы Ютазы район Советына сайлана.

2. Сайланган кандидат дип санала, аның өчен жирлек Советы депутатларының билгеләнгән санының яртысыннан артыгы тавыш биргән.

43 маддә. Жирлек Советы вәкаләтләрен вакытыннан алда туктату

1. Жирлек Советы вәкаләтләре вакытыннан алда туктатылырга мөмкин:

1) жирлек Советы тарафыннан үз-үзен таркату турында Карар кабул итү;

2) 2003 елның 06 октябрәндәге «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында»гы 131-ФЗ санлы Федераль законның 73 маддәсендә каралган тәртиптә һәм нигезләр буенча торак пункт Советын тарату;

3) Татарстан Республикасы Югары судының жирлек Советы депутатларының әлеге составының хокуксызлыгы турында карары үз көченә кәргән очракта, шул исәптән депутатларның үз вәкаләтләрен тапшыруына бәйле рәвештә;

4) торак пункт үзгәртеп корылган очракта, шулай ук торак пункт бетерелгән очракта;

5) жирлек чикләре үзгәрү нәтижәсендә жирлек сайлаучылары саны 25 проценттан артыкка арткан очракта;

6) гражданның турыдан-туры ихтыярын белдерү юлы белән кабул ителгән карарны гамәлгә ашыру өчен таләп ителгән муниципаль хокукый акты чыгару срогын бозган очракта.

2. Жирлек Советы вәкаләтләрен вакытыннан алда туктату аның депутатларының вәкаләтләрен вакытыннан алда туктатуга китерә.

3. Жирлек Советы вәкаләтләре вакытыннан алда туктатылган очракта, вакытыннан алда сайлаулар 2002 елның 12 июнендәге «Россия Федерациясе гражданның сайлау хокукларының һәм референдумда катнашу хокукының төп гарантияләре турында»гы 67-ФЗ санлы Федераль закон белән билгеләнгән срокларда үткәрелә.

44 маддә. Жирлек Советының үз-үзен таркату турында карар кабул итү тәртибе

1. Жирлек Советының үз-үзен таркату турындагы карар жирлек башлыгы яисә депутатлар төркеме инициативасы буенча жирлек Советы депутатларының билгеләнгән санының кимендә яртысы күләмендә кабул ителергә мөмкин.

2. Үз-үзен таркату турында карар кабул итү инициативасы күрсәтелә алмый:

1) жирлек Советы сайланганнан соң беренче ел дәвамында;

2) жирлек бюджетын кабул итү һәм аның үтәләше турындагы хисапны раслау чорында;

3) жирлек башлыгын чакыртып алу турында тавыш бирүне уздыру чорында йә аның вәкаләтләре вакытыннан алда туктатылган очракта.

3. Жирлек Советының үз-үзен таркату турындагы язма тәкъдимендә үз-үзен таркату мотивлары булырга тиеш, шулай ук аңа рөхсәтнең сәбәпләрен нигезләүче башка материаллар да өстәлгә мөмкин.

4. Депутатлар арасынан үзтаркату турындагы мәсьәләне алдан карау өчен жирлек Советы карары белән комиссия төзелә. Жирлек Советы яки жирлек башлыгы карары буенча жирлек Советының үз-үзен таркату турындагы мәсьәлә халык тыңлауларына чыгарылырга мөмкин.

5. Жирлек Советының үз-үзен таркату турындагы мәсьәләне карауның дәвамлылыгы жирлек Советы депутатларының һәм жирлек кешеләренең үз-үзләрен таркату инициативасын һәрьяклап һәм объектив тикшерү мөмкинлеген гарантияләргә тиеш. Үз-үзен таркату турындагы карар үз-үзен тарату турындагы инициативаны чыгарган көннән соң ике ай узгач кабул ителгә мөмкин.

6. Жирлек Советының үз-үзен таркату турындагы карар жирлек Советы депутатларының билгеләнгән санынан яшерен тавыш бирү юлы белән өчтән ике тавыш белән кабул ителә.

7. Жирлек Советы үз-үзен таркату турында тәкъдим кире кагылган очракта, кабат инициатива, үз-үзен таркату турында тәкъдим үз-үзен таркату турындагы мәсьәлә буенча тавыш биргән көннән бер елдан да иртәрәк күрсәтелгә мөмкин.

45 маддә. Жирлек Советы депутаты вәкаләтләрен вакытыннан алда туктату

1. Жирлек Советы депутаты вәкаләтләре түбәндәге очракларда вакытыннан алда туктатыла:

- 1) үлем;
- 2) үз теләге белән отставкалар;
- 3) суд тарафыннан хокуктан файдалануга сәләтсез яисә хокуктан файдалану сәләте чикләнгән дип танылса;
- 4) суд тарафыннан хәбәрсез югалган дип танылса яисә вафат дип игълан ителсә;
- 5) аңа карата судның гаепләү карары законлы көченә керү;
- 6) Россия Федерациясеннән даими яшәү урынына чыгу;
- 7) Россия Федерациясе гражданлыгы йә чит ил гражданлыгы - Россия Федерациясе халыкара шартнамәсендә катнашучы чит ил гражданлыгы, аның нигезендә чит ил гражданы жирле үзидарә органнарына сайланган булырга хокуклы, чит дөүләт гражданлыгы яисә Россия Федерациясе халыкара шартнамәсе нигезендә Россия Федерациясе гражданы йә чит ил гражданы территориясендә даими яшәү хокукын раслаучы бүтән документ яисә чит ил гражданы, әгәр Россия Федерациясе халыкара шартнамәсендә башкача каралмаган булса, жирле үзидарә органнарына сайланган булырга хокуклы;
- 8) сайлаучылар тарафыннан чакыртып алу;
- 9) тиешле жирле үзидарә органы вәкаләтләрен вакытыннан алда туктату;

10) хәрби хезмәткә чакыру яисә аны алыштыра торган альтернатив граждан хезмәтенә юллама;

11) әлеге Федераль законда һәм башка федераль законнарда билгеләнгән башка очракларда.

2. Әлеге маддәнең 1 өлешендәге 1-7, 10 һәм 11 пунктларында күрсәтелгән очракларда жирлек Советы депутаты вәкаләтләрән туктату турындагы карар жирлек Советы тарафыннан кабул ителә, анда жирлек Советы депутаты вәкаләтләрән туктату көне билгеләнә.

3. 2003 елның 06 октябрәндәге «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында»гы 131-ФЗ санлы Федераль законда билгеләнгән чикләүләрне үтәмәгән очракта, жирлек Советы депутаты вәкаләтләрә вакытыннан алда туктатыла.

4. Депутат нигезле сәбәпләрсез жирлек Советының барлык утырышларында алты ай рәттән депутат булмаган очракта, жирлек Советы депутаты вәкаләтләрә жирлек Советының вакытыннан алда туктатыла.

5. Жирлек Советының жирлек депутаты вәкаләтләрән вакытыннан алда туктату турындагы карары вәкаләтләрне вакытыннан алда туктату өчен нигез барлыкка килгән көннән алып 30 көннән дә соңга калмыйча кабул ителә, ә бу нигез жирлек Советы утырышлары арасында барлыкка килгән очракта, - мондый нигез барлыкка килгән көннән соң өч айдан да соңга калмыйча кабул ителә.

6. Рәис Татарстан Республикасы Дәүләт Советы депутаты вәкаләтләрән вакытыннан алда туктату турында гариза белән мөрәжәгать иткән очракта, вәкаләтләрне вакытыннан алда туктату өчен нигез барлыкка килгән көн әлеге гаризаны жирлек Советына кергән көн була.

7. Әлеге маддәнең 1 өлешендәге 8 пунктында каралган очракта жирлек Советы депутаты вәкаләтләрә чакыртып алу буенча тавыш бирү нәтижәләре рәсми басылып чыккан көннән жирлек Советы депутаты туктатыла.

8. Әлеге маддәнең 1 өлешендәге 9 пунктында каралган очракта жирлек Советы депутаты вәкаләтләрә жирлек Советы вәкаләтләрә вакытыннан алда туктатылган көннән туктатыла.

IV бүлек. ЖИРЛЕК БАШЛЫГЫ

46 маддә. Жирлек башлығы - жирлекнең югары вазыйфаи заты

1. Жирлек башлығы - жирлекнең иң югары вазыйфаи заты.
2. Жирлек башлығы жирлек советы тарафыннан сайлана.
3. Жирлек башлығы бер үк вакытта жирлек советын һәм жирлекнең башкарма комитетын житәкли.
4. Жирлек башлығы вазыйфасының рәсми атамасы - «Татарстан Республикасы Ютазы муниципаль районының Акбаш авыл жирлегә» муниципаль берәмлеге башлығы (Акбаш авыл жирлегә башлығы) (алга таба - жирлек башлығы).
5. Вазыйфасы буенча жирлек башлығы Татарстан Республикасы Ютазы район Советы депутаты булып тора.

47 маддә. Жирлек башлыгын сайлау тәртибе

1. Жирлек башлыгы яна сайланган жирлек советының беренче утырышында жирлек Советы депутатлары арасыннан яшерен тавыш бирү юлы белән сайлана, әгәр жирлек Советы тавыш бирү тәртибен башка билгеләмәсә, жирлек Советы вәкаләтләре срогына.

Жирлек башлыгын сайлау жирлек Советы депутатлары тәкъдим иткән кандидатлар арасыннан, шул исәптән жирлек, ижтимагый берләшмәләр, Татарстан Республикасы Раиса халкы тәкъдимнәре нигезендә башкарыла.

2. Әгәр аны сайлау өчен жирлек Советы депутатларының билгеләнгән санының яртысыннан артыгы тавыш бирсә, жирлек Советы депутаты сайланган жирлек башлыгы булып санала.

3. Сайланганнан соң, жирлек башлыгы түбәндәге антны бирә:

"Акбаш авыл жирлегә башлыгы вазифасына керешкәндә, ант итәм - муниципаль берәмлек уставы белән бирелгән вәкаләтләребезне тормышка ашырганда, муниципаль берәмлек өчен бүгенгә һәм киләчәк буыннар алдында жаваплылыгыбызны аңлап, Россия Федерациясе Конституциясен, федераль законнарны, Татарстан Республикасы Конституциясен һәм Татарстан Республикасы законнарын, муниципаль берәмлек Уставын төгәл үтәргә, муниципаль берәмлек халкының хокукларын һәм законлы мәнфәгатьләрен хөрмәт итәргә, сакларга һәм якларга, тарихи традицияләргә хөрмәт итеп, гражданлык килешүенә һәм икътисади потенциалын арттыруга омтылырга, үз бурычларыңны намус белән үтәү, муниципаль берәмлекнең чәчәк атуы һәм аның барлык халкы файдасына намуслы.

4. Жирлек Советы вәкаләтләре срогы тәмамланганнан соң, жирлек башлыгы билгеләнгән тәртиптә жирлекнең яңа башлыгы сайланганчы, жирлек эшчәнлегә белән житәкчелек итүне дәвам итә.

48 маддә. Торак пункт башлыгы статусы

1. Авыл жирлегә башлыгы даими нигездә эшли.

2. Жирлек башлыгы Татарстан Республикасы Ютазы район Советында даими нигездә алыштырыла торган вазыйфага сайланган очракта, ул жирлек башлыгы вәкаләтләрен бушатылмаган нигездә башкара.

3. Жирлек башлыгы үз эшчәнлегендә федераль закон һәм әлегә Устав нигезендә жирлек халкына һәм жирлек советына контрольдә тотыла һәм хисап бирә.

4. Жирлек башлыгы жирлек советына үз эшчәнлегә нәтижеләре, жирлекнең башкарма комитеты һәм аңа буйсынган башка жирле үзидарә органнары эшчәнлегә нәтижеләре, шул исәптән жирлек Советы куйган мәсьәләләргә хәл итү турында еллык хисаплар тапшыра.

5. Авыл жирлегә башлыгы хокуклы түгел:

1) эшқуарлык эшчәнлегә белән шәхсән яки ышанычлы кешеләр аша шөгыйльләнергә;

2) коммерцияле яки коммерцияле булмаган оешма белән идарә итүдә катнашырга, түбәндәге очраклардан тыш:

а) сәяси партия, һөнәри берлек органы, шул исәптән жирле үзидарә органында оештырылган беренчел профсоюз оешмасының сайлап куелган органы белән түләүсез идарә итүдә катнашу, башка ижтимагый оешманың, торак, торак-төзелеш, гараж кооперативларының, күчемсез милек ияләре ширкәтенең съездында (конференциясендә) яки гомуми жыелышында катнашу;

б) коммерцияле булмаган оешма белән идарә итүдә түләүсез нигездә катнашу (сәяси партия, һөнәри берлек органы белән идарә итүдә катнашудан тыш, шул исәптән жирле үзидарә органында оештырылган беренчел профсоюз оешмасының сайлап куелган органы, башка ижтимагый оешманың, торак, торак-төзелеш, гараж кооперативларының съездында (конференциясендә) яки гомуми жыелышында катнашу, күчемсез милек ияләре ширкәте) Россия Федерациясе субъектының югары вазыйфай затына (Россия Федерациясе субъектының дәүләт хакимияте югары башкарма органы житәкчесе) Россия Федерациясе субъекты законы белән билгеләнгән тәртиптә алдан хәбәр итү белән;

в) Россия Федерациясе субъекты муниципаль берәмлекләре Советында, Муниципаль берәмлекләренң башка берләшмәләрендә, шулай ук аларның идарә органнарында муниципаль берәмлек мәнфәгатьләрен түләүсез нигездә тәкъдим итү;

г) муниципаль берәмлек исемнән оешманы оештыручы вәкаләтләрен гамәлгә ашыру тәртибен яки муниципаль милектә булган акцияләрне (устав капиталындагы өләшләрне) идарә итү тәртибен билгеләүче муниципаль хокукый актларга ярашлы рәвештә муниципаль берәмлек оештыручы (акционер, катнашучы) булып торган оешманың идарә органнарында һәм Ревизия комиссиясендә муниципаль берәмлек мәнфәгатьләрен түләүсез нигездә тәкъдим итү;

д) федераль законнарда каралган башка очраklar;

3) Укыту, фәнни һәм башка ижади эшчәнлектән тыш, башка түләүле эшчәнлек белән шөгыльләнәргә. Шул ук вакытта укыту, фәнни һәм башка ижади эшчәнлек, әгәр Россия Федерациясенң халыкара килешүендә яки Россия Федерациясе законнарында башкасы каралмаган булса, чит ил дәүләтләре, халыкара һәм чит ил оешмалары, чит ил гражданны һәм гражданлыгы булмаган затлар акчалары хисабына гына финанслана алмый;

4) идарә органнары, попечительлек яки күзәтү советлары, чит ил коммерцияле булмаган хөкүмәтнеке булмаган оешмаларның һәм Россия Федерациясе территориясендә эшләүче аларның структур бүлекчәләренң башка органнары составына керергә, әгәр Россия Федерациясенң халыкара килешүендә яки Россия Федерациясе законнарында башкасы каралмаган булса.

6. Жирлек башлыгы 2008 елның 25 декабрдәге «Коррупциягә каршы тору турында»гы 273-ФЗ санлы Федераль закон һәм башка федераль законнар белән билгеләнгән чикләүләрен, тыюларны үтәргә, бурычларны үтәргә тиеш. Жирлек башлыгының вәкаләтләре 2008 елның 25 декабрдәге «Коррупциягә каршы тору турында»гы 273-ФЗ санлы Федераль закон, 2012 елның 3 декабрдәге «Дәүләт вазыйфаларын биләүче затларның һәм башка затларның чыгымнарының аларның керемнәренә туры килүен контрольдә тоту турында»гы 230-ФЗ санлы Федераль закон, 2013 елның 7 маендагы «Аерым категориядәге затларга Россия Федерациясе территориясеннән читтә урнашкан чит ил

банкларында счетлар (кертемнәр) ачуны һәм счетлар (кертемнәр) булдыруны, акчалар һәм кыйммәтле эйберләр саклауны, чит ил финанс инструментларына ия булуны һәм (яисә) алардан файдалануны тыю турында”гы 79-ФЗ санлы Федераль закон белән, 2003 елның 6 октябрдәге “Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында”гы 131-ФЗ санлы Федераль законда башкасы каралмаган булса.

49 маддә. Жирлек башлыгының вәкаләтләре

Торак пункт башлыгы:

- 1) башка муниципаль берәмлекләреннән жирле үзидарә органнары, дәүләт хакимияте органнары, гражданнар һәм оешмалар белән мөнәсәбәтләрдә торак пунктны тәкъдим итә, ышанычсыз торак пункт исемнән эш итә;
- 2) жирлек уставында билгеләнгән тәртиптә жирлек Советы кабул иткән норматив хокукый актларга кул куя һәм аларны игълан итә;
- 3) жирлек Советы эшен оештыра, Жирлек советы утырышларын чакыра һәм аларда рәислек итә, жирлек Советының чираттан тыш сессиясен чакыруны таләп итәргә хокуклы;
- 4) бер башлылык принципларында жирлекнең башкарма комитеты эшчәнлегенә житәкчелек итә һәм жирлекнең башкарма комитеты аның компетенциясенә кергән вәкаләтләренә үтәү өчен шәхси җаваплылык тотат;
- 5) әлеге Уставта билгеләнгән тәртиптә жирлек Советы кабул иткән норматив хокукый актларга, шулай ук жирлек Советы утырышларының протоколларына кул куя һәм аларны игълан итә;
- 6) жирлек Советы эшендә жәмәгатьчелек фикерен исәпкә алу һәм ачыклыкны тәмин итү буенча чаралар күрә һәм халыкны жирлек советы эшчәнлегенә турында даими рәвештә хәбәр итә;
- 7) атнага бер тапкырдан да сирәгрәк гражданнарны шәхси кабул итүне гамәлгә ашыра, гражданнарның тәкъдимнәрен, гаризаларын һәм шикаятьләрен карый, алар буенча карарлар кабул итә;
- 8) жирлекнең акчалары, шул исәптән жирлек Советының эшчәнлеген тәмин итү һәм тоту өчен акчалар белән идарә итә, жирлекнең расланган бюджетына ярашлы рәвештә, банк учреждениеләрендә жирлекнең бюджет һәм башка счетларын ача һәм яба;
- 9) закон һәм әлеге Уставка ярашлы рәвештә гражданнарның ихтыярын турыдан-туры белдерү юлы белән кабул ителгән карарны гамәлгә ашыру буенча жирлек советының хокукый актын кабул итүне оештыра;
- 10) жирлек Советы каравына жирлек бюджеты проектларын һәм аның үтәлеше турында хисапларны тәкъдим итә;
- 11) жирлекнең социаль-иқтисади үсеше стратегиясе проектын жирлек Советы каравына тәкъдим итә;
- 12) жирлек Советы раславына жирлек башкарма комитеты структурасы проектын кертә, жирлек Башкарма комитетының штат расписаниесен хезмәткәрләреннән чик саны һәм хезмәт хакы фонды тарафыннан билгеләнгән расланган структурага ярашлы рәвештә раслый;

13) жирлек башкарма комитетының муниципаль хезмәткәрләрен һәм башка хезмәткәрләрен билгели һәм вазифаларыннан азат итә, аларның эшчәнлеген контрольдә тотат, аларга карата дәрәжәләндерү һәм дисциплинар җаваплылык чараларын куллана;

14) жирлекнең башкарма комитеты тарафыннан жирлекнең жирле үзидарә органнарына федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыруны гамәлгә ашыра һәм (яки) тәмин итә, аларның үтәлеше өчен шәхси җаваплылык тотат; тиешле законнар нигезендә һәм аларны үтәү өчен тапшырылган дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыруга бәйле мәсьәләләр буенча хокукый актлар чыгара;

15) жирлек советына үз эшчәнлегенә нәтижеләре, жирлекнең башкарма комитеты һәм аңа буйсынган башка жирле үзидарә органнары эшчәнлегенә нәтижеләре, шул исәптән жирлек Советы куйган мәсьәләләргә хәл итү турында еллык хисаплар тапшыра;

16) дәүләт һәм башка органнарда торак пункт мәнфәгатьләрен тәмин итү һәм яклау буенча чаралар күрә, торак пункт исемнән судка гариза бирә, ышаныч кәгазьләре бирә;

17) федераль законнар, Татарстан Республикасы законнары белән жирлек башлыклары карамагына кертелгән башка вәкаләтләргә, шулай ук элекке устав, жирлек Советы карарлары белән жирлек башлыгы компетенциясенә кертелгән башка вәкаләтләргә гамәлгә ашыра.

50 маддә. Жирлек башлыгы урынбасары

1. Жирлек башлыгы тәкъдиме буенча жирлек Советы депутатлар арасынан жирлек башлыгы урынбасары сайлана.

2. Әгәр аны сайлау өчен жирлек Советы депутатларының билгеләнгән санының яртысыннан артыгы тавыш бирсә, жирлек башлыгы урынбасары итеп сайлана.

3. Жирлек башлыгы урынбасары жирлек Советы Регламентында билгеләнгән бурычларны бүлүгә ярашлы рәвештә функцияләргә башкара, жирлек башлыгы йөкләмәләрен үти, ә ул вакытлыча булмаганда (авыру яки ялга чыгу сәбәпле) яки үз бурычларын үтәү мөмкинлеген булмаганда яки суд карары буенча аңа карата процессуаль мәжбүри чараларны сак астына алу яки вазифасыннан вакытлыча читләштерү рәвешендә кулланганда жирлек башлыгы вазифаларын башкара торак пунктлар.

4. Жирлек башлыгы урынбасары үз вәкаләтләрен азат ителмәгән нигездә башкара.

5. Жирлек башлыгы урынбасарының вәкаләтләргә элекке уставның 51 маддәсендә каралган нигезләр буенча вакытыннан алда туктатыла.

6. Жирлек башлыгы урынбасары теләсә кайсы вакытта жирлек башлыгы инициативасы буенча яки жирлек Советы депутатларының билгеләнгән санының өчтән бер өлешеннән ким булмаган депутатлар төркеме таләбе буенча кабул ителгән жирлек Советы карары буенча вазифасыннан чакырылырга мөмкин. Жирлек башлыгы урынбасарын чакыртып алу турында карар жирлек

Советы депутатларының билгелэнгән санының күпчелек тавышы белән кабул ителә.

7. Авыл жирлеге башлығының урынбасары:

1) эшқуарлык эшчәнлеге белән шөхсән яки ышанычлы кешеләр аша шөгылльәнергә;

2) коммерцияле яки коммерцияле булмаган оешма белән идарә итүдә катнашырга, түбәндәге очрақлардан тыш:

а) сәяси партия, һөнәри берлек органы, шул исәптән жирле үзидарә органында оештырылган беренчел профсоюз оешмасының сайлап куелган органы белән түләүсез идарә итүдә катнашу, башка ижтимагый оешманың, торак, торак-төзелеш, гараж кооперативларының, күчемсез милек ияләре ширкәтенең съездында (конференциясендә) яки гомуми жыелышында катнашу;

б) коммерцияле булмаган оешма белән идарә итүдә түләүсез нигездә катнашу (сәяси партия, һөнәри берлек органы белән идарә итүдә катнашудан тыш, шул исәптән жирле үзидарә органында оештырылган беренчел профсоюз оешмасының сайлап куелган органы, башка ижтимагый оешманың, торак, торак-төзелеш, гараж кооперативларының съездында (конференциясендә) яки гомуми жыелышында катнашу, күчемсез милек ияләре ширкәте) Россия Федерациясе субъектының югары вазыйфай затына (Россия Федерациясе субъектының дәүләт хакимияте югары башкарма органы житәкчесе) Россия Федерациясе субъекты законы белән билгелэнгән тәртиптә алдан хәбәр итү белән;

в) Россия Федерациясе субъекты муниципаль берәмлекләре Советында, Муниципаль берәмлекләренең башка берләшмәләрендә, шулай ук аларның идарә органнарында муниципаль берәмлек мәнфәгатьләрен түләүсез нигездә тәкъдим итү;

г) муниципаль берәмлек исеменән оешманы оештыручы вәкаләтләрен гамәлгә ашыру тәртибен яки муниципаль милектә булган акцияләрне (устав капиталындагы өләшләрне) идарә итү тәртибен билгеләүче муниципаль хокукый актларга ярашлы рәвештә муниципаль берәмлек оештыручы (акционер, катнашучы) булып торган оешманың идарә органнарында һәм Ревизия комиссиясендә муниципаль берәмлек мәнфәгатьләрен түләүсез нигездә тәкъдим итү;

д) федераль законнарда каралган башка очрақлар;

3) Укыту, фәнни һәм башка ижади эшчәнлектән тыш, башка түләүле эшчәнлек белән шөгылльәнергә. Шул ук вакытта укыту, фәнни һәм башка ижади эшчәнлек, әгәр Россия Федерациясенең халыкара килешүендә яки Россия Федерациясе законнарында башкасы каралмаган булса, чит ил дәүләтләре, халыкара һәм чит ил оешмалары, чит ил гражданны һәм гражданлыгы булмаган затлар акчалары хисабына гына финанслана алмый;

4) идарә органнары, попечительлек яки күзәтү советлары, чит ил коммерцияле булмаган хөкүмәтнеке булмаган оешмаларның һәм Россия Федерациясе территориясендә эшләүче аларның структур бүлекчәләренең башка органнары составына керергә, әгәр Россия Федерациясенең халыкара килешүендә яки Россия Федерациясе законнарында башкасы каралмаган булса.

6. Жирлек башлыгы урынбасары 2008 елның 25 декабрдәгә «Коррупциягә каршы көрәш турында»гы 273-ФЗ санлы Федераль законда һәм башка федераль законнарда билгеләнгән чикләүләрне, тыюларны, бурычларны үтәргә тиеш. Жирлек башлыгы урынбасарының вәкаләтләре 2008 елның 25 декабрдәгә «Коррупциягә каршы көрәш турында»гы 273-ФЗ санлы Федераль законда, 2012 елның 3 декабрдәгә «Дәүләт Вазыйфаларын биләүче затлар һәм аларның керемнәренә башка затлар чыгымнарының туры килүен тикшереп торы турында»гы 230-ФЗ санлы Федераль законда, 2013 елның 7 маендагы «Аерым категориядәгә затларга Россия Федерациясе территориясеннән читтә урнашкан чит ил банкларында счетлар (кертемнәр) ачуны һәм счетлары (кертемнәре) булуны, акчалар һәм кыйммәтле әйберләр саклауны, чит ил финанс инструментларына ия булуны һәм (яисә) алардан файдалануны тыю турында»гы 79-ФЗ санлы Федераль законда билгеләнгән чикләүләрне, тыюларны, бурычларны үтәмәгән очракта, 2003 елның 6 октябрдәгә «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында»гы 131-ФЗ санлы Федераль законда башкасы каралмаган булса, вакытыннан алда туктатыла.

51 маддә. Авыл жирлегә башлыгы вәкаләтләрен вакытыннан алда туктату

1. Авыл жирлегә башлыгының вәкаләтләре вакытыннан алда туктатыла:
  - 1) үлем;
  - 2) үз теләгә белән отставкага китү;
  - 3) 2003 елның 6 октябрдәгә «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында»гы 131-ФЗ санлы Федераль законның 74.1 статьясына ярашлы рәвештә отставкага жибәрү;
  - 4) 2003 елның 6 октябрдәгә «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында»гы 131-ФЗ санлы Федераль закон статьясына ярашлы рәвештә вазифасыннан китүләр;
  - 5) суд тарафыннан эшкә сәләтсез яки чикләнгән эшкә сәләтле дип танылу;
  - 6) суд тарафыннан хәбәрсез югалган дип танылу яки үлгән дип игълан итү;
  - 7) аңа карата судның гаепләү карарының законлы көченә керүе;
  - 8) Россия Федерациясеннән читтә даими яшәү урынына;
  - 9) Россия Федерациясе гражданлыгын яки чит ил дәүләте гражданлыгын туктату - Россия Федерациясе халыкара килешүендә катнашучы, аның нигезендә чит ил гражданы жирле үзидарә органнарына сайланырга, чит ил дәүләте гражданлыгы (гражданлыгы) булу яисә Чит ил дәүләте территориясендә даими яшәү хокукын раслаучы башка документ Россия Федерациясе гражданы яисә Россия Федерациясе халыкара килешүе нигезендә жирле үзидарә органнарына сайланырга хокуклы чит ил гражданы булырга хокуклы, әгәр Россия Федерациясенә халыкара килешүендә башкасы каралмаган булса;
  - 10) сайлаучылар тарафыннан кире чакыру;
  - 11) сәламәтлек торышы буенча муниципаль берәмлек башлыгы вәкаләтләрен гамәлгә ашыра алмауның суд тәртибендә билгеләнгән;
  - 12) муниципаль берәмлекне үзгәртеп кору 2003 елның 6 октябрдәгә «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары

турында»гы 131-ФЗ санлы Федераль законның 13 маддәсенә 3, 3.1-1, 3.2, 4 – 5, 6.2 пунктлары нигезендә, шулай ук муниципаль берәмлек юкка чыгарылган очракта;

13) шәһәр округы белән берләшү сәбәпле, торак пунктның муниципаль берәмлек статусын югалтуы;

14) муниципаль берәмлек чикләре үзгәрү яки шәһәр округы белән берләшү нәтижәсендә муниципаль берәмлек сайлаучылары санының 25 проценттан артыграк артуы.

2. Жирлек башлыгы вәкаләтләре вакытыннан алда туктатылган яки суд карары буенча аңа карата сак астына алу яки вакытлыча вазифасыннан читләштерү рәвешендә процессуаль мәжбүри чаралар кулланылган очракта, аның вәкаләтләрен жирлек башлыгы урынбасары башкара.

3. Жирлек башлыгы вәкаләтләре вакытыннан алда туктатылган очракта муниципаль сайлауларда сайлана торган жирлек башлыгын сайлау 2002 елның 12 июнендәге «Россия Федерациясе гражданның сайлау хокукларының һәм референдумда катнашу хокукының төп гарантияләре турында»гы 67-ФЗ санлы Федераль закон белән билгеләнгән срокларда үткәрелә.

4. Эгәр вәкаләтләре жирлек башлыгын вазифасыннан азат итү турындагы Татарстан Республикасы Раисының (Татарстан Республикасы дәүләт хакимиятенә югары башкарма органы җитәкчесе) хокукый акты нигезендә яисә жирлек башлыгын отставкага жибәрү турындагы жирлек Советы карары нигезендә вакытыннан алда туктатылган жирлек башлыгы әлеге хокукый акты яисә карарны суд тәртибендә шикаять итсә, муниципаль сайлауларда сайлана торган жирлек башлыгын вакытыннан алда сайлау суд карары кергәнчә билгеләнә алмый законлы көч.

5. Жирлек башлыгы вәкаләтләре вакытыннан алда туктатылган очракта, жирлек Советы тарафыннан үз составында яки конкурс комиссиясе тәкъдим иткән кандидатлар арасынан сайланган жирлек башлыгын сайлау мондый вәкаләтләр туктатылган көннән алып алты айдан да соңга калмыйча башкарыла.

Шул ук вакытта, эгәр жирлек Советының вәкаләтләре срогы тәмамлануга алты айдан да азрак вакыт калса, жирлек башлыгын жирлек Советы составынан сайлау яңа сайланган жирлек советының беренче утырышында, ә жирлек башлыгын конкурс нәтижәләре буенча конкурс комиссиясе тәкъдим иткән кандидатлар арасынан сайлау жирлек советы сайланган көннән алып өч ай дәвамында хокукый составта башкарыла.

6. Эгәр вәкаләтләре Татарстан Республикасы Югары Раисының (Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте югары башкарма органы җитәкчесе) жирлек башлыгын вазифасыннан азат итү турындагы хокукый акты нигезендә яисә жирлек башлыгын отставкага жибәрү турындагы жирлек Советы карары нигезендә вакытыннан алда туктатылган жирлек башлыгы әлеге хокукый акты яисә карарны суд тәртибендә шикаять итсә, жирлек Советы жирлек Советы тарафыннан үз составында яки арасынан сайлана торган жирлек башлыгын сайлау турында Карар кабул итәргә хокуклы түгел кандидатлар, конкурс нәтижәләре буенча конкурс комиссиясе тарафыннан тәкъдим ителгән, суд карары законлы көчкә кергәнчә.

7. Жирлек башлыгы урынбасары булмаган очракта, жирлек башлыгы вәкаләтләрен вакытлыча жирлек Советы депутаты башкара, ул жирлек Советының якин утырышында башка депутатлар, депутатларның инициатив төркемнәре тәкъдим иткән кандидатлар арасынан сайлана.

52 маддә. Ышаныч югалту сәбәпле муниципаль вазыйфаларны биләүче затларны эштән азат итү (вазыйфадан азат итү)

1. Муниципаль вазыйфаны биләүче зат, федераль конституцион законнарда, федераль законнарда, Татарстан Республикасы законнарында, муниципаль норматив хокукый актларда каралган тәртиптә, ышаныч югалту сәбәпле, эштән азат ителергә (вазыйфасыннан азат ителергә) тиеш:

1) кешенәң федераль законнарда билгеләнгән очраклардан тыш, аның ягы булган мәнфәгатьләр конфликтыны булдырмау һәм (яки) жайга салу буенча чаралар күрмәве;

2) кешенәң үз керемнәре, мөлкәте һәм мөлкәти характердагы йөкләмәләре, шулай ук үз хатынының (иренәң) һәм балигы булмаган балаларының керемнәре, мөлкәте һәм мөлкәти характердагы йөкләмәләре турында мәгълүмат бирмәве, федераль законнарда билгеләнгән очраклардан тыш, тулы булмаган белешмәләр бирүе яки федераль законнарда башкача билгеләнмәгән очракта дәрәс булмаган белешмәләр бирүе;

3) кешенәң түләүле нигездә коммерция оешмасының идарә органы эшчәнлегендә катнашуы, федераль закон белән билгеләнгән очраклардан тыш;

4) кешенәң эшқуарлык эшчәнлеген гамәлгә ашыруы;

5) әгәр Россия Федерациясенәң халыкара килешүендә яки Россия Федерациясе законнарында башкасы каралмаган булса, идарә органнары, попечительлек яки күзәтү советлары, чит ил коммерцияле булмаган хөкүмәтнеке булмаган оешмаларның һәм Россия Федерациясе территориясендә эшләүче аларның структур бүлекчәләренәң башка органнары составына керүе.

2. Үз карамагындагы затның мәнфәгатьләр конфликтына китерә яки китерергә мөмкин булган шәхси мәнфәгатьләре барлыкка килүе турында белгән муниципаль вазыйфаны биләүче зат, шулай ук Россия Федерациясе дәүләт вазыйфасын, Россия Федерациясе субъекты дәүләт вазыйфасын, муниципаль вазыйфаны биләүче зат конфликтны булдырмау һәм (яки) жайга салу буенча чаралар күрмәгән очракта, ышанычын югалту сәбәпле, эштән азат ителергә (вазыйфасыннан азат ителергә) тиеш аның яклы кешесе булган мәнфәгатьләр, очраклардан тыш, федераль законнар белән билгеләнгән.

3. Коррупциячел хокук бозу кылган өчен ышанычны югалтуга бәйле рәвештә муниципаль вазыйфаны биләүче затка карата куллану турындагы белешмәләр 2003 елның 6 октябрәндәге «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында»гы 131-ФЗ санлы Федераль законның 15 статьясында каралган ышанычны югалтуга бәйле рәвештә эштән азат ителгән затлар реестрына кертелә.

53 маддә. Жирлекнең башкарма комитеты жирлекнең жирле үзидарә башкарма-идарә органы

1. Жирлекнең башкарма комитеты жирле үзидарәнең башкарма-идарә итү органы булып тора.
2. Жирлекнең башкарма комитетының рәсми исеме муниципаль берәмлекнең башкарма комитеты Татарстан Республикасы Ютазы муниципаль районының Акбаш авыл жирлеге. Кыскача вариант "Акбаш авыл жирлеге башкарма комитеты" (алга таба авыл жирлеге башкарма комитеты).
3. Жирлекнең башкарма комитеты жирлек советына һәм жирлек халкына хисап бирә һәм контрольдә тота.
4. Авыл жирлеге башкарма комитетының мөһерләре, үз исемнәре белән бланклары бар.
5. Жирлекнең башкарма комитеты эшчәнлеген тәэмин итү чыгымнары Россия Федерациясе бюджетлары чыгымнары классификациясенә ярашлы рәвештә жирлек бюджетында аерым юл белән карала.

54 маддә. Торак пунктның Башкарма комитеты структурасы

1. Жирлекнең башкарма комитеты структурасы жирлек башлыгы тәкъдиме буенча жирлек Советы тарафыннан раслана.
2. Жирлек башкарма комитеты структурасына жирлек башлыгы, жирлек башкарма комитеты житәкчесе урынбасары (секретарь), жирлек Башкарма комитетының башка вазифалы кешеләре керә.

55 маддә. Башкарма комитетның вәкаләтләре

1. Башкарма комитет:
  - 1) планлаштыру, бюджет, финанс һәм исәп өлкәсендә:
    - жирлек бюджеты проектын, жирлекнең социаль-икътисади үсеше стратегиясе проектын эшләүне тәэмин итә;
    - жирлек бюджетын үтәүне тәэмин итә, жирлекнең социаль-икътисади үсеше стратегиясен үтәүне оештыра;
    - жирлек бюджеты үтәлеше турында хисап әзерли, жирлекнең социаль-икътисади үсеше стратегиясен үтәү турында хисаплар әзерли;
    - жирлекнең икътисади һәм социаль өлкәсе торышын билгеләүче статистик күрсәткечләр жыюны һәм күрсәтелгән мәгълүматларны Россия Федерациясе Хөкүмәте билгеләгән тәртиптә дәүләт хакимияте органнарына бирүне оештыра;
    - жирле үзидарә органнары вәкаләтләренә кертелгән мәсьәләләр буенча стратегик планлаштыру документларын эшләүне һәм гамәлгә ашыруны тәэмин итә;

- торак пункт Советы тарафыннан расланган (хупланган) стратегик планлаштыру документларын гамәлгә ашыруны мониторинглау һәм контрольдә тоту;

2) муниципаль милек белән идарә итү, торак пункт территориясендәге предприятиеләр, учреждениеләр һәм оешмалар белән үзара мөнәсәбәتلәр өлкәсендә:

- жирлекнең муниципаль милеккә булган мөлкәт белән идарә итә, муниципаль милек объектларын булдыру, сатып алу, куллану, боерык бирү һәм арендау мәсьәләләрен хәл итә;

- жирлек Советы карары белән билгеләнгән очракларда жирлек Советына муниципаль милекне читләштерү, шул исәптән аны хосусыйлаштыру турында тәкъдимнәр әзерли һәм килештерүгә (раслауга) кертә;

муниципаль милектә булмаган предприятиеләр, оешмалар белән торак пунктның икътисади һәм социаль үсешендә хезмәттәшлек турында килешүләр төзи; торак пункт территориясендә халыкка хезмәт күрсәтү өлкәсендә төрле милек формасындагы предприятиеләр булдыруга ярдәм итә;

- жирлек советы билгеләгән тәртип буенча муниципаль предприятиеләр һәм учреждениеләр төзи, аларның эшчәнлегенә максатларын, шартларын һәм тәртибен билгели, аларның уставларын раслай, муниципаль казна учреждениеләре эшчәнлегенә финанс белән тәмин итә, муниципаль учреждениеләрне һәм Предприятиеләрне үзгәртеп кору һәм бетерү мәсьәләләрен хәл итә, контракт нигезендә аларның житәкчеләрен билгели һәм биләгән вазифаларыннан азат итә;

- муниципаль ихтыяжларны тәмин итү өчен товарлар, эшләр, хезмәтләр сатып алуны гамәлгә ашыра; торак пунктны төзекләндерү, халыкка коммунал хезмәт күрсәтү, социаль инфраструктура объектларын төзү һәм ремонтлау, продукция житештерү, халыкның көнкүреш һәм социаль - мәдәни ихтыяжларын канәгатьләндерү өчен кирәкле хезмәтләр күрсәтү, моның өчен каралган үз матди һәм финанс чараларын кулланып башка эшләрне башкаруга заказчы булып тора;

- авыл хужалыгы житештерүен үстерүгә ярдәм итә, кече һәм урта эшкуарлыкны үстерү өчен шартлар тудыра;

3) территориаль планлаштыру, жирне һәм башка табигый ресурсларны куллану, әйләнә-тирә табигый мохитне саклау өлкәсендә:

- Россия Федерациясә Шәһәр төзелеше кодексына ярашлы рәвештә, жирлекнең генераль планы проектын һәм жирлекнең башка шәһәр төзелеше документациясә проектларын эшли һәм жирлек советын раслауга кертә, аларны гамәлгә ашыруны тәмин итә;

жирләрне резервлау һәм муниципаль ихтыяжлар өчен жир участкаларын тартып алуны гамәлгә ашыра;

- жирлек чикләрендә муниципаль жир контролен гамәлгә ашыра,

Россия Федерациясә Шәһәр төзелеше кодексында каралган очракларда биналарны, корылмаларны тикшерә һәм мондый тикшерүләр барышында ачыкланган бозуларны бетерү турында тәкъдимнәр бирә;

шәхси торак төзелеше объектын яки бакча йортын төзү яки реконструкцияләү турында белдерүдә күрсәтелгәннәрнең туры килүе турында хәбәр итүләр жибәрә (алга таба - планлаштырыла торган төзелеш турында

хэбэрнамэ) индивидуаль торак төзелеше объекты яки бакча йорты параметрларының билгелэнгән параметрларына һәм индивидуаль торак төзелеше объектын яки бакча йортын жир участогында урнаштыруның рөхсәт ителүенә, планлаштырыла торган төзелеш турында белдерүдә күрсәтелгән индивидуаль торак төзелеше объекты яки бакча йорты параметрларының билгелэнгән параметрларга һәм (яки) шәхси торак төзелеше объектын яки бакча йортын жир участогында урнаштыруның рөхсәт ителмәве, төзелгән яки реконструкциялэнгән шәхси торак төзелеше яки бакча йорты объектларының торак пункт территорияләрендә урнашкан жир кишәрлекләрендә индивидуаль торак төзелеше объектларын яки бакча йортларын төзөгәндә яки реконструкциялэгәндә шәһәр төзелеше эшчәнлегә турындагы закон таләпләренә туры килмәве яки туры килмәве турында хэбэрнамәләр;

- Россия Федерациясенәң гражданлык законнары нигезендә үз белдеге белән төзелешне сүтү турында карарлар, үз белдеге белән төзелешне сүтү яки аны рөхсәт ителгән төзелешнең чик параметрларына, капитал төзелеш объектларын реконструкцияләүгә, жирдән файдалану һәм төзелеш кагыйдәләренә, территорияне планлаштыру буенча документациягә яки федераль законнарда билгелэнгән капитал төзелеш объектлары параметрларына мәжбүри таләпләргә туры китерү турында карарлар кабул итә;

максатчан билгеләнеше буенча кулланылмый торган яки Россия Федерациясә законнарын бозып кулланыла торган жир участогын алу турында карарлар кабул итә;

үз белдеге белән төзелгән бинаны сүтә яки демонтажлый яки Россия Федерациясә Шәһәр төзелеше кодексында каралган очрақларда аны билгелэнгән таләпләргә туры китереп китерә;

муниципаль милектә булган жирләрне рациональ файдалануны һәм саклауны планлаштыруны һәм оештыруны гамәлгә ашыра;

муниципаль урман контролен гамәлгә ашыра;

- халыкка экологик хәл турында хэбәр итә, тиешле органнарға әйләнә-тирә мохиткә куркыныч тудыручы, табигатьтән файдалану турындагы законнарны бозучы предприятиеләр, учреждениеләр, оешмаларның гамәлләре турында хэбәр итә;

Россия Федерациясә Су законнары белән билгелэнгән чикләрдә су объектлары хужасының вәкаләтләрен, халыкны аларны куллануны чикләү турында мәгълүмат бирүне гамәлгә ашыра;

Россия Федерациясә Шәһәр төзелеше кодексында каралган очрақларда биналарны, корылмаларны тикшерә һәм мондый тикшерүләр барышында ачыкланган бозуларны бетерү турында тәкъдимнәр бирә.

4) Төзелеш, транспорт һәм элементә өлкәсендә:

- халыкны элементә хезмәтләре белән тәэмин итү өчен шартлар тудыруны тәэмин итә;

-адреслашу объектларына адреслар бирә, адресларны үзгәртү, гамәлдән чыгару, урам-юл челтәре элементларына исемнәр бирү (федераль әһәмияттәге автомобиль юлларыннан, төбәк яки муниципаль-ара әһәмияттәге автомобиль юлларыннан, муниципаль районның жирле әһәмияттәге автомобиль юлларыннан тыш), торак пункт чикләрендәге планлаштыру структурасы

элементларына исемнәр бирү, мондый исемнәрне үзгәртү, гамәлдән чыгару, мәгълүматны Дәүләт адреслы челтәрендә урнаштыру реестрлар;

торак пунктлар чикләрендә жирле әһәмияттәге автомобиль юлларына карата юл эшчәнлеген гамәлгә ашыра һәм аларда юл хәрәкәте иминлеген тәэмин итә, шул исәптән парковкалар (парковка урыннары) булдыру һәм эшләвен тәэмин итә;

халыкка транспорт хезмәтләре күрсәтү һәм торак пункт чикләрендә халыкка транспорт хезмәте күрсәтүне оештыру өчен шартлар тудыра;

5) торак өлкәсендә:

- социаль наем шартнамәләре буенча бирелә торган торак урыннарына мохтаж гражданны билгеләнгән тәртиптә исәпкә ала;

- торак биналарны торак булмаган биналарга һәм торак булмаган биналарны торак биналарга күчерү турында билгеләнгән тәртиптә карарлар кабул итә, торак биналарны үзгәртеп коруны һәм үзгәртеп планлаштыруны килештерә, билгеләнгән тәртиптә муниципаль торак фондының торак биналарын яшәү өчен яраксыз дип таный;

- торак пунктта яшәүче һәм торак шартларын яхшыртуга мохтаж аз керемле гражданны торак законнары нигезендә торак биналар белән тәэмин итә;

б) авыл хужалыгы һәм эшмәкәрлекне үстерү өлкәсендә:

авыл хужалыгы житештерүен үстерү һәм авыл хужалыгы продукциясе, чимал һәм азык-төлек базарын киңәйтү өчен шартлар тудыра, Кече һәм урта эшкуарлыкны үстерү өчен шартлар тудыра;

7) торак-коммуналь, көнкүреш, сәүдә һәм халыкка башка хезмәт күрсәтү өлкәсендә:

торак пункт чикләрендә халыкны су белән тәэмин итүне, су чыгаруны, халыкны ягулык белән тәэмин итүне Россия Федерациясе законнары белән билгеләнгән вәкаләтләр чикләрендә оештыра;

халыкны жәмәгать туклануы, сәүдә һәм көнкүреш хезмәтләре белән тәэмин итү өчен шартлар тудыра; базарлар һәм ярминкәләр оештыра;

халыкка китапханә хезмәте күрсәтүне, торак пункт китапханәләренен китапханә фондының тулыландыруны һәм саклауны тәэмин итүне оештыра;

ял оештыру һәм авыл халкын мәдәният оешмалары хезмәтләре белән тәэмин итү өчен шартлар тудыра;

торак пункт территориясендә физик культура, мәктәп спорты һәм массакүләм спортны үстерү өчен шартлар тудыра, торак пунктта рәсми физкультура-сәламәтләндерү һәм спорт чараларын үткәрүне оештыра;

торак пунктта яшәүчеләрнең күпләп ял итү өчен шартлар тудыра һәм халыкның күпләп ял итү урыннарын төзекләндерүне оештыра, шул исәптән гражданның гомуми файдаланудагы су объектларына һәм аларның яр буйларына иреккә керүен тәэмин итә;

ритуаль хезмәтләр күрсәтүне оештыра һәм жирләү урыннарын тәэмин итә;

- энергияне сак тоту һәм энергетик нәтижәлелекне арттыру өлкәсендә муниципаль программаларны тормышка ашыра, муниципаль берәмлек чикләрендә муниципаль торак фонды булган күпфатирлы йортларны энергетик тикшерү үткәрүне оештыра, энергияне сак тоту һәм энергетик нәтижәлелекне арттыру турындагы законнарда каралган башка чараларны оештыра һәм үткәрә;

- 2010 елның 27 июлендәге «Жылылык белән тээмин итү турында»гы 190-ФЗ санлы Федераль закон белән каралган жылылык белән тээмин итүне оештыру вәкаләтләрне гамәлгә ашыра;

- 2011 елның 07 декабрәдәге «Су белән тээмин итү һәм ташландык суларны агызу турында»гы 416-ФЗ санлы Федераль законда каралган су белән тээмин итү һәм ташландык суларны агызу өлкәсендәге вәкаләтләрне гамәлгә ашыра;

жирлекнең коммуналь инфраструктура системаларын комплекслы үстерү программасын, жирлекнең транспорт инфраструктурасын комплекслы үстерү программасын, жирлекнең социаль инфраструктурасын комплекслы үстерү программасын эшли һәм раслый, аларга таләпләр Россия Федерациясе Хөкүмәте тарафыннан билгеләнә;

8) төзекләндерү өлкәсендә:

каты коммуналь калдыкларны туплау (шул исәптән аерым туплау) һәм транспортлау буенча эшчәнлекне оештыруда катнаша;

торак пункт территориясен төзекләндерүне оештыра, торак пункт Советы карары белән расланган төзекләндерү кагыйдәләренә ярашлы;

- төзекләндерү өлкәсендә муниципаль контрольне гамәлгә ашыра, аның предметы булып торак пункт территориясен төзекләндерү кагыйдәләрен, инвалидлар өчен социаль, инженерлык һәм транспорт инфраструктурасы объектларына һәм күрсәтелә торган хезмәтләргә ирешү мөмкинлеген тээмин итү таләпләрен үтәү тора,

шәһәр урманнарын, торак пунктлар чикләрендә урнашкан аеруча саклана торган табигый территорияләр урманнарын куллануны, саклауны, саклауны, яңадан үрчетүне оештыра;

9) гражданнарның хокукларын һәм ирекләрен саклау, законлылыкны тээмин итү, Халыкны һәм территорияне гадәттән тыш хәлләрдән саклау өлкәсендә:

- торак пункт территориясендә законнарны, дәүләт хакимияте һәм жирле үзидарә органнары актларын үтәүне, гражданнарның хокукларын һәм ирекләрен саклауны тээмин итә;

- дәүләт хакимияте органнары һәм дәүләт вазыйфаи затлары, предприятиеләр, учреждениеләр, оешмаларның жирле үзидарә хокукларын бозучы актларын билгеләнгән тәртиптә, шул исәптән судта яки арбитраж судында шикаять итә;

- торак пункт чикләрендә гадәттән тыш хәлләр нәтижәләрен кисәтүдә һәм бетерүдә катнаша;

- торак пунктлар чикләрендә беренчел янгын куркынычсызлыгы чараларын үткәрүне тээмин итә;

- жәмәгать тәртибен саклауда катнашучы гражданнарга һәм аларның берләшмәләренә ярдәм күрсәтүне, халык дружиналары эшчәнлеген өчен шартлар тудыруны тээмин итә;

территориаль оборона һәм гражданнар оборонасы, халыкны һәм торак пункт территориясен табигый һәм техноген характердагы гадәттән тыш хәлләрдән саклау буенча чараларны оештыра һәм гамәлгә ашыруны тээмин итә;

- гадәттән тыш хәлләрне бетерү өчен жирле финанс һәм матди ресурслар резервларын булдыруны тээмин итә;

үз вәкаләтләре чикләрендә һәм билгеләнгән тәртиптә халыкка гадәттән тыш хәлләр килеп чыгу куркынычы яки барлыкка килү турында вакытында хәбәр итүне һәм мәгълүмат бирүне тәмин итә;

торак пункт территориясендә авария-коткару хезмәтләре һәм (яки) авария-коткару формироваһиеләре эшчәнлеген оештыра, тәмин итә;

- су объектларында кешеләрнең иминлеген тәмин итү, аларның тормышын һәм сәламәтлеген саклау чараларын гамәлгә ашыруны тәмин итә;

муниципаль сайлаулар, жирле референдум, жирлек депутатын чакыртып алу буенча тавыш бирү, жирлек чикләрен үзгәртү, жирлекне үзгәртеп кору мәсьәләләре буенча тавыш бирүне эзерләүне һәм үткәрүне оештыру һәм матди-техник тәмин итүне гамәлгә ашыра;

жыелышлар, митинглар, урам йөрешләре, демонстрацияләр һәм пикетлар үткәрү, спорт, тамаша һәм башка массакүләм ижтимагый чаралар оештыру белән бәйле законнарда каралган чараларны гамәлгә ашыра;

терроризм һәм экстремизмны профилактикалауда, шулай ук торак пункт территориясендә терроризм һәм экстремизм күренешләренең нәтижеләрен минимальләштерүдә һәм (яки) бетерүдә катнаша;

- торак пункт чикләрендә коррупциягә каршы тору чараларын гамәлгә ашыра;

- жирле үзидарәнең сайлап куелган вазыйфай затларының, жирле үзидарәнең сайлап куелган органнары әгъзаларының, жирлек Советы депутатларының, муниципаль хезмәткәрләренең һәм муниципаль учреждениеләр хезмәткәрләренең һөнәри белемнәрен һәм өстәмә һөнәри белемнәрен оештыра, муниципаль хезмәт өчен кадрлар эзерләүне оештыра;

- торак пункт территориясендә яшәүче Россия Федерациясе халыкларының телләрен һәм мәдәниятен саклауга һәм үстерүгә, мигрантларның социаль һәм мәдәни адаптациясенә, милләтара (этникара) конфликтларны профилактикалауга юнәлдерелгән чараларны гамәлгә ашыру өчен шартлар тудыра;

депутатларның сайлаучылар белән очрашуларын үткәрү өчен махсус билгеләнгән урыннарны билгели, шулай ук депутатларның сайлаучылар белән очрашуларын үткәрү өчен жирле үзидарә органнары тарафыннан бирелә торган биналар исемлеген һәм аларны бирү тәртибен билгели;

10) мәдәният, спорт һәм балалар һәм яшьләр белән эшләү өлкәсендә:

- Россия Федерациясе халыкларының мәдәни мирас объектларын (тарих һәм мәдәният һәйкәлләрен) саклауны, куллануны һәм популярлаштыруны тәмин итә (алга таба-торак пункт милкендәге мәдәни мирас объектлары (тарих һәм мәдәният һәйкәлләре), торак пункт территориясендә урнашкан жирле (муниципаль) эһәмияттәге мәдәни халык объектларын (тарих һәм мәдәният һәйкәлләрен) саклау;

жирле традицион халык сәнгать ижатын үстерү өчен шартлар тудыра, торак пунктта халык сәнгать кәсепләрен саклау, торгызу һәм үстерү өчен шартлар тудыра;

торак пункт территориясендә урнашкан муниципаль музейларны тотуны тәмин итә;

- торак пунктта балалар һәм яшьләр белән эшләү буенча чаралар оештыра һәм гамәлгә ашыра;

11) жирлекнең жирле үзидарә органнарына федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрен үтәү өлкәсендә;

- федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары нигезендә жирлекнең жирле үзидарә органнарына тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыра;

дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыру өчен тапшырылган матди һәм финанс чараларын исәпкә ала һәм тиешле файдалануны тәмин итә;

- тапшырылган дәүләт вәкаләтләрен тиешле федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән билгеләнгән тәртиптә гамәлгә ашыру турында хисаплар тапшыра;

- жирлек Советы карарларына ярашлы рәвештә, жирлекнең жирле үзидарә органнары карамагындагы Матди ресурслардан һәм финанс чараларыннан үзенә тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыру өчен өстәмә файдалануны тәмин итә

12) башка вәкаләтләр:

- жирлек Советы эшчәнлеген оештыру, хокукый, мәгълүмати, матди-техник һәм башка тәмин итүне гамәлгә ашыра;

торак пунктның архив фондын формалаштыруны тәмин итә;

үз вәкаләтләре чикләрендә федераль законнарга ярашлы рәвештә халыкара һәм тышкы икътисади элементләрен гамәлгә ашыра;

- жирле эһәмияттәге мәсьәләләрен хәл итү максатларында гражданны торак пункт өчен социаль эһәмиятле эшләрен (шул исәптән дежурлыкларны) ирекле нигездә башкаруга жәлеп итү турында Карар кабул итә һәм аларны үткәрүне оештыра;

- муниципаль хезмәтләр реестрын формалаштыру һәм алып бару тәртибен билгели;

жирле эһәмияттәге мәсьәләләр буенча башка вәкаләтләрен гамәлгә ашыра, законнар, әлеге Устав, жирлек Советы карарлары белән жирлек советы яки башка жирле үзидарә органнары компетенциясенә кертелгән вәкаләтләрдән тыш.

2. Жирлекнең башкарма комитеты Муниципаль контрольне гамәлгә ашыруга вәкаләтле орган булып тора.

Муниципаль контроль өлкәсендәге башкарма комитетның вәкаләтләренә түбәндәгеләр керә:

1) Тиешле территориядә муниципаль контроль оештыру һәм гамәлгә ашыру. Муниципаль контроль төрләре һәм аларны гамәлгә ашыруга вәкаләтле жирле үзидарә органнары исемлеге муниципаль берәмлекнең вәкилле органы билгеләгән тәртиптә алып барыла;

2) жирле үзидарә органнарына гамәлгә ашыру вәкаләтләре бирелгән төбәк дәүләт контролен (күзәтчелеген) оештыру һәм гамәлгә ашыру;

3) тиешле эшчәнлек өлкәләрендә муниципаль контрольне гамәлгә ашыруның административ регламентларын эшләү, Россия Федерациясе субъектлары башкарма хакимиятенең вәкаләтле органнары тарафыннан раслана торган типовой административ регламентлар, жирле үзидарә органнарына

гамәлгә ашыру вәкаләтләре бирелгән төбәк дәүләт контролен (күзәтчелеген) гамәлгә ашыруның административ регламентларын эшләү. Күрсәтелгән административ регламентларны эшләү һәм кабул итү Россия Федерациясе субъектларының норматив хокукый актларында билгеләнгән тәртиптә башкарыла;

4) авыл жирлекләрендә жирле үзидарәнең вәкаләтле органнары тарафыннан гамәлгә ашырыла торган муниципаль контрольдән тыш, күрсәткечләре һәм методикасы Россия Федерациясе Хөкүмәте тарафыннан расланган тиешле эшчәнлек өлкәләрендә муниципаль контрольнең нәтижәлеге мониторинглауны оештыру һәм үткөрү;

5) Россия Федерациясе субъектларының федераль законнарында, законнарында һәм башка норматив хокукый актларында каралган башка вәкаләтләрен гамәлгә ашыру.

2008 елның 26 декабрдәге «Дәүләт контролен (күзәтчелеген) һәм муниципаль контрольне гамәлгә ашырганда юридик затларның һәм шәхси эшмәкәрләрнең хокукларын яклау турында»гы 294-ФЗ санлы Федераль закон нигезләмәләре муниципаль контрольне гамәлгә ашыру, юридик затларның, шәхси эшмәкәрләрнең хокукларын яклау белән бәйле мөнәсәбәтләргә карата кулланыла.

3. Башкарма комитетның жирле әһәмияттәге мәсьәләләргә карамаган мәсьәләләренә хәл итү буенча түбәндәге хокуклары бар:

торак пункт музейларын булдыру;

торак пунктта нотариус булмаган очракта законнарда каралган нотариаль гамәлләр башкарырга;

- опека һәм попечительлек буенча эшчәнлекне гамәлгә ашыруда катнашырга;

торак пункт территориясендә жирле милли-мәдәни автономияләрнең хокукларын гамәлгә ашыру белән бәйле эшчәнлекне гамәлгә ашыру өчен шартлар тудырырга;

-Россия Федерациясе халыкларының милли-мәдәни үсешенә һәм торак пункт территориясендә миллиәтара мөнәсәбәтләр өлкәсендәге чараларны гамәлгә ашыруга ярдәм күрсәтергә;

- жирлек территориясендә урнашкан муниципаль предприятиеләрне һәм учреждениеләрне мобилизацияләү буенча чараларны оештыруда һәм гамәлгә ашыруда катнашырга;

муниципаль янгын күзәтчелеген булдыру;

- туризмны үстерү өчен шартлар тудыру;

кеше хокукларын тәмин итүне жәмәгать контролен гамәлгә ашыручы жәмәгать күзәтү комиссияләренә һәм мәжбүри тоту урыннарында булган кешеләргә ярдәм күрсәтү;

-инвалидларның ижтимагый берләшмәләренә, шулай ук Гомумроссия инвалидларның ижтимагый берләшмәләре тарафыннан оештырылган оешмаларга 1995 елның 24 ноябрдәге «Россия Федерациясендә инвалидларны социаль яклау турында»гы 181-ФЗ санлы Федераль закон нигезендә ярдәм күрсәтергә;

2008 елның 26 декабрендәге «Дәүләт контролен (күзәтчелеген) һәм муниципаль контрольне гамәлгә ашырганда юридик затларның һәм шәхси эшмәкәрләрнең хокукларын яклау турында»гы 294-ФЗ санлы Федераль закон нигезләмәләре муниципаль контрольне гамәлгә ашыру, юридик затларның, шәхси эшмәкәрләрнең хокукларын яклау белән бәйлә мөнәсәбәтләргә карата кулланыла.

3. Башкарма комитетның жирле әһәмияттәге мәсьәләләргә карамаган мәсьәләләрне хәл итү буенча түбәндәге хокуклары бар:

торақ пункт музейларын булдыру;

торақ пунктта нотариус булмаган очракта законнарда каралган нотариаль гамәлләр башкарырга;

- опека һәм попечительлек буенча эшчәнлекне гамәлгә ашыруда катнашырга;

торақ пункт территориясендә жирле милли-мәдәни автономияләренң хокукларын гамәлгә ашыру белән бәйлә эшчәнлекне гамәлгә ашыру өчен шартлар тудырырга;

-Россия Федерациясе халыкларының милли-мәдәни үсешенә һәм торақ пункт территориясендә миллиләтара мөнәсәбәтләр өлкәсендәге чараларны гамәлгә ашыруга ярдәм күрсәтергә;

- жирлек территориясендә урнашкан муниципаль предприятиеләрне һәм учреждениеләрне мобилизацияләү буенча чараларны оештыруда һәм гамәлгә ашыруда катнашырга;

муниципаль яңгың күзәтчелеген булдыру;

- туризмны үстерү өчен шартлар тудыру;

кеше хокукларын тәэмин итүне жәмәгать контролен гамәлгә ашыручы жәмәгать күзәтү комиссияләренә һәм мәжбүри тоту урыннарында булган кешеләргә ярдәм күрсәтү;

-инвалидларның ижтимагый берләшмәләренә, шулай ук Гомумроссия инвалидларның ижтимагый берләшмәләре тарафыннан оештырылган оешмаларга 1995 елның 24 ноябрендәге «Россия Федерациясендә инвалидларны социаль яклау турында»гы 181-ФЗ санлы Федераль закон нигезендә ярдәм күрсәтергә;

56 маддә. Жирле үзидарә органнары арасындагы бәхәсләрне хәл итү һәм үзара хезмәттәшлек нигезләре

1. Жирле үзидарә органнарының үзара эш итү тәртибен жирлек советы билгели ала.

2. Жирле үзидарә органнары арасында аларның вәкаләтләрен гамәлгә ашыру мәсьәләләре буенча бәхәсләр килешү процедураларын үткәрү юлы белән яки суд тәртибендә хәл ителә.

VI бүлек. БАШКА ЖИРЛЕ ҮЗИДАРӘ ОРГАННАРЫ

57 маддә. Торак пунктның контроль-хисап органы

1. Жирлекнең контроль-хисап органы Даими эшләүче, финанс контроленең коллегиаль органы булып тора, аның вәкаләтләрен «Татарстан Республикасы Ютазы муниципаль районы» муниципаль берәмлегенең Контроль-хисап палатасы гамәлгә ашыра.

2. «Татарстан Республикасы Ютазы муниципаль районы» муниципаль берәмлегенең Контроль-хисап палатасын оештыру һәм эшчәнлек тәртибе, вәкаләтләре Россия Федерациясе Бюджет кодексы, 2011 елның 7 февралендәге «Россия Федерациясе субъектлары һәм муниципаль берәмлекләренен контроль-хисап органнарын оештыруның һәм эшчәнлегенең гомуми принциплары турында»гы 6-ФЗ санлы, 2003 елның 6 октябрдәге «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында»гы 131-ФЗ санлы федераль законнар белән билгеләнә, Россия Федерациясенен башка федераль законнары һәм башка норматив хокукый актлары белән, әлеге Устав, «Татарстан Республикасы Ютазы муниципаль районы» муниципаль берәмлеге Советы тарафыннан расланган Контроль-хисап палатасы турында Нигезләмә, башка муниципаль норматив хокукый актлар.

Федераль законнарда билгеләнгән очракларда һәм тәртиптә муниципаль берәмлекләренен контроль-хисап органнарын оештыруны һәм эшчәнлеген хокукый жайга салу шулай ук Татарстан Республикасы законнары белән гамәлгә ашырыла.

VII бүлек. МУНИЦИПАЛЬ ХЕЗМӘТ УЗУ ҺӘМ МУНИЦИПАЛЬ ВАЗЫЙФАЛАРНЫ БИЛӘУ

58 маддә. Гомуми нигезләмәләр

1. Муниципаль хезмәт гражданның һөнәри эшчәнлеге, ул даими нигездә муниципаль хезмәт вазифаларында башкарыла, алар хезмәт килешүе (контракты) төзү юлы белән алыштырыла.

2. Муниципаль хезмәт вазыйфалары муниципаль хокукый актлар белән Татарстан Республикасында муниципаль хезмәт вазыйфалары реестры нигезендә билгеләнә.

3. Муниципаль хезмәтне финанслау жирлек бюджеты акчалары хисабына башкарыла.

4. Россия Федерациясенен дәүләт телен белгән гражданны муниципаль хезмәткә тигез керү мөмкинлегенә ия һәм аның женесенә, расасына, милләтенә, чыгышына, мөлкәти һәм вазыйфаи хәленә, яшәү урынына, дингә, ышануларга, ижтимагый берләшмәләргә каравына, шулай ук муниципаль хезмәткәрнең һөнәри һәм эшлекле сыйфатларына бәйлә булмаган башка шартларга карамастан, аның тигез шартларда үтүенә ия.

Һөнәри белем дәрәжәсенә, муниципаль хезмәт стажына яки муниципаль хезмәт вазыйфаларын биләү өчен кирәкле белгечлек, эзерлек юнәлеше буенча эш стажына квалификация таләпләре муниципаль хезмәт вазыйфаларын биләү өчен типовой квалификация таләпләре нигезендә муниципаль хокукый актлар белән билгеләнә, алар муниципаль хезмәт вазыйфалары классификациясенә ярашлы рәвештә Татарстан Республикасы законы белән билгеләнә.

Вазифа бурычларын үтәү өчен кирәкле белем һәм күнекмәләргә квалификация таләпләре муниципаль хезмәткәрнең һөнәри хезмәт эшчәнлеге өлкәсенә һәм төренә бәйлә рәвештә аның вазифа Инструкциясе белән билгеләнә. Муниципаль хезмәткәрнең вазифа инструкциясендә шулай ук белгечлеккә, эзерлек юнәлешенә квалификация таләпләре каралырга мөмкин.

59 маддә. Муниципаль хезмәт вазыйфасы

1. Муниципаль хезмәт вазыйфасы - әлеге Устав нигезендә төзелә торган

жирле үзидарэ органындагы вазыйфа, жирле үзидарэ органының яисэ муниципаль вазыйфаны биләүче затның вәкаләтләрен үтәүне тәэмин итү бурычларын билгеләнгән түгәрәк белән тәэмин итү буенча билгеләнгән вазыйфа.

60 маддә. Муниципаль вазыйфаны биләүче зат, муниципаль хезмәткәр

1. Муниципаль вазыйфаларны биләүче затлар булып түбәндәгеләр тора (әлеге затларны 2003 елның 06 октябрәндәге «Россия Федерациясендә жирле үзидарэ оештыруның гомуми принциплары турында»гы 131-ФЗ санлы Федераль законның 2 маддәсендәге 1 өлешенен унтугызынчы абзацы нигезендә билгеләргә).

2. Муниципаль хезмәткәр федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары нигезендә муниципаль хокукый актларда билгеләнгән тәртиптә башкаручы граждандан, муниципаль хезмәт вазыйфасы буенча пособие түләү буенча Вазыйфаларны Поселение бюджеты акчалары исәбеннән түли.

3. Жирле үзидарэ органнары эшчәнлеген техник яктан тәэмин итү вазыйфаларын башкаручы затлар муниципаль хезмәт вазыйфаларын башкармыйлар һәм муниципаль хезмәткәрләр булып тормыйлар.

61 маддә. Муниципаль хезмәткәрнең хокуклары һәм бурычлары

1. Муниципаль хезмәткәр түбәндәгеләргә хокуклы:

- 1) аның муниципаль хезмәтнең биләгән вазыйфасы буенча хокукларын һәм бурычларын билгеләүче документлар, вазыйфаи бурычларын үтәүнең сыйфатын бәяләү критерийлары һәм хезмәт буенча алга китү шартлары белән танышу;
- 2) вазыйфаи бурычларны башкару өчен кирәкле оештыру-техник шартларны тәэмин итү;
- 3) хезмәт хакы һәм хезмәт законнары, муниципаль хезмәт турындагы законнар һәм хезмәт шартнамәсе (контракт) нигезендә башка түләүләр;
- 4) эш (хезмәт) вакытының нормаль дәвамлылыгын билгеләү, ял көннәрен һәм эш көне булмаган бәйрәм көннәрен бирү, шулай ук еллык түләүле отпускны тәэмин итә торган ял;
- 5) вазыйфаи бурычларны үтәү өчен кирәкле мәгълүматны һәм материалларны билгеләнгән тәртиптә алу, шулай ук жирле үзидарэ органы эшчәнлеген камилләштерү турында тәкъдимнәр кертүгә;
- 6) муниципаль хезмәтнең вакантлы вазыйфасын биләүгә конкурста үз инициативасы белән катнашу;
- 7) муниципаль хокукый акт нигезендә жирле бюджет акчалары исәбеннән өстәмә һөнәри белем алу;
- 8) үзенә шәхси мәгълүматларын яклау;
- 9) үз эшенең барлык материаллары, һөнәри эшчәнлекләре турында чакыртып алулар һәм аларны шәхси эшенә керткәнчә башка документлар белән танышу, шулай ук аның язма аңлатмаларын шәхси эшенә беркетеп кую;
- 10) берләшмәсе, һөнәри берлекләр төзү хокукын да керттеп, үз хокукларын, социаль-икътисадый һәм һөнәри мәнфәгатьләрен яклау өчен;
- 11) хезмәт законнары нигезендә индивидуаль хезмәт бәхәсләрен карау, муниципаль хезмәттә үз хокукларын һәм законлы мәнфәгатьләрен яклау, аларның бозуларына карата судка шикаять белдерүне керттеп;
- 12) Россия Федерациясе законнары нигезендә пенсия белән тәэмин итү.

2. Муниципаль хезмәткәр, контракт буенча жирле администрация башлыгы вазыйфасын биләүче муниципаль хезмәткәрдән гайре, яллаучы вәкиленә (эш бирүчегә) алдан язмача хәбәр итеп, мәнфәгатьләр конфликтына тәэсир итмәсә һәм 2007 елның 02 мартындагы «Россия Федерациясендә муниципаль хезмәт турында»гы 25-ФЗ санлы Федераль законда башкасы каралмаган булса, башка түләүле эшне башкарырга хокуклы.

3. Муниципаль хезмэткэр түбэндәгеләргә бурычлы:

- 1) Россия Федерациясе Конституциясен, федераль конституциячел законнарны, федераль законнарны, Россия Федерациясенә башка норматив хокукый актларын, конституцияне (уставларны), Россия Федерациясе субъектларының законнарын һәм башка норматив хокукый актларын, муниципаль берәмлек уставын һәм башка муниципаль хокукый актларны үтәргә һәм аларның үтәлешен тәмин итәргә;
  - 2) вазыйфай инструкция нигезендә вазыйфай бурычларны башкарырга;
  - 3) вазыйфай бурычларын үтәгәндә кешенә һәм гражданның, расага, милләтенә, теленә, дингә һәм башка шартларга бәйсез рәвештә, хокукларын, ирекләрен һәм законлы мәнфәгатләрә, шулай ук оешмаларның хокукларын һәм законлы мәнфәгатләрә үтәргә;
  - 4) жирле үзидарә органында билгеләнгән эчке хезмэт тәртибе кагыйдәләрен, вазыйфай инструкцияне, хезмэт мәгълүматы белән эшләү тәртибен үтәргә;
  - 5) вазыйфай бурычларны тиешенчә башкару өчен кирәкле квалификация дәрәжәсен саклап калу;
  - 6) дәүләт серен һәм федераль законнар белән саклана торган башка серне тәшкил итүче белешмәләрен, шулай ук вазыйфай бурычларын үтәргә бәйлә рәвештә ана мәгълүм булган белешмәләрен, шул исәптән гражданның шәхси тормышына һәм сәламәтлегенә кагылышлы яисә аларның намусына һәм абруена кагыла торган белешмәләренә фаш итмәскә;
  - 7) дәүләт һәм муниципаль мөлкәтне, шул исәптән аңа вазыйфай бурычларны башкару өчен бирелгән мөлкәтне сакларга;
  - 8) үз гаиләсенә үзе һәм әгъзалары турында Россия Федерациясе законнарында каралган белешмәләрен билгеләнгән тәртиптә тапшырырга;
  - 9) яллаучы вәкиленә (эш бирүчегә) Россия Федерациясе гражданлыгын туктату турында йә чит ил гражданлыгын (подданствосын) Россия Федерациясе халыкара шартнамәсендә катнашучы чит ил гражданын язма рәвештә хәбәр итәргә, аның нигезендә чит ил гражданы муниципаль хезмәттә булырга хокуклы, муниципаль хезмәткәргә шул хакта билгеле булган көнне, әмма Россия Федерациясе гражданлыгы йә чит ил гражданлыгы (подданствосы) туктатылган көннән алып биш эш көннән дә соңга калмыйча, аның нигезендә чит ил гражданы муниципаль хезмәттә булырга хокуклы;
  - 10) чит дәүләт гражданлыгын (подданствосын) алу турында йә чит дәүләт территориясендә гражданның даими яшәү хокукын раслаучы бүтән документ яисә башка документ алу турында яллаучы (эш бирүче) вәкиленә (эш бирүчегә) язма рәвештә хәбәр итәргә, муниципаль хезмәткәргә бу хакта билгеле булган көнне, әмма чит дәүләт гражданлыгы (подданствосы) алынган көннән алып биш эш көннән дә соңга калмыйча йә гражданның чит ил территориясендә яшәргә рөхсәт кәгазе яисә даими яшәү хокукын раслаучы башка документ алганнан соң;
  - 11) әлеге Федераль закон һәм башка федераль законнар белән билгеләнгән чикләүләрен үтәргә, йөкләмәләрен үтәргә, тыюларны бозмаска;
  - 12) эш бирүче (эш бирүче) вәкиленә вазифа бурычларын үтәгәндә шәхси кызыксыну турында язма рәвештә хәбәр итәргә, бу мәнфәгатләр конфликтна китерергә мөмкин, һәм мондый конфликтны булдырмау буенча чаралар күрергә.
4. Муниципаль хезмәткәр үзенә бирелгән законсыз йөкләмәне үтәргә хокуклы түгел. Муниципаль хезмәткәр фикеренчә, хокуксыз булган тиешле житәкчедән йөкләмә алганда, муниципаль хезмәткәр әлеге йөкләмәне үтәгәндә бозылырга мөмкин булган федераль законнар һәм Россия Федерациясенә башка норматив хокукый актлары, Татарстан Республикасы законнары һәм башка норматив хокукый актлары, муниципаль хокукый актлар нигезләмәләрен күрсәтеп, йөкләмә биргән житәкчегә язма рәвештә әлеге йөкләмәнең законсызлыгын дәлилләүне тапшырырга тиеш бу йөкләмә. Әлеге йөкләмәне житәкче язма рәвештә раслаган очракта, муниципаль хезмәткәр аны үтәүдән баш тартырга тиеш. Законсыз йөкләмә үтәлгән очракта муниципаль хезмәткәр һәм бу йөкләмәне биргән житәкче Россия Федерациясе законнары нигезендә жаваплы.

62 маддә. Муниципаль хезмәткәргә бирелә торган гарантияләр

1. Муниципаль хезмәткәргә түбәндәгеләр гарантияләне:

- 1) вазыйфаи инструкция нигезендә аның вазыйфаи бурычларын үтәвен тәэмин итә торган эш шартлары;
  - 2) үз вакытында һәм тулы күләмдә акчалата түләү алуга хокук;
  - 3) эш (хезмәт) вакытының нормаль дәвамлылыгын билгеләү, ял көннәрен һәм эш көне булмаган бәйрәм көннәрен бирү, шулай ук еллык түләүле отпускны тәэмин итә торган ял;
  - 4) муниципаль хезмәткәргә һәм аның гаилә әгъзаларына медицина хезмәте күрсәтү, шул исәптән муниципаль хезмәткәр пенсиягә чыкканнан соң;
  - 5) тиешле еллар эшләгән өчен һәм инвалидлыкка бәйле рәвештә пенсия белән тәэмин итү, шулай ук вазыйфаи бурычларын үтәүгә бәйле рәвештә вафат булган очракта муниципаль хезмәткәрнең гаилә әгъзаларын пенсия белән тәэмин итү;
  - 6) вазыйфаи бурычларын үтәүгә бәйле рәвештә муниципаль хезмәткәрнең сәламәтлегенә һәм мөлкәтенә зыян китерү очрагына мәжбүри дәүләт иминләштерүе;
  - 7) муниципаль хезмәткәрләрнең муниципаль хезмәт узу чорында авыруы яисә хезмәткә сәләтлелеген югалту очрагына яисә аны туктатканнан соң мәжбүри дәүләт социаль иминиятләштерүе, әмма ул вазыйфаи бурычларын үтәүгә бәйле рәвештә барлыкка килгән;
  - 8) федераль законнарда билгеләнгән очракларда, тәртиптә һәм шартларда аның вазыйфаи бурычларын үтәүгә бәйле рәвештә муниципаль хезмәткәрне һәм аның гаилә әгъзаларын көчләүдән, янаулардан һәм башка хокук булмаган гамәлләрдән яклау.
2. Жирле үзидарә органы бетерелүгә йә жирле үзидарә органы хезмәткәрләре штаты кыскаруга бәйле рәвештә муниципаль хезмәткәрләр белән хезмәт шартнамәсе өзәлгәндә, муниципаль хезмәткәргә, оешма бетерелүгә йә оешма хезмәткәрләре штаты кыскартылуга бәйле рәвештә алар эштән азат ителгән очракта, хезмәткәрләр өчен хезмәт законнарында билгеләнгән гарантияләр бирелә.
3. Муниципаль хезмәткәрләргә Татарстан Республикасы законнары белән өстәмә гарантияләр бирелергә мөмкин.

63 маддә. Муниципаль хезмәткәрнең дисциплина җаваплылыгы

1. Дисциплинар гамәл кылган өчен - муниципаль хезмәткәрләргә аның өстенә йөкләнгән хезмәт бурычларын үтәмәгән яисә тиешенчә үтәмәгән өчен - яллаучы (эш бирүче) вәкиле түбәндәге дисциплинар түләтүләрне кулланырга хокуклы:
  - 1) кисәтү;
  - 2) шелтә;
  - 3) муниципаль хезмәттән тиешле нигезләрдә эштән азат итү.
2. Дисциплинар гаеп кылуны рөхсәт иткән муниципаль хезмәткәр вакытлыча (әмма кимендә бер айга), аның дисциплинар җаваплылыгы турындагы мәсьәләне хәл итүгә кадәр, акчалата карап торуны саклап калу белән вазыйфаи бурычларын үтәүдән читләштерелергә мөмкин. Муниципаль хезмәткәрне вазыйфаи бурычларын үтәүдән читләштерү бу очракта муниципаль хокукый акт белән башкарыла.
3. дисциплинар түләтүләрне куллану һәм бетерү тәртибе, 2007 елның 02 мартындагы «Россия Федерациясендә муниципаль хезмәт турында»гы 25-ФЗ санлы Федераль законда каралган очраклардан тыш, хезмәт законнары белән билгеләнә.

VIII бүлек. ЖИРЛЕ ҮЗИДАРӘ ОРГАННАРЫ ЭШЧӘНЛЕГЕНЕң ГРАЖДАНЛЫК-ХОКУКЫЙ ҺӘМ ФИНАНС НИГЕЗЛӘРЕ

64 маддә. Юридик зат хокукларына ия жирлекнең жирле үзидарә органнары

Федераль закон һәм әлеге Устав нигезендә юридик затның хокуклары белән жирлек Советына һәм жирлекнең башкарма комитетына бирелә.

65 маддә. Жирле үзидарә органнары юридик затлар буларак

1. Жирлек исеменнән мөлкәти һәм башка хокуклар һәм бурычлар алырга һәм гамәлгә ашырырга, судта ышанычнамәсез чыгыш ясарга жирлек башлыгы мөмкин.

2. Жирлек Советы, жирлекнең башкарма комитеты идарә итү функцияләрен гамәлгә ашыру өчен төзелә торган муниципаль казна учреждениеләре булып тора һәм федераль законнарда билгеләнгән тәртиптә юридик затлар буларак дәүләт теркәве узарга тиеш.

66 маддә. Жирлекнен жирле үзидарә органнарын финанслау

Жирле үзидарә органнарын тотуга чыгымнарны финанслау бары тик жирлек бюджетының үз керемнәре хисабына гына башкарыла.

IX бүлек. ДЕПУТАТЛАРГА, ЖИРЛЕК БАШЛЫГЫНА ҺӘМ ЖИРЛЕКНЕҢ БАШКА ВАЗИФАИ ЗАТЛАРЫНА БИРЕЛӘ ТОРГАН СОЦИАЛЬ ҺӘМ БАШКА ГАРАНТИЯЛӘР

67 маддә. даими нигездә эшләүче жирлек башлыгы, жирлек Советы депутатлары һәм жирлекнең башка вазыйфай затлары эшчәнлегенә социаль һәм башка гарантияләре

Даими нигездә эшләүче жирлек башлыгы, жирлек Советы депутатлары һәм жирлекнең башка вазыйфай затлары эшчәнлегенә социаль һәм башка гарантияләре 2009 елның 12 февралендәге «Муниципаль берәмлекнең вәкиллеке органы депутаты, Татарстан Республикасында жирле үзидарәнең сайланулы вазыйфай заты вәкаләтләрен гамәлгә ашыру гарантияләре турында»гы 15-ТРЗ санлы Татарстан Республикасы Законы нигезендә билгеләнә.

68 маддә. Жирлек Советы депутатларының, жирлек башлыгының кагылгысызлык гарантияләре

1. Жирлек Советы депутатларының, шул исәптән жирлек башлыгының, жинаять яисә административ жаваплылыкка тартылган, аларны тоткарлау, кулга алу, тентү, сорау алу, аларга карата башка жинаять-процессуаль һәм административ-процессуаль гамәлләр кылу хокукларының гарантияләре, шулай ук алар биләгән торак һәм (яисә) хезмәт урыны депутатларына карата оператив-эзләнү чаралары, аларның багажлары, шәхси һәм хезмәт транспорт чаралары, алар тарафыннан кулланыла торган элемент чаралары язышулары федераль законнар белән билгеләнә.

2. Федераль закон нигезендә жирлек Советы депутаты тавыш биргәндә әйтелгән фикерләре, позициясе, депутат, жирлек башлыгы статусына туры килә торган башка гамәлләре өчен, шул исәптән аның вәкаләтләре срогы узгач, жинаять яисә административ жаваплылыкка тартыла алмый. Әлеге нигезләмә

жирлек Советы депутаты, жирлек башлыгы тарафыннан халык алдында кимсетүләр, яла ягу яки федераль законда каралган башка хокук бозулар кылган очраklarга кагылмый.

X бүлек. ЖИРЛЕКНЕҢ ЖИРЛЕ ҮЗИДАРӘ ОРГАННАРЫ ҺӘМ ВАЗЫЙФАИ ЗАТЛАРЫНЫҢ ЖАВАПЛЫЛЫГЫ

69 маддә. Жирлекнең жирле үзидарә органнары һәм вазыйфаи затларының жаваплылыгы

Жирлекнең жирле үзидарә органнары һәм вазыйфаи затлары кануннар нигезендә жирлек халкы, дәүләт, физик һәм юридик затлар алдында жаваплы булалар.

Гражданнарны турыдан-туры ихтыяр белдерү юлы белән кабул ителгән карарларга, жирле үзидарә органнарының һәм жирлекнең жирле үзидарә вазыйфаи затларының карарларына һәм гамәлләренә (гамәл кылмавына) карата законда билгеләнгән тәртиптә судка яисә арбитраж судка шикаять бирелергә мөмкин.

70 маддә. Жирлек Советы депутатларының жирлек халкы алдында жаваплылыгы

1. Жирлек Советы депутатларының, шул исәптән жирлек башлыгының, жирлек халкының, жаваплылыгы аны сайлаган жирлекнең ышанычын тиешле депутат итеп югалту нәтижәсендә барлыкка килә.

2. Жирлек Советы депутаты, шул исәптән жирлек башлыгы жирлек халкының ышанычын югалткан депутат әлеге Уставта каралган нигезләрдә һәм тәртиптә чакыртып алынырга мөмкин.

71 маддә. Жирле үзидарә органнары һәм вазифаи затларының дәүләт алдында жаваплылыгы

1. Федераль законнар нигезендә жирлек Советының, жирлек башлыгының дәүләт алдындагы жаваплылыгы тиешле суд карары нигезендә, алар Россия Федерациясе Конституциясен, федераль конституцион законнарны, федераль законнарны, Татарстан Республикасы Конституциясен, Татарстан Республикасы законнарын һәм әлеге Уставны бозган очракта, шулай ук жирлекнең жирле үзидарә органнарына тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрен тиешенчә гамәлгә ашырмаган очракта килә.

2. 2003 елның 06 октябрәндәге «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында»гы 131-ФЗ санлы Федераль закон белән жирлек советын тарату, вазыйфасыннан ваз кичү һәм аны бетерү тәртибе билгеләнә.

72 маддә. Жирле үзидарә органнары һәм вазифаи затларының физик һәм юридик затлар алдында жаваплылыгы

Жирле үзидарә органнарының һәм жирле үзидарә вазифаи затларының физик һәм юридик затлар алдында жаваплылыгы федераль законнарда билгеләнгән тәртиптә башлана.

73 маддә. Ышаныч югалту сәбәпле муниципаль вазыйфаларны биләүче затларны эштән азат итү (вазыйфадан азат итү)

1. Муниципаль вазыйфаны биләүче зат, федераль законнарда, Татарстан Республикасы законнарында, муниципаль норматив хокукый актларда каралган тәртиптә, ышаныч югалту сәбәпле, эштән азат ителергә (вазыйфасыннан азат ителергә) тиеш:

1) кешенең мәнфәгатьләр конфликтны булдырмау һәм (яки) жайга салу буенча чаралар күрмәве;

2) кешенең үз керемнәре, мөлкәте һәм мөлкәти характердагы йөкләмәләре, шулай ук үз хатынының (тормыш иптәшенең) һәм балигы булмаган балаларының керемнәре, мөлкәте һәм мөлкәти характердагы йөкләмәләре турында мәгълүмат бирмәве яки, әгәр федераль законнарда башкача билгеләнмәгән булса, белә торып дәрәжә булмаган яки тулы булмаган мәгълүмат бирмәве;

3) кешенең түләүле нигездә коммерция оешмасының идарә органы эшчәнлегендә катнашуы, федераль закон белән билгеләнгән очрактан тыш;

4) кешенең эшқуарлык эшчәнлеген гамәлгә ашыруы;

5) әгәр Россия Федерациясенең халыкара килешүендә яки Россия Федерациясе законнарында башкасы каралмаган булса, идарә органнары, попечительлек яки күзәтү советлары, чит ил коммерцияле булмаган хөкүмәтнеке булмаган оешмаларның һәм Россия Федерациясе территориясендә эшләүче аларның структур бүлекчәләренең башка органнары составына керүе.

2. Муниципаль вазыйфаны биләүче кеше, аңа буйсынган кешенең мәнфәгатьләр конфликтна китерә яки китерә ала торган шәхси мәнфәгатьләре барлыкка килүе турында белгән кеше, шулай ук муниципаль вазыйфаны биләгән кеше мәнфәгатьләр конфликтны булдырмау һәм (яки) жайга салу буенча чаралар күрмәгән очракта, ышанычын югалту сәбәпле, эштән азат ителергә (вазыйфасыннан азат ителергә) тиеш.

3. Муниципаль вазыйфаны биләүче затка карата коррупциячел хокук бозу өчен ышанычын югалту сәбәпле эштән азат итү (вазыйфадан азат итү) рәвешендәгә жәзаны куллану турындагы мәгълүматлар әлеге зат тиешле вазыйфаны биләгән жирле үзидарә органы тарафыннан 2008 елның 25 декабрендәгә «Коррупциягә каршы тору турында»гы 273-ФЗ санлы Федераль законның 15 маддәсендә каралган ышанычын югалту сәбәпле эштән азат ителгән затлар реестрына кертелә.

74 маддә. Жирлекнең муниципаль хокукый актлары системасы

1. Муниципаль хокукый актлар системасына торак пункт керә:
  - 1) жирлек уставы, жирле референдумда (гражданнар жыенында) кабул ителгән хокукый актлар;
  - 2) жирлек Советының норматив һәм башка хокукый актлары;
  - 3) әлеге Уставта каралган жирлек башлыгының, жирлекнең башкарма комитетының һәм жирле үзидарәнең башка органнарының һәм жирле үзидарәнең вазифаи затларының хокукый актлары.
2. Жирлек уставы һәм жирле референдумда (гражданнар жыенында) кабул ителгән хокукый актлар рәвешендә рәсмиләштерелгән карарлар муниципаль хокукый актлар системасында югары юридик көч актлары булып тора, турыдан-туры гамәлгә ия һәм бөтен жирлек территориясендә кулланыла. Башка муниципаль хокукый актлар әлеге уставка һәм жирле референдумда (гражданнар жыенында) кабул ителгән хокукый актларга каршы килмәскә тиеш.
3. Жирлек Советы федераль законнар, Татарстан Республикасы законнары, жирлекнең әлеге Уставы белән аның компетенциясенә кертелгән мәсьәләләр буенча жирлек территориясендә үтәлергә тиешле кагыйдәләрне билгеләүче карарлар, жирлек башлыгын отставкага жибәрү турында карар, шулай ук жирлек Советы эшчәнлеген оештыру мәсьәләләре һәм федераль законнар, Татарстан Республикасы законнары, жирлек уставы белән аның компетенциясенә кертелгән башка мәсьәләләр буенча карарлар кабул итә. Жирлек советының жирлек территориясендә үтәү өчен мәжбүри булган кагыйдәләрне билгеләүче карарлары, әгәр 2003 елның 6 октябрәндәге «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында»гы 131-ФЗ санлы Федераль закон белән башкасы билгеләнмәгән булса, жирлек Советы депутатларының билгеләнгән саныннан күпчелек тавыш белән кабул ителә. Әгәр жирлек башлыгы жирлек Советы рәисе вәкаләтләрен башкарса, жирлек башлыгы тавышы жирлек Советы карарларын кабул иткәндә жирлек Советы депутаты тавышы буларак исәпкә алына.
4. Жирлек башлыгы, жирлекнең әлеге Уставы һәм жирлек Советы карарлары белән билгеләнгән вәкаләтләре чикләрендә, жирлек башлыгы жирлек Советы рәисе вәкаләтләрен башкарса, жирлек Советы эшчәнлеген оештыру мәсьәләләре буенча карарлар һәм боерыклар чыгара, яки жирлек башлыгы жирлек башкарма комитеты башлыгы вәкаләтләрен башкарса, әлеге статьяның 6 өлешендә күрсәтелгән мәсьәләләр буенча жирлек башкарма комитеты карары һәм боерыклары чыгара. Жирлек башлыгы 2003 елның 6 октябрәндәге «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында»гы 131-ФЗ санлы Федераль закон нигезендә жирлекнең әлеге Уставы белән аның компетенциясенә кертелгән башка мәсьәләләр буенча карарлар һәм боерыклар чыгара.
5. Жирлек Советы Рәисе жирлек Советы эшчәнлеген оештыру мәсьәләләре буенча карарлар һәм боерыклар чыгара, жирлек Советы карарларына кул куя.

6. Жирлек башлыгы федераль законнар, Татарстан Республикасы законнары, жирлекнең элге Уставы, жирлек Советының норматив хокукый актлары белән билгеләнгән вәкаләтләре чикләрендә жирле әһәмияттәге мәсьәләләр һәм жирлекнең жирле үзидарә органнарына федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыруга бәйлә мәсьәләләр буенча Башкарма комитет карарларын, шулай ук жирлекнең башкарма комитеты эшен оештыру мәсьәләләре буенча боерыкларын чыгара.

7. Муниципаль хокукый актлар Россия Федерациясе Конституциясенә, федераль конституцион законнарға, 2003 елның 6 октябрәндәге «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында»гы 131-ФЗ санлы Федераль законға, Россия Федерациясенә башка федераль законнарына һәм башка норматив хокукый актларына, шулай ук Татарстан Республикасы Конституциясенә, Татарстан Республикасы законнарына, Татарстан Республикасының башка норматив хокукый актларына каршы килмәскә тиеш.

8. Муниципаль хокукый актларны үтәмәгән өчен жирлекнең гражданнары, оешма житәкчеләре, жирле үзидарә органнары вазыйфай затлары федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары нигезендә жаваплы.

75 маддә. Гражданнарның ихтыярын турыдан-туры белдерү юлы белән кабул ителгән карарлар

1. Жирле әһәмияттәге мәсьәләләренә хәл итү турыдан-туры торак пункт халкы тарафыннан жирле референдумда (гражданнар жыенында) гражданнарның ихтыярын турыдан-туры белдерү юлы белән башкарыла.

2. Әгәр жирлектә яшәүчеләрнең ихтыярын турыдан-туры белдерү юлы белән кабул ителгән карарны гамәлгә ашыру өчен өстәмә рәвештә муниципаль хокукый актны кабул итү (чыгару) таләп ителсә, жирлек советы яки жирлек башлыгы, аларның компетенциясенә элге актны кабул итү (чыгару) керә, референдумда кабул ителгән карар үз көченә кәргән көннән алып 15 көн эчендә тиешле муниципаль хокукый актны әзерләү һәм (яки) кабул итү вакытын билгеләргә тиеш. Бу вакыт өч айдан артмаска тиеш.

3. Гражданнарның ихтыярын турыдан-туры белдерү юлы белән кабул ителгән карарны гамәлгә ашыру өчен кирәкле муниципаль хокукый актны чыгару срогын бозу жирлек башлыгын кире алу өчен нигез булып тора.

76 маддә. Жирле үзидарә органнары һәм вазыйфай затлары тарафыннан кабул ителә торган муниципаль хокукый актларның төрләре

1. Жирле үзидарә органнары һәм вазифай затлары үзләренә йөкләнгән вәкаләтләренә үтәү өчен түбәндәге муниципаль хокукый актлар чыгаралар:

- 1) торак пункт Советы торак пункт Советы карарлары;
- 2) жирлек башлыгы жирлек башлыгының карарлары һәм боерыклары, жирлек Советы карарлары һәм боерыклары, жирлек башкарма комитеты карарлары һәм боерыклары.

2. Жирле үзидарәнең башка вазифаи затлары әлеге Уставта, аларның статусын билгеләүче башка муниципаль хокукый актларда билгеләнгән вәкаләтләре чикләрендә боерыклар һәм боерыклар чыгаралар.

77 маддә. Муниципаль хокукый актлар эзерләү

1. Муниципаль хокукый актлар проектларын жирлек башлыгы, жирлек Советы депутатлары, территориаль ижтимагый үзидарә органнары, гражданның инициатив төркемнәре, Татарстан Республикасы Ютазы районы прокуроры, шулай ук аны алып бару мәсьәләләре буенча контроль-хисап органы кертә ала.

2. Муниципаль хокукый актлар проектларын кертү тәртибе, аларга кушылган документларның исемлеге һәм формасы жирлек Советы Регламенты һәм жирлек башлыгы тарафыннан билгеләнә.

3. Жирлекләренң муниципаль норматив хокукый актлары проектлары, муниципаль норматив хокукый актларда элек каралган эшкуарлык һәм башка икътисадый эшчәнлек субъектлары өчен мәжбүри таләпләрне, инвестицион эшчәнлек субъектлары өчен бурычларны билгеләүче яки үзгәртүче, тиешле муниципаль берәмлекләренң жирле үзидарә органнары тарафыннан муниципаль норматив Татарстан Республикасы Законы нигезендә хокукый актлар белән:

1) жирле салымнарны һәм жыемнарны билгеләүче, үзгәртүче, туктатып торучы, гамәлдән чыгаручы жирлек Советының норматив хокукый актлары проектлары;

2) жирлек Советының бюджет хокук мөнәсәбәтләрен көйләүче норматив хокукый актлары проектлары.

3) Гадәттән тыш хәлләр режимнары гамәлдә булган чорда табигый һәм техноген характердагы гадәттән тыш хәлләрне бетерү максатларында эшләнгән норматив хокукый актлар проектлары.

4. Муниципаль норматив хокукый актлар проектларының жайлау йогынтысын бәяләү эшкуарлык һәм башка икътисадый эшчәнлек субъектлары өчен артык бурычлар, тыюлар һәм чикләүләр кертүче яисә аларны кертүгә ярдәм итүче нигезләмәләрен, шулай ук эшкуарлык һәм башка икътисадый эшчәнлек субъектлары һәм жирле бюджетларның нигезсез чыгымнары барлыкка килүгә ярдәм итүче нигезләмәләрен ачыклау максатында үткәрелә.

78 маддә. Торак пункт Советының хокукый актлары

1. Жирлек Советы федераль законнар, Татарстан Республикасы законнары, жирлек уставы белән аның компетенциясенә кертелгән мәсьәләләр буенча жирлек территориясендә үтәләргә тиешле кагыйдәләрен билгеләүче карарлар, жирлек башлыгын отставкага жибәрү турында карар, шулай ук жирлек Советы эшчәнлеген оештыру мәсьәләләре һәм федераль законнар, Татарстан Республикасы законнары, әлеге устав белән аның компетенциясенә кертелгән башка мәсьәләләр буенча карарлар кабул итә.

2. Жирлек советының жирлек территориясендә үтәү өчен мәжбүри булган кагыйдәләрен билгеләүче карарлары, әгәр федераль законнарда башкасы

билгеләнмәгән булса, жирлек Советы депутатларының билгеләнгән санының күпчелек тавышы белән кабул ителә.

3. Жирле салымнарны һәм жыемнарны билгеләү, үзгәртү һәм бетерүне, жирлек бюджеты акчаларыннан чыгымнарны гамәлгә ашыруны күздә тоткан жирлек Советы карарлары жирлек башлыгы инициативасы буенча яки аның нәтижәсе булганда гына жирлек Советы каравына кертелергә мөмкин. Күрсәтелгән нәтижә аларга жирлек Советы Регламентында билгеләнгән тәртиптә утыз көн эчендә жирлек Советына тапшырыла.

4. Жирлек Советы карарларына жирлек башлыгы аларны кабул иткән көннән алып өч көн эчендә кул куя һәм әлеге уставта билгеләнгән тәртиптә игълан итә.

79 маддә. Жирлек башлыгының хокукый актлары

Жирлек башлыгы законнарда, жирлекнең әлеге Уставында, жирлек Советы карарларында билгеләнгән вәкаләтләре чикләрендә жирлек Советы эшчәнлеген оештыру мәсьәләләре буенча карарлар һәм боерыклар, шулай ук жирлекнең жирле әһәмияттәге мәсьәләләре һәм жирлекнең жирле үзидарә органнарына федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыруга бәйле мәсьәләләр буенча карарлар, шулай ук жирлекнең башкарма комитеты эшен оештыру мәсьәләләре буенча боерыклар чыгара.

Жирлек башлыгы 2003 елның 6 октябрәндәге «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында»гы 131-ФЗ санлы Федераль законга, башка федераль законнарда ярашлы рәвештә, аның компетенциясенә кертелгән башка мәсьәләләр буенча хокукый актлар чыгара.

80 маддә. Муниципаль хокукый актларны бастырып чыгару (игълан итү) һәм аларның үз көченә керү тәртибе

1. Жирлек Советы карарлары, әгәр законнарда яки карарның үзәндә башкасы билгеләнмәгән булса, жирлек башлыгы тарафыннан имзаланганнан соң 10 көн узгач үз көченә керә.

Жирлек советының салымнар һәм жыемнар турындагы хокукый актлары Россия Федерациясе Салым кодексына ярашлы рәвештә үз көченә керә.

Жирлек Советының жирлек уставын кабул итү яки әлеге уставка үзгәрешләр кертү турындагы карарлары Федераль закон, әлеге устав белән билгеләнгән тәртиптә үз көченә керә.

2. Жирлек башлыгының, Жирле үзидарәнең башка вазифаи затларының хокукый актлары, әгәр актлар белән башкасы билгеләнмәгән булса, алар имзаланган көннән үз көченә керә.

3. Муниципаль норматив хокукый актлар, кеше һәм гражданның хокукларына, ирекләренә һәм бурычларына кагылышлы, нигез салучы булып торган оешмаларның хокукый статусын билгеләүче, шулай ук жирле үзидарә органнары арасында төзелгән килешүләр рәсми рәвештә басылып чыкканнан соң (халыкка игълан ителгәннән соң) үз көченә керә.

Муниципаль хокукый актларны һәм жирле үзидарә органнары килешүләрен рәсми рәвештә бастырып чыгару өчен челтәр басмасы кулланыла. Муниципаль хокукый актның тулы тексты рәсми челтәр басмасында басылган очракта, аның күләмле график һәм таблицалы кушымталары басма басмада китерелмәскә мөмкин.

4. Һәр муниципаль хокукый актта аның реквизитлары булырга тиеш: аның исеме, имзалану датасы (жирлек Советы кабул иткән хокукый актлар өчен шулай ук жирлек Советы кабул иткән дата), теркәлү номеры, хокукый актка кул куйган вазифаи затның исеме.

5. Жирлек Советының жирлек бюджеты турындагы карарлары, хисап турында, аны үтәү турында, жирле салымнар һәм җыемнар билгеләү турында, жирлек Советы Регламенты, жирлек Советы, жирлек башлыгы тарафыннан кабул ителгән башка норматив хокукый актлар, муниципаль хокукый актлардан яисә федераль закон белән чикләнгән мәгълүматлар булган аерым нигезләмәләрдән тыш, алар имзаланган көннән алып җиде көн эчендә рәсми рәвештә бастырылырга (игълан ителергә) тиеш.

6. Муниципаль сайлаулар, жирле референдум, жирлек Советы депутатын чакыртып алу, чикләргә үзгәртү, жирлекне үзгәртеп кору, жирлек башлыгын һәм аның урынбасарын сайлау мәсьәләсе буенча тавыш бирү турында нормага туры килмәгән хокукый актлар һәм законнарға ярашлы рәвештә башка актлар мәҗбүри рәвештә бастырылырга (халыкка игълан ителергә) тиеш.

7. Закон яки әлеге Устав нигезендә рәсми рәвештә бастырып чыгару (халыкка җиткерү) мәҗбүри булмаган нормага каршы муниципаль хокукый актлар аларны чыгарган органнар яки жирле үзидарә вазифаи затлары карары буенча бастырылырга (халыкка җиткерелергә) мөмкин.

8. Бастыру (халыкка чыгару) вакытында муниципаль хокукый актның реквизитлары күрсәтелә.

9. Муниципаль хокукый актларны һәм жирле үзидарә органнары арасында төзелгән килешүләргә рәсми рәвештә бастырып чыгару (халыкка җиткерү):

-Акбаш авылы, М. Зәкиев урамы, 47 йорт, Акбаш авылы, М. Зәкиев урамы, 19 (Акбаш АМЙ); Салкын Чишмә авылы, Фрунзе урамы, 4а (Салкын Чишмә АК); Урал авылы, Урал урамы, 3а йорт; Ак Чишмә авылы, 24 нче йорт янында; адресы буенча торак пунктлар территориясендә махсус мәгълүмати стендларда жирле үзидарә органнары арасында төзелгән хокукый акт һәм килешүләр текстын урнаштыру;

-Ютазы таңы («Ютазинская новь») челтәр басмасында жирле үзидарә органнары арасында төзелгән хокукый акт һәм килешүләр текстын веб-адрес буенча урнаштыру: <http://yutazy.ru> (ЭЛ ФС77-47613 ММЧны теркәү турында таныклык 07.12.2011);

-Татарстан Республикасы Ютазы муниципаль районының рәсми сайтында Татарстан Республикасы Муниципаль берәмлекләре порталы составында «Рәсми Татарстан» дәүләт хакимияте һәм жирле үзидарә органнарының Бердәм «Рәсми Татарстан "Порталында" Интернет " мәгълүмати-телекоммуникация челтәрендә жирле үзидарә органнары арасында төзелгән хокукый акт һәм килешүләр текстын урнаштыру: <http://jutaza.tatarstan.ru/>;

- Хокукый акт текстын һәм жирле үзидарә органнары арасында төзелгән килешүләрне челтәр басмасында урнаштыру Татарстан Республикасы Хокукый мәгълүматының рәсми порталы Хокукый мәгълүмат рәсми порталлары веб-адрес буенча: <http://pravo.tatarstan.ru> (ЭЛ массакуләм мәгълүмат чараларын теркәү турында таныклык № ФС77-60244 от 17.12.2014);

- Россия Федерациясендә норматив хокукый актлар челтәр басмасында жирле үзидарә органнары арасында төзелгән хокукый акт һәм килешүләр текстын веб-адрес буенча урнаштыру: <http://pravo-minjust.ru>, <http://право-минюст.рф> (ЭЛ ММЧны теркәү турында таныклык по ФС77-72471 05.03.2018).

10. Муниципаль норматив хокукый актлар, шул исәптән жирле референдумда (гражданнар жыенында) кабул ителгән хокукый актлар рәвешендә рәсмиләштерелгән карарлар, Татарстан Республикасы муниципаль норматив хокукый актлар регистрына кертелергә тиеш, аны оештыру һәм алып бару Татарстан Республикасы дөүләт хакимияте органнары тарафыннан Татарстан Республикасы законы белән билгеләнгән тәртиптә башкарыла.

81 маддә. Муниципаль хокукый актларны гамәлдән чыгару һәм аларның гамәлдә булуын туктату

1. Муниципаль хокукый актлар 2003 елның 6 октябрәндәге "Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында"гы 131-ФЗ санлы Федераль закон нигезендә жирле үзидарә органнары яисә жирлекнең жирле үзидарә вазыйфай затлары тарафыннан, мондый органнар яисә тиешле вазыйфалар бетерелгән яисә күрсәтелгән органнар яисә вазыйфай затларның вәкаләтләре исемлегә үзгәртелгән очракта гамәлдән чыгарылырга яисә аларның гамәлдә булуы туктатылырга мөмкин - муниципаль хокукый актны гамәлдән чыгару яки туктатып тору вакытына тиешле муниципаль хокукый актны кабул итү (чыгару) жирле үзидарә органнары яки жирлекнең жирле үзидарә вазыйфай затлары тарафыннан, шулай ук суд тарафыннан каралган; ә жирле үзидарә органнары тарафыннан аларга федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән тапшырылган аерым дөүләт вәкаләтләрән гамәлгә ашыруны жайга салучы өлешендә - Россия Федерациясе дөүләт хакимияте органнары тарафыннан.
2. Норматив характерда булмаган муниципаль хокукый актның гамәлдә булуы аны кабул иткән (чыгарган) жирле үзидарә органы яки жирлекнең вазыйфай заты тарафыннан Россия Федерациясе Президенты каршындагы Эшкуарлар хокукларын яклау буенча вәкаләтле вәкилнең Россия Федерациясе Эшкуарлар хокукларын яклау буенча вәкаләтле вәкилләр турында Россия Федерациясе законнары нигезендә бирелгән тиешле күрсәтмәсен алган очракта кичекмәстән туктатыла. Алынган күрсәтмәнең үтәлеше турында жирлекнең башкарма комитеты яки жирлекнең жирле үзидарәсе вазыйфай затлары Россия Федерациясе Президенты каршындагы Эшмәкәрләр хокукларын яклау буенча вәкаләтле вәкилгә өч көн эчендә, ә жирлек Советы алар карар кабул иткән көннән соң өч көннән дә соңга калмыйча хәбәр итәргә тиеш.
3. Жирлек статусын билгеләү турында Татарстан Республикасы законы карары буенча жирлек статусын билгеләү турында Татарстан Республикасының

яна законы үз көченә кергәнче гамәлдә түгел дип тану суд карары законлы көченә кергәнче кабул ителгән жирлекнең муниципаль хокукый актларын суд тәртибендә гамәлдә түгел дип тану өчен яки әлеге муниципаль хокукый актларны гамәлдән чыгару өчен нигез була алмый.

Глава XII. ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ОСНОВА ПОСЕЛЕНИЯ

82 маддә. Торак пунктның икътисади нигезе

Жирлекнең икътисади нигезен муниципаль милектә булган милек, жирлек бюджеты акчалары, шулай ук жирлекнең милек хокуклары тәшкил итә.

83 маддә. Жирлекнең муниципаль милке

1. Торак пункт милкендә булырга мөмкин:

1) жирлек уставында билгеләнгән жирле әһәмияттәге мәсьәләләрне хәл итү өчен билгеләнгән милек;

2) федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән билгеләнгән очракларда жирлекнең жирле үзидарә органнарына тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрән гамәлгә ашыру өчен билгеләнгән мөлкәт, шулай ук жирлекнең жирле үзидарә органнарының аерым вәкаләтләрән гамәлгә ашыру өчен билгеләнгән мөлкәт, ул 2003 елның 06 октябрдәге «Оешманың гомуми принциплары турында»гы 131-ФЗ санлы Федераль законның 15 маддәсендәге 4 өлешендә каралган тәртиптә тапшырылган Россия Федерациясендә жирле үзидарә";

3) жирлек Советының норматив хокукый актларына ярашлы рәвештә жирле үзидарә органнары һәм жирле үзидарә вазифаи затлары, муниципаль хезмәткәрләр, муниципаль предприятиеләр һәм учреждениеләр хезмәткәрләре эшчәнлеген тәэмин итү өчен билгеләнгән милек;

4) мәсьәләләрне хәл итү өчен кирәкле милек, жирле үзидарә органнарына федераль законнар белән бирелгән һәм жирле әһәмияттәге мәсьәләләргә кертелмәгән хәл итү хокукы;

5) 2003 елның 06 октябрдәге «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында»гы 131-ФЗ санлы Федераль законның 17 маддәсендәге 1 һәм 1.1 өлешләренә ярашлы рәвештә жирле әһәмияттәге мәсьәләләрне хәл итү вәкаләтләрән гамәлгә ашыру өчен билгеләнгән мөлкәт, шулай ук 14 маддәсенә 3 һәм 4 өлешләренә ярашлы рәвештә жирле әһәмияттәге мәсьәләләрне хәл итү өчен билгеләнгән мөлкәт.

2. Торак пунктта әлеге статьяның 1 өлеше таләпләренә туры килмәгән милеккә милек хокукы барлыкка килгән очракта, күрсәтелгән милек үзгәртеп профильләштерелергә (милекнең максатчан билгеләнеше үзгәрергә) яки читләштерелергә тиеш. Мондый милекне читләштерү тәртибе һәм вакыты Федераль закон белән билгеләнә.

84 маддә. Жирлекнен муниципаль милке белән идарә итү, файдалану һәм аның белән идарә итү

1. Жирлекнең жирле үзидарә органнары жирлек исеменнән Россия Федерациясе Конституциясенә, федераль законнарға һәм жирлекнең жирле үзидарә органнарының норматив хокукый актларына ярашлы рәвештә муниципаль милеккә мөстәкыйль ия булалар, файдаланалар һәм алар белән идарә итәләр.

2. Жирлекнең жирле үзидарә органнары муниципаль милекне физик һәм юридик затларга, Россия Федерациясе дәүләт хакимияте органнарына, Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнарына һәм башка муниципаль берәмлекләрнең жирле үзидарә органнарына вакытлыча яки даими файдалануга тапшырырга, федераль законнар нигезендә читләштерергә, башка килешүләр төзергә хокуклы.

3. Жирле үзидарә органнары муниципаль милек реестрын Россия Федерациясе Хөкүмәте вәкаләтле федераль башкарма хакимият органы билгеләгән тәртиптә алып баралар.

85 маддә. Жирлекнең муниципаль милкен хосусыйлаштыру тәртибе һәм шартлары

1. Муниципаль милекне хосусыйлаштыру тәртибе һәм шартлары федераль законнарға ярашлы рәвештә жирлек Советы карарлары белән билгеләнә.

2. Муниципаль милекне кулланудан һәм хосусыйлаштырудан кергән керемнәр авыл жирлеге бюджетына керә.

86 маддә. Муниципаль предприятиеләр, учреждениеләр һәм хужалык жәмгыятьләре

1. Торак пункт әлеге уставта билгеләнгән вәкаләтләре чикләрендә муниципаль предприятиеләр һәм учреждениеләр булдырырга, үзгәртеп корырга һәм бетерергә, жирле эһәмияттәге мәсьәләләрне хәл итү буенча вәкаләтләрне гамәлгә ашыру өчен кирәкле хужалык жәмгыятьләрен, шул исәптән муниципаль-ара жәмгыятьләрен булдыруда катнашырга хокуклы. Муниципаль предприятиеләргә һәм учреждениеләргә карата оештыручының функцияләрен һәм вәкаләтләрен жирле үзидарәнең вәкаләтле органнары башкара.

2. Жирле үзидарә органнары муниципаль предприятиеләр һәм учреждениеләр эшчәнлегенә максатларын, шартларын һәм тәртибен билгели, аларның уставларын раслый, әлеге предприятиеләр һәм учреждениеләр житәкчеләрен вазыйфага билгели һәм вазыйфасыннан азат итә, аларның эшчәнлеге турында хисапларны жирлек Уставында каралган тәртиптә тыңлый

3. Жирлекнең жирле үзидарә органнары жирлек исеменнән муниципаль казна учреждениеләренең йөкләмәләре буенча субсидияле жавап

бирэләр һәм федераль закон белән билгеләнгән очракларда һәм тәртиптә аларның үтәлешен тәэмин итәләр.

87 маддә. Жирле үзидарә органнарының муниципаль милектә булмаган предприятиеләр, учреждениеләр һәм оешмалар белән мөнәсәбәтләре

Жирле үзидарә органнарының муниципаль милектә булмаган предприятиеләр, учреждениеләр, оешмалар, шулай ук физик затлар белән мөнәсәбәтләре, әгәр законнарда башкасы билгеләнмәгән булса, килешү нигезендә төзелә.

XIII бүлек. ТОРАК ПУНКТНЫҢ ФИНАНС НИГЕЗЕ

88 маддә. Торак пункт бюджеты

1. Торак пунктның үз бюджеты бар.
2. Жирлек бюджеты жирлек советының муниципаль хокукый акты формасында эшләнә һәм раслана.
3. Жирлек бюджетында жирлекнең жирле әһәмияттәге мәсьәләләрен хәл итү буенча жирлекнең жирле үзидарә органнары вәкаләтләрен гамәлгә ашыруга юнәлдерелгән керемнәр һәм жирлекнең жирле үзидарә органнары тарафыннан федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән бирелгән аерым дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыруны тәэмин итү өчен бирелгән субвенцияләр, шулай ук күрсәтелгән керемнәр һәм субвенцияләр хисабына жирлек бюджетының тиешле чыгымнары аерым карала.
4. Жирлекнең жирле үзидарә органнары федераль законнарда билгеләнгән тәртиптә һәм аларга ярашлы рәвештә Россия Федерациясенә башка норматив хокукый актларында кабул ителә торган тәртиптә федераль дәүләт хакимияте органнарына һәм (яки) Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнарына жирлек бюджеты үтәлеше турында хисаплар тапшыралар.

89 маддә. Инициатив проектларны гамәлгә ашыруны финанс һәм башка тәэмин итү

1. 2003 елның 6 октябрәндәге «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында»гы 131-ФЗ санлы Федераль законның 26.1 маддәсендә каралган инициатив проектларны гамәлгә ашыруны финанс белән тәэмин итү чыганагы булып инициатив проектларны гамәлгә ашыруга каралган бюджет ассигнованиеләре тора, алар инициатив түләүләр һәм (яки) бюджетара түләүләр күләмнәрен исәпкә алып формалаштырыла Татарстан Республикасы бюджетыннан шәһәр жирлегенә тиешле чыгым йөкләмәләрен финанс белән тәэмин итү максатларында бирелгән трансфертлар.
2. Инициативалы түләүләр дип гражданның, шәхси эшмәкәрләрнең һәм Россия Федерациясе законнары нигезендә оешкан юридик затларның акчалары аңлатыла, алар ирекле нигездә түләнә һәм Россия Федерациясе Бюджет кодексы

нигезендә жирле бюджетка конкрет инициативалы проектларны гамәлгә ашыру максатларында кертелә.

3. Әгәр инициатива проекты гамәлгә ашырылмаган булса, инициатива түләүләре аларны жирле бюджетка күчөргән кешеләргә (шул исәптән оешмаларга) кайтарылырга тиеш. Инициатив проектны гамәлгә ашыру нәтижәләре буенча инициатив проектны гамәлгә ашыру максатларында кулланылмаган инициатив түләүләр калдыгы барлыкка килгән очракта, күрсәтелгән түләүләр аларны жирле бюджетка күчөргән кешеләргә (шул исәптән оешмаларга) кайтарылырга тиеш. Аларны жирле бюджетка күчөргән затларга (шул исәптән оешмаларга) кайтарылырга тиешле инициатив түләүләр суммаларын исәпләү һәм кайтару тәртибе шәһәр жирлеге Советы карары белән билгеләнә.

4. Инициатив проектларны гамәлгә ашыру шулай ук кызыксынучы затларның ирекле милек һәм (яки) хезмәт катнашуы формасында тәмин ителәргә мөмкин.

90 маддә. Торак пунктта бюджет процессы

1. Жирлек бюджетын формалаштыру, раслау, үтәү һәм аның үтәлешен контрольдә тоту жирле үзидарә органнары тарафыннан мөстәкыйль рәвештә башкарыла. Жирлек бюджетын формалаштыру, раслау һәм үтәү тәртибе Россия Федерациясе Бюджет кодексы, федераль законнар һәм аларга ярашлы рәвештә кабул ителгән Татарстан Республикасы Бюджет кодексы һәм Татарстан Республикасы законнары белән билгеләнә.

2. Жирлек бюджеты проекты, жирлек бюджетын раслау турында жирлек Советы карары, аның үтәлеше турында еллык хисап, жирлек бюджеты үтәлеше барышы һәм жирле үзидарә органнары муниципаль хезмәткәрләре, муниципаль учреждениеләр хезмәткәрләре саны турында квартал саен белешмәләр, аларны акчалата тотуга чыгымнарны күрсәтеп, рәсми рәвештә бастырып чыгарылырга (халыкка житкереләргә) тиеш.

3. Жирлек бюджеты проекты өч елга (Чираттагы финанс елы һәм план чоры) төзелә һәм раслана.

4. Чираттагы финанс елына һәм план чорына жирлек бюджеты проекты жирлекнең чыгым йөкләмәләрен финанс белән тәмин итү максатларында жирлекнең социаль-иқътисади үсеше фаразы нигезендә төзелә.

5. Чираттагы финанс елына һәм план чорына жирлек бюджеты проекты Россия Федерациясе Бюджет кодексы һәм аның таләпләрен үтәп кабул ителгән Татарстан Республикасы Бюджет кодексы һәм әлеге устав нигезендә жирлек башкарма комитеты билгеләгән тәртиптә һәм срокларда төзелә.

6. Чираттагы финанс елына һәм план чорына жирлек бюджеты проектының төзү:

Россия Федерациясендә бюджет сәясәтен (бюджет сәясәте таләпләрен) билгеләүче Россия Федерациясе Президентының Россия Федерациясе Федераль Жыенына юлламасы нигезләмәләре;

Татарстан Республикасы Дәүләт Советына Татарстан Республикасы Рәисенә юлламасы;

бюджет сәясәтенең төп юнәлешләре һәм салым сәясәтенең төп юнәлешләре;
социаль-икътисади үсеш фаразлары;
бюджет прогнозы (бюджет прогнозы проекты, бюджет прогнозы
үзгәрешләре проекты) озак вакытлы чорга;

муниципаль программаларда (муниципаль программалар проектларында,
күрсәтелгән программаларга үзгәрешләр проектларында).

7. Чираттагы финанс елына һәм план чорына жирлек бюджеты турында
карарда «Татарстан Республикасы Ютазы муниципаль районы» муниципаль
берәмлеге бюджетының төп характеристикалары булырга тиеш, аларга жирлек
бюджеты керемнәренең гомуми күләме, жирлек бюджеты чыгымнарының
гомуми күләме, жирлек бюджеты дефициты, шулай ук Россия Федерациясе
Бюджет кодексы һәм Татарстан Республикасы Бюджет кодексы тарафыннан
билгеләнгән башка күрсәткечләр керә.

8. Жирлек бюджеты турында карар белән:

- жирлек бюджеты керемнәренең Баш администраторлары Исемлеге;
- жирлек бюджеты дефицитын финанслау чыганакларының Баш
администраторлары Исемлеге;

- чыгым төрләренең бүлекләре, бүлекчәләре, максатчан статьялары,
төркемнәре (төркемнәре һәм төркемчәләре) яки бүлекләре, бүлекчәләре,
максатчан статьялары муниципаль программалары һәм программалы булмаган
эшчәнлек юнәлешләре), чыгым төрләренең төркемнәре (төркемнәре һәм
төркемчәләре) һәм (яки) максатчан статьялары (муниципаль программалар һәм
программалы булмаган эшчәнлек юнәлешләре), төркемнәре (төркемнәре һәм
төркемчәләре) буенча бюджет ассигнованиеләрен бүлү чираттагы финанс елына
һәм план чорына бюджет чыгымнарын классификацияләү чыгымнары төрләре,
шулай ук бюджет чыгымнарын классификацияләү бүлекләре һәм бүлекчәләре
буенча, Россия Федерациясе Бюджет кодексы, Татарстан Республикасы Бюджет
кодексы, жирлек советының муниципаль хокукый акты белән билгеләнгән;

- Чираттагы финанс елына һәм план чорына бюджет чыгымнарының
ведомство структурасы;

жәмәгать норматив йөкләмәләрен үтәүгә юнәлтелгән бюджет
ассигнованиеләренең гомуми күләме;

башка бюджетлардан алынган һәм (яки) Россия Федерациясе бюджет
системасының башка бюджетларына чираттагы финанс елында һәм план
чорында бирелә торган бюджетара трансфертлар күләме;

- Чираттагы финанс елына һәм план чорына жирлек бюджеты расланган
очракта шартлы рәвештә расланган (расланган) чыгымнарның гомуми күләме
жирлек бюджеты чыгымнарының 2,5 процентыннан ким булмаган күләмдә
(максатчан билгеләнешкә ия булган Россия Федерациясе бюджет системасының
башка бюджетларыннан бюджетара трансфертлар хисабына каралган бюджет
чыгымнарын исәпкә алмыйча), план чорының икенче елына жирлек бюджеты
чыгымнарының гомуми күләменең 5 процентыннан ким булмаган күләмдә
(жирлек бюджеты чыгымнарын исәпкә алмыйча), Россия Федерациясе бюджет
системасының максатчан билгеләнештәге башка бюджетларыннан бюджетара
трансфертлар хисабына каралган);

- Чираттагы финанс елына һәм план чорына жирлек бюджеты дефицитын финанслау чыганаclarы;

Чираттагы финанс елыннан һәм һәр елдан соң киләсе елның 1 гыйнварына муниципаль эчке бурычның югары чиге

- план чоры, шул исәптән муниципаль гарантияләр буенча бурычның югары чиге күрсәтелгән;

- Россия Федерациясе Бюджет кодексы, Татарстан Республикасы Бюджет кодексы, жирлек советының муниципаль хокукый акты нигезендә билгеләнгән жирлек бюджетының башка күрсәткечләре.

9. Чираттагы финанс елына һәм план чорына жирлек бюджеты турында карар проекты расланган бюджетның план чоры параметрларын үзгәртү һәм аларга бюджет проектының план чорының икенче елы параметрларын өстәү юлы белән раслана.

Чираттагы финанс елына һәм план чорына жирлек бюджеты турында карар проекты план чорының расланган бюджеты күрсәткечләрен төгәлли һәм төзелә торган бюджетның план чорының икенче елы күрсәткечләрен раслай.

10. Чираттагы финанс елына һәм план чорына жирлек бюджеты турында карар проекты белән бер үк вакытта жирлек Советына:

- Чираттагы финанс елына һәм план чорына жирлекнең бюджет һәм салым сәясәтенең төп юнәлешләре;

агымдагы финанс елының узган чорында торак пунктның социаль-икътисади үсешенә алдан йомгаклары һәм агымдагы финанс елында торак пунктның социаль - икътисади үсешенә көтелгән йомгаклары;

- Чираттагы финанс елына һәм план чорына торак пунктның социаль-икътисади үсешен фаразлау;

- Чираттагы финанс елына һәм план чорына торак пунктның тупланма бюджетының төп характеристикаларын (керемнәрнең гомуми күләме, чыгымнарның гомуми күләме, бюджет дефициты (профициты) фаразлау;

- жирлек бюджеты проектына аңлатма язуы;

- бюджетара трансфертларны бүлү методикасы (методика проектлары) һәм исәп-хисаплары;

муниципаль эчке бурычның югары чиге һәм (яки) муниципаль тышкы бурычның югары чиге Чираттагы финанс елыннан һәм план чорының һәр елыннан (Чираттагы финанс елыннан)соң киләсе елның 1 гыйнварына булган хәл буенча;

- агымдагы финанс елына бюджетның көтелгән үтәлешен бәяләү;

- Россия Федерациясе бюджет системасы бюджетлары керемнәре чыганаclarы реестрлары;

башка документлар һәм материаллар.

Бюджет ассигнованиеләрен муниципаль программалар һәм эшчәнлекнең программа булмаган юнәлешләре буенча бүлү бюджеты турында карар белән расланган очракта, бюджет турында карар проектына муниципаль программаларның паспортлары тапшырыла.

Әгәр бюджет турында карар проекты бюджет чыгымнарын классификацияләү бүлекләре һәм бүлекчәләре буенча бюджет ассигнованиеләрен бүлү кушымтасын үз эченә алмаса, бюджет чыгымнарын

классификацияләү бүлекләре һәм бүлекчәләре буенча бюджет ассигнованиеләрен бүлү кушымтасы бюджет турында карар проектына аңлатма зууына кушымталар составына кертелә.

11. Чираттагы финанс елына һәм план чорына жирлек бюджеты проектың төзү жирлекнең башкарма комитеты тарафыннан Россия Федерациясе Бюджет кодексы, Татарстан Республикасы Бюджет кодексы һәм Татарстан Республикасы законнары нигезендә кабул ителә торган федераль законнар нигезендә гамәлгә ашырыла.

12. Жирлекнең башкарма комитеты жирлек советына чираттагы финанс елына һәм план чорына бюджет турында карар проектың агымдагы елның 15 ноябрәннән дә соңга калмыйча кергә.

13. Жирлек бюджеты турында карар проектың карау һәм аны раслау тәртибе, жирлек советының Муниципаль норматив хокукый акты белән билгеләнгән, Чираттагы финанс елының 1 гыйнварыннан бюджет турында карарның үз көченә керүен, шулай ук күрсәтелгән карар белән Россия Федерациясе Бюджет кодексының 184.1 статьясы нигезендә күрсәткечләрне һәм характеристикаларны раслауны күздә тотарга тиеш.

14. Жирлек бюджеты турында Карар 1 гыйнвардан үз көченә керә һәм финанс елының 31 декабрәнә кадәр гамәлдә, әгәр Россия Федерациясе Бюджет кодексында һәм (яки) жирлек бюджеты турында карарда башкасы каралмаган булса.

Жирлек бюджеты турында карар билгеләнгән тәртиптә имзаланганнан соң ун көннән дә соңга калмыйча рәсми рәвештә бастырылырга (халыкка чыгарылырга) тиеш.

15. Жирлекнең жирле үзидарә органнары жирлек бюджетының баланслы булуын һәм бюджет хокук мөнәсәбәтләрен жайга салу, бюджет процессын гамәлгә ашыру, дефицит күләме, Муниципаль бурыч күләме һәм структурасы, жирлекнең бюджет йөкләмәләрен үтәү буенча билгеләнгән федераль законнарның һәм Татарстан Республикасы законнарының үтәлешен тәэмин итә.

16. Торак пункт бюджеты керемнәре Россия Федерациясе бюджет законнарына, салымнар һәм жыемнар турында законнарга һәм башка мәжбүри түләүләр турында законнарга ярашлы рәвештә формалаштырыла.

17. Жирлек бюджеты чыгымнары Россия Федерациясе Бюджет кодексында каралган формаларда башкарыла.

18. Жирлек бюджетының федераль дәүләт хакимияте органнары, Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары вәкаләтләрен финанслауга чыгымнарын гамәлгә ашыру, федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән билгеләнгән очраклардан тыш, рөхсәт ителми.

19. Муниципаль милек объектларына бюджет инвестицияләре Россия Федерациясе Бюджет кодексына ярашлы рәвештә башкарыла.

91 маддә. Муниципаль ихтыяжларны тәэмин итү өчен сатып алулар

1. Муниципаль ихтыяжларны тээмин итү өчен товарлар, эшләр, хезмәтләр сатып алу 2014 елның 5 апрелендәге «Дәүләт һәм муниципаль ихтыяжларны тээмин итү өчен товарлар, эшләр, хезмәтләр сатып алу өлкәсендә контракт системасы турында»гы 44-ФЗ санлы Федераль закон һәм Россия Федерациясенең башка норматив хокукый актлары нигезендә гамәлгә ашырыла.

2. Муниципаль ихтыяжларны тээмин итү өчен товарлар, эшләр, хезмәтләр сатып алу жирле бюджет акчалары хисабына башкарыла.

92 маддә. Торак пункт гражданның үзара салым салу чаралары

1. Гражданның үз-үзләренә салым салу чаралары дип гражданның жирле әһәмияттәге конкрет мәсьәләләргә хәл итү өчен бер тапкыр түләүләргә аңлатыла. Гражданның үзара салым тәртибендә түләүләр күләме муниципаль берәмлекнең (жирлек составына керүче торак пунктның (яисә аның территориясенең бер өлеше) барлык халкы өчен абсолют зурлыкта тигез итеп билгеләнә, муниципаль берәмлекнең (жирлек составына керүче торак пунктның (яисә аның территориясенең бер өлеше) гомуми санының 30 процентыннан артмаска тиеш булган һәм алар өчен түләүләр күләме киметелгә мөмкин булган гражданның аерым категорияләреннән тыш.

2. Элеге статьяның 1 өлешендә күрсәтелгән гражданның бер тапкыр түләүләрен кертү һәм куллану мәсьәләләргә жирле референдумда, ә 2003 елның 6 октябрендәге «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында»гы 131-ФЗ санлы Федераль законның 25.1 маддәсенең 1 өлешендәге 4.1 пунктнда каралган очракларда гражданиннар жыенында хәл ителә.

3. Жирле референдумда гражданның бер тапкыр бирелә торган түләүләрен жыю турындагы карар басылып чыккач жирлекнең башкарма комитеты:

- гражданның үзара салым акчаларын туплау өчен торак пункт (муниципаль район) территориясендә урнашкан Россия банкы учреждениесендә махсус счет ача;

- референдум карарында каралган эшләргә башкаруны оештыра һәм элеге карарда каралган тәртиптә жирлек халкы алдында аларның үтәлеше турында хисап бирә.

4. Гражданның үзара салым акчалары жирлек бюджетының үз керемнәренә карый.

93 маддә. Торак пунктның муниципаль үзләштерүләргә

1. Торак пункт муниципаль бурычларны, шул исәптән муниципаль кыйммәтле кәгазьләр чыгару юлы белән, Россия Федерациясе Бюджет кодексына һәм торак пунктның элеге уставына ярашлы рәвештә башкарырга хокуклы.

2. Муниципаль үзләштерүләргә жирлек исемнән гамәлгә ашыру хокукы Россия Федерациясе Бюджет кодексына ярашлы рәвештә жирлекнең башкарма комитетына карый.

94 маддә. Жирлекнең жирле бюджеты үтәлеше

1. Жирле бюджет Россия Федерациясе Бюджет кодексына ярашлы рәвештә башкарыла.
2. Жирлек бюджеты касса бердәмлеге һәм чыгымнарның ведомствога буйсынуы нигезендә башкарыла.
3. Жирлек бюджеты үтәлешенә касса хезмәте күрсәтү, жирлек бюджеты акчаларын алучыларның шәхси счетларын ачу һәм алып бару Россия Федерациясе һәм Татарстан Республикасы законнары белән билгеләнгән тәртиптә башкарыла.
4. Жирлек бюджетының үтәлеше жирлекнең жыелма бюджет рәсеме һәм жирлекнең касса планы нигезендә оештырыла.

95 маддә. Бюджет хисабы. Жирлек бюджеты үтәлеше турында еллык хисап

1. Жирлекнең бюджет хисабы еллык булып тора.
2. Жирлекнең бюджет хисабы жирлекнең башкарма комитеты тарафыннан бюджет акчаларының тиешле баш администраторларының жыелма бюджет хисабы нигезендә төзелә.
3. Жирлек бюджеты үтәлеше турында еллык хисап жирлек Советы карары белән расланьрга тиеш.
4. Жирлек Советына тапшырылганчы жирлек бюджеты үтәлеше турында еллык хисап тышкы тикшерүгә дучар ителә, ул бюджет акчаларының баш администраторларының бюджет хисабын тышкы тикшерүне һәм жирлек бюджеты үтәлеше турында еллык хисапка нәтижә эзерләүне үз эченә ала. Жирлек бюджеты үтәлеше турындагы еллык хисапны тышкы тикшерү жирлекнең контроль-хисап органы яки жирлек Советы тарафыннан жирлек советы билгеләгән тәртиптә, Россия Федерациясе Бюджет кодексы һәм Татарстан Республикасы Бюджет кодексы таләпләрен үтәп һәм федераль законнарда билгеләнгән үзенчәлекләренә исәпкә алып башкарыла.
5. Жирлекнең башкарма комитеты агымдагы финанс елының 1 апреленнән дә соңга калмыйча жирлек бюджеты үтәлеше турында хисап тапшыра. Жирлек бюджеты үтәлеше турында еллык хисапка нәтижә эзерләү бюджет акчаларының баш администраторларының еллык бюджет хисабын тышкы тикшерү мәгълүматлары нигезендә 1 айдан артмаган срокта үткәрелә.
6. Жирлек бюджеты үтәлеше турында еллык хисапка нәтижә финанс контроле органы тарафыннан бер үк вакытта жирлекнең башкарма комитетына жиберелә.
7. Ел саен агымдагы финанс елының 1 маеннан да соңга калмыйча жирлекнең башкарма комитеты жирлек советына хисап финанс елында жирлек бюджеты үтәлеше турында карар проекты, жирлек бюджеты үтәлеше турында башка бюджет хисабы һәм Россия Федерациясе бюджет законнарында каралган башка документлар кушымтасы белән жирлек Советының хисап финанс елында жирлек бюджеты үтәлеше турында еллык хисабын тапшыра.

8. Жирлек бюджеты үтөлөшө турунда еллык хисапны карау нәтижеләре буенча жирлек Советы жирлек бюджеты үтөлөшө турунда еллык хисапны раслау яки кире кагу турунда Карар кабул итә.

Жирлек Советы жирлек бюджеты үтөлөшө турунда еллык хисапны кире каккан очракта, ул мәгълүматны дәрәс чагылдырмау яки тулы булмаган фактларны бетерү һәм 1 айдан да артмаган вакытка кабат тапшыру өчен кайтарыла.

9. Жирлек бюджеты үтөлөшө турунда карар белән жирлек бюджеты үтөлөшө турунда хисап финанс елы өчен жирлек бюджеты үтөлөшө турунда хисап раслана, анда керемнәрнең, чыгымнарның һәм жирлек бюджеты дефицитының гомуми суммасы күрсәтелә.

Жирлек Советының хисап финанс елы өчен жирлек бюджеты үтөлөшө турундагы карарына аерым кушымталар белән күрсәткечләр раслана:

бюджет керемнәрен классификацияләү кодлары буенча бюджет керемнәре;

бюджет чыгымнары тиешле бюджет чыгымнарының ведомство структурасы буенча;

бюджет чыгымнарын классификацияләү бүлекләре һәм бүлекчәләре буенча бюджет чыгымнары;

бюджет дефицитын финанслау чыганакларын классификацияләү кодлары буенча бюджет дефицитын финанслау чыганаклары.

96 маддә. Муниципаль финанс контроле

1. Муниципаль финанс контроле бюджет хокук мөнәсәбәтләрен жайга салучы хокукый актларның, жирлек бюджетыннан физик затларга башка түлүүләр буенча ачык норматив йөкләмәләрне һәм йөкләмәләрне билгеләүче хокукый актларның нигезләмәләрен үтәүне тәмин итү, шулай ук муниципаль контрактлар шартларын, бюджеттан акча бирү турунда килешүләрне (килешүләрне) үтәү максатларында гамәлгә ашырыла.

Муниципаль финанс контроле тышкы һәм эчке, алдан һәм аннан соңгысына бүленә.

2. Тышкы муниципаль финанс контроле-жирлекнең Контроль-хисап органы контроль эшчәнлегә.

3. Бюджет хокук мөнәсәбәтләре өлкәсендә Эчке муниципаль финанс контроле муниципаль финанс контроле органнарының контроль эшчәнлегә булып тора.

4. Алдан контроль Россия Федерациясе бюджет системасы бюджетларын үтәү процессында бюджет бозуларын кисәтү һәм туктату максатларында башкарыла.

5. Алга таба контроль Россия Федерациясе бюджет системасы бюджетларын үтәү нәтижеләре буенча аларның законлы үтәлешен, исәп-хисапның һәм хисапның дәрәсләген билгеләү максатыннан башкарыла.

XIV БҮЛЕК. ТОРАК ПУНКТ УСТАВЫН КАБУЛ ИТҮ. ӘЛЕГЕ УСТАВКА ҮЗГӘРЕШЛӘР КЕРТҮ

97 маддә. Торак пункт Уставы проектының эзерләү, әлеге Уставка үзгәрешләр кертү тәртибе

1. Жирлек уставы проекты, жирлек советының әлеге Уставка үзгәрешләр кертү турындагы карары проекты жирлек башлыгы, жирлек Советы депутатлары, территориаль ижтимагый үзидарә органнары, гражданның инициатив төркемнәре тарафыннан жирлек Советына кертелгә мөмкин.

2. Жирлек Уставы проекты, әлеге Уставка үзгәрешләр кертү турында карар проектының эзерләү өчен жирлек Советы карары белән махсус комиссия төзелгә мөмкин. Әлеге комиссия эшендә катнашу өчен Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары белгечләре, экспертлар чакырылырга мөмкин.

3. Жирлек уставы проекты, жирлек Уставына үзгәрешләр кертү турында жирлек Советы карары проекты жирлек уставын кабул итү, жирлек уставына үзгәрешләр кертү турындагы мәсьәлә каралганчы 30 көннән дә соңга калмыйча, жирлек Советы тарафыннан билгеләнгән әлеге Устав проекты буенча тәкъдимнәргә исәпкә алу тәртибен, жирлек Советының күрсәтелгән карары проекты, шулай ук гражданның аны тикшерүдә катнашу тәртибен бер үк вакытта бастырып чыгару (халыкка житкерү) белән рәсми рәвештә бастырып чыгарылырга (халыкка житкереләргә) тиеш.

Жирлек уставына үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында муниципаль хокукый акт проекты буенча тәкъдимнәргә исәпкә алу тәртибен, шулай ук жирлек уставына әлеге уставны әлеге норматив хокукый актларга туры китерү максатларында Россия Федерациясе Конституциясе, федераль законнар, Татарстан Республикасы Конституциясе яки Татарстан Республикасы законнары нигезләмәләрен төгәл кабатлау формасында үзгәрешләр кертелгән очракта гражданның аны тикшерүдә катнашу тәртибен рәсми рәвештә бастырып чыгару (халыкка житкерү) таләп ителми.

4. Жирлек уставы проекты, жирлек советының әлеге Уставка үзгәрешләр кертү турындагы карары буенча жирлек Советы утырышында әлеге Уставка үзгәрешләр Уставта беркетелгән жирле эһәмияттәге мәсьәләләргә һәм аларны хәл итү буенча вәкаләтләргә Россия Федерациясе Конституциясенә һәм федераль законнарга туры китерү максатыннан гына кертелгән очраклардан тыш, әлеге Уставка ярашлы рәвештә ачык тыңлаулар үткәрелә.

98 маддә. Торак пункт Уставын кабул итү, әлеге Уставка үзгәрешләр кертү тәртибе

1. Жирлек Уставы проекты, әлеге Уставка үзгәрешләр кертү турында карар проектының карау жирлек Советы Регламентына ярашлы рәвештә кимендә ике укылышта башкарыла.

2. Жирлек уставы проекты, әлеге уставка үзгәрешләр кертү турында карар проекты кабул ителгәннән соң, әлеге проект беренче укылышта жирлек башлыгы тарафыннан жирлек Советы депутатларына, хокук булдыру

инициативасы хокукының башка субъектларына төзәтмәләр кертү өчен жиберелә.

3. Жирлек уставы, жирлек Советы карары уставка үзгәрешләр кертү турында жирлек Советы депутатларының билгеләнгән санының өчтән ике өлешә күпчелек тавыш белән кабул ителә.

99 маддә. Торак пункт Уставының, әлеге Уставка үзгәрешләр кертү турындагы карарның үз көченә керү тәртибе

1. Жирлек уставы, жирлек советының әлеге уставка үзгәрешләр кертү турындагы карары, алар кабул ителгәннән соң, жирлек башлыгы тарафыннан федераль закон нигезендә билгеләнгән тәртиптә дәүләт теркәве өчен Муниципаль берәмлекләр уставларын теркәү өлкәсендә башкарма хакимиятнең вәкаләтле федераль органына жиберелә.

2. Жирлек уставы, жирлек советының әлеге Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турындагы карары дәүләт теркәвеннән соң рәсми рәвештә бастырылырга (халыкка житкерелергә) тиеш һәм алар рәсми рәвештә Татарстан Республикасы Ютазы муниципаль районы сайтында Татарстан Республикасы Муниципаль берәмлекләре порталы составында дәүләт хакимияте һәм жирле үзидарә органнарының Бердәм «Рәсми Татарстан» порталы составында «Интернет» мәгълүмати-телекоммуникация челтәрендә веб-адресы: <http://jutaza.tatarstan.ru/>, челтәр басмасында Татарстан Республикасы Хокукый мәгълүматының рәсми порталы Хокукый мәгълүмат рәсми веб-адрес буенча порталлар: <http://pravo.tatarstan.ru> (ЭЛ ММЧны теркәү турында таныклык по ФС77-60244 от 17.12.2014), Россия Федерациясендә норматив хокукый актлар челтәр басмасында веб-адрес буенча: <http://pravo-minjust.ru>, <http://право-минюст.рф> (ЭЛ ММЧны теркәү турында таныклык по ФС77-72471 05.03.2018). Жирлек башлыгы теркәлгән муниципаль берәмлек уставын, жирлек уставына үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында муниципаль хокукый акты муниципаль берәмлекләр уставларын теркәү өлкәсендә федераль башкарма хакимиятнең вәкаләтле органы территорияль органыннан муниципаль берәмлек уставы турында мәгълүматларны кертү турында хәбәрнамә, муниципаль хокукый акт жирлек Уставына Муниципаль берәмлекләр уставларының дәүләт реестрына үзгәрешләр кертү турында кәргәннән соң жиде көн эчендә бастырып чыгарырга (халыкка житкерергә) тиеш Россия Федерациясе субъекты оешмалары, 2005 елның 21 июлендәге «Муниципаль берәмлекләр уставларын дәүләт теркәве турында»гы 97-ФЗ санлы Федераль законның 4 маддәсенә 6 өлешендә каралган.

3. Муниципаль берәмлек Уставына кертелгән һәм жирле үзидарә органнары структурасын үзгәртүче үзгәрешләр һәм өстәмәләр, жирле үзидарә органнары арасында вәкаләтләрне аеру (муниципаль берәмлек уставын федераль законнарга туры китерү очрактарыннан тыш, шулай ук вәкаләтләрне, вәкаләтләр срогын, жирле үзидарәнен сайлап куелган вазыйфаи затларын сайлау тәртибен үзгәртүдән тыш), жирлек Советы вәкаләтләре срогы тәмамланганнан соң үз

көченә керә, муниципаль берәмлек уставына күрсәтелгән үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында муниципаль хокукый акт кабул иткән.

4. Жирлек халкының саны арту яки кими бару сәбәпле, жирлек Советы депутатлары санын арттыручы яки киметүче үзгәрешләр күрсәтелгән үзгәрешләрне кертү турында муниципаль норматив хокукый акт кабул иткән жирлек Советының вәкаләтләре срогы тәмамланганнан соң үз көченә керә.

5. Әлеге Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр муниципаль хокукый акт белән кертелә, ул рәсмиләштерелергә мөмкин:

1) жирлек Советы (гражданныр жыены) карары белән, жирлек башлыгы, жирлек Советы (гражданныр жыены) рәисе вәкаләтләрен башкаручы тарафыннан имзаланган;

2) совет (гражданныр жыены) кабул иткән һәм жирлек башлыгы тарафыннан имзаланган аерым норматив хокукый акт. Бу очракта әлеге хокукый актта Советның (гражданныр Жыенының) аны кабул итү турындагы карарына реквизи́тлар куела. Советның (гражданныр Жыенының) мондый карарына күчеш положениеләрен һәм (яки) торак пункт Уставына кертелә торган үзгәрешләр һәм өстәмәләрнең үз көченә керүе турындагы нормаларны кертү рөхсәт ителми

Жирлек уставына кертелгәннең һәм жирлекнең контроле органын булдырыны күз тоткан үзгәрешләрләр һәм өстәмәләр әлеге мөкаләләре 2 пунктында каралган түр типтә үз көченә керә.

6. Жирлек уставын Федераль законга, Татарстан Республикасы законына туры китерү әлеге закон актлары белән билгеләнгән срокта башкарыла. Әгәр федераль закон, Татарстан Республикасы законы белән күрсәтелгән срок билгеләнмәгән булса, жирлек уставын Федераль законга туры китерү вакыты, Татарстан Республикасы законы белән тиешле федераль закон, Татарстан Республикасы Законы үз көченә кәргән датаны, жирлек уставына үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында муниципаль хокукый акт проекты рәсми бастырып чыгару (халыкка житкерү) һәм жәмәгать тыңлауларында фикер алышу Кирәклеген, аның буенча гражданныр тәкъдимнәрен исәпкә алуны, вакытлычалыкны исәпкә алып билгеләнә жирлек Советы утырышлары, мондый муниципаль хокукый актны дәүләт теркәве һәм рәсми рәвештә бастырып чыгару (халыкка чыгару) вакыты, кагыйдә буларак, алты айдан артмаска тиеш.

7. Жирлек Уставын яна редакциядә муниципаль хокукый акт белән жирлек уставына үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында язарга ярамый. Бу очракта жирлекнең яна Уставы кабул ителә, ә элек гамәлдә булган жирлек уставы һәм ана үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында муниципаль хокукый актлар жирлекнең яна Уставы үз көченә кәргән көннән үз көчен югалткан дип таныла.